

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

Finansal İstikrar Raporu

MAYIS 2010
SAYI:10

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

İdare Merkezi

İstiklâl Cad. 10 Ulus, 06100 Ankara, Türkiye

Telefon: (90 312) 507 50 00

Faks: (90 312) 507 56 40

Teleks: 44033 mrbrt tr; 44031 mbdı tr

World Wide Web Home Page: <http://www.tcmb.gov.tr>

E-mail: bankacilik@tcmb.gov.tr, info@tcmb.gov.tr

ISSN 1305-8584 (Basılı)

ISSN 1305-8576 (Online)

Kamuoyunu bilgilendirme amaçlı olarak hazırlanan bu rapor esas olarak Mart 2010 verilerine dayanarak hazırlanmakla beraber, raporun yayımlandığı tarihe kadar yaşanan gelişme ve değerlendirmeleri de içermekte olup, tüm içeriği ile TCMB internet sayfasında yer almaktadır. Bu raporda yer alan bilgi ve verilere dayanarak verilecek kararların sonuçlarından Bankamız sorumlu tutulamaz.

ÖNSÖZ

Dünya genelinde alınan yoğun önlemler sayesinde 2009 yılının ikinci yarısından itibaren finansal piyasaların normalleşme sürecine girdiği ve küresel iktisadi faaliyetin toparlanmaya başladığı gözlenmektedir. Ancak, son aylarda bazı ülkelerin borç krizleri ile karşı karşıya kalması şeklinde kendini gösteren yüksek bütçe açığı sorunu, toparlanmanın sürdürülebilirliğine ilişkin endişeler yaratmakta ve küresel krizin tam olarak atlatılmadığına işaret etmektedir.

Ülkemizde de 2009 yılının son çeyreğinde iktisadi faaliyette canlanma başlamış ve iç talep istikrarlı bir artış eğilimine girmiştir. Bununla birlikte, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere gelişmiş ekonomilere ilişkin belirsizliklerin sürmesi dış talep ve dış finansman kanalı üzerinden tüm gelişmekte olan ülkeler gibi ülkemiz için de risk teşkil etmektedir.

Türk finansal sektörü birçok ülkedekinin aksine kriz süresince sağlamlığını korumuş ve kamudan sermaye desteğine ihtiyaç duymamıştır. Bu durum geçmiş yıllardaki tecrübelerimiz ışığında hayata geçirilen yapısal reform ve düzenlemelerin kararlılıkla uygulanmasının bir sonucudur. Bu çerçevede, Mali Kuralın uygulamaya konulması başta olmak üzere, Orta Vadeli Program'da öngörülen hedeflere ulaşılması yönünde izlenecek politikalar büyük önem arz etmektedir.

Gerek ulusal gerekse küresel düzeyde finansal istikrarın korunması için ihtiyaç duyulan yeni anlayış ve kuralların oluşturulmakta olduğu çalışmalar G-20 bünyesinde sürdürülmekte ve bu çalışmalarla benzer krizlerin ortaya çıkmasının önlenmesi amaçlanmaktadır. Ülkemiz de ilgili tüm kurumlarıyla bu sürece aktif olarak destek verirken, yeni küresel finansal düzenlemelerin gelişmekte olan ülkelerin rekabet gücünü ve büyüme potansiyelini olumsuz yönde etkilememesi hususunda da gayret göstermektedir.

Küresel ve ulusal makroekonomik gelişmeler çerçevesinde finansal sistemimizin son durumunun değerlendirildiği Raporumuzun ilgili tüm taraflar için faydalı olmasını dilerim.

Durmuş YILMAZ
Başkan

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	i
Genel Değerlendirme	iii
I. Makroekonomik Gelişmeler	1
I.1. Dış Alem	1
I.1.1. Uluslararası Gelişmeler	1
I.1.2. Ödemeler Dengesi	11
I.2. Büyüme ve Enflasyon	15
I.3. Kamu Maliyesi	19
I.4. Özel Kesim Gelişmeleri	24
I.4.1. Hanehalkı	24
I.4.2. Reel Sektör	32
I.4.2.1. Reel Sektörün Finansal Borçları ve Yabancı Para Pozisyonunun Gelişimi	32
I.4.2.2. İMKB’de İşlem Gören Firmaların Kârlılığı ve Borçluluk Yapısı	35
II. Finansal Sektörün Genel Yapısı	39
II.1. Bankacılık Sektörü	39
II.2. Bankacılık Sektörü Kârlılık ve Sermaye Yeterliliği	45
II.2.1. Kârlılık	45
II.2.2. Sermaye Yeterliliği	50
III. Bankacılık Sektörü Riskleri	55
III.1. Kredi Riski ve Senaryo Analizi	55
III.1.1. Kredi Riski	55
III.1.2. Kredi Riski Senaryo Analizi	66
III.2. Piyasa Riski ve Senaryo Analizleri	67
III.2.1. Piyasa Riski Gelişmeleri	67

III.2.2. Senaryo Analizleri	70
III.2.2.1. Faiz ve Kur Artışları	70
III.2.2.1.1. Kur Artışı	71
III.2.2.1.2. Faiz Artışı ve Değer Azalışı	72
III.3. Likidite Riski	73
III.4. Finansal Sağlamlık Endeksi	80
IV. Finansal Altyapı	85
IV.1. Elektronik Fon Transfer (EFT) Sistemi ve Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT) Sistemi	85
IV.2. Çek Takası Sistemi	89
IV.3. Kartlı Ödeme Sistemindeki Gelişmeler	92

GENEL DEĞERLENDİRME

Küresel ekonomi, uygulamaya konulan devlet desteklerinin katkısıyla toparlanmaya başlamış ve yakın döneme kadar dünya geneli için büyüme tahminleri yukarı yönlü güncellenmeye devam etmiştir. Bununla birlikte, toparlanmanın daha çok gelişmekte olan Asya ülkeleri ve ABD kaynaklı olacağı tahmin edilmekte olup, özellikle yüksek bütçe açıklarıyla karşı karşıya kalan Avrupa ülkelerindeki büyümenin daha yavaş olması beklenmektedir.

Uluslararası finansal piyasalarda oluşan iyimser havanın bazı AB ülkelerindeki borç sürdürülebilirliği ile ilgili kaygıların artmasıyla bozulduğu görülmektedir. Gerek küresel ekonomik toparlanmanın devlet desteği olmadan sürdürülebilirliği konusundaki risklerin devam etmesi, gerekse alınan tedbirlerin kamu bütçe dengelerini bozarak borç dinamiklerini olumsuz etkilemesi ve bunların yayılma etkilerine ilişkin endişeleri beslemesi, finansal piyasalarda ön plana çıkmıştır. Bu çerçevede, söz konusu risklerin gerçekleşmesi durumunda finans sisteminde yeni bir kredi daralması ve buna bağlı olarak dünya ekonomilerinin durgunluk sürecinden beklenenden daha yavaş çıkma ihtimali bulunmaktadır.

Türkiye ekonomisi, başta küresel krizin yarattığı ciddi dış talep daralması olmak üzere, içeride yatırımlardaki düşüş ve hanehalkının tüketim harcamalarını kısımasıyla 2009 yılında önemli ölçüde küçülmüştür. 2008 yılının son çeyreğinde ve 2009 yılının ilk çeyreğinde sert bir şekilde daralan iktisadi faaliyet, dengeleyici para ve maliye politikalarının etkisiyle 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren toparlanma sürecine girmiştir. Diğer yandan, büyümenin daha çok iç talep kaynaklı olduğu ve ihracat performansında henüz arzu edilen ivmenin yakalanamadığı görülmektedir. Dış talepteki zayıf seyir özellikle sanayi sektörü kanalıyla ekonomi genelinde iktisadi faaliyeti ve istihdamı sınırlamaya devam etmektedir. Sanayi üretim endeksi ve kapasite kullanım oranı gelişmeleri 2010 yılının ilk çeyreğinde çift haneli bir büyümeye ulaşılacağına işaretini verse de iktisadi faaliyetin yılın üçüncü çeyreğine kadar kriz öncesi düzeylerinin altında seyredeceği tahmin edilmektedir. Son dönemlerde, Avrupa ülkelerindeki kamu borç sorunu nedeniyle Euro'nun değer kaybına uğraması ve söz konusu ülkelerdeki toparlanmanın yavaş gerçekleşmesinin önümüzdeki dönemde dış talebin büyümeye katkısını sınırlaması beklenmektedir. Bu çerçevede, süregelen dış talep belirsizliği nedeniyle özel yatırımların kriz öncesi seviyelere ulaşmasının uzunca bir zaman alacağı tahmin edilmektedir.

2009 yılında enflasyon hızlı bir düşüş sergilemiştir. Ocak ayında yürürlüğe giren ve akaryakıt ürünleri ile alkollü içecekler ve tütün ürünlerini kapsayan vergi düzenlemelerinin oluşturduğu fiyat artışları, işlenmemiş gıda fiyatlarında gözlenen yüksek oranlı artışlar ve geçen yıl yapılan vergi indirimlerinin oluşturduğu düşük baz nedeniyle 2010 yılının ilk aylarında artan enflasyonun, geçici etkilerin ortadan kalkmasıyla kademeli bir düşüş sürecine gireceği ve 2011 yılının ilk aylarında hedeflerle uyumlu seviyelere gerileyeceği tahmin edilmektedir.

2008 yılının son çeyreğinden itibaren iktisadi faaliyetteki yavaşlama ve düşen enerji fiyatları nedeniyle hızla daralan cari açık, krizin etkilerinin azalması ile birlikte iç talepte görülen canlanmanın getirdiği ithalat artışı nedeniyle 2009 yılının son çeyreğinden itibaren tekrar artmaya başlamıştır. Ayrıca, en önemli dış pazarımız konumunda olan Avrupa ülkelerinde büyümenin halen ivme kazanamamış olması da ihracat performansımızı olumsuz etkileyerek cari açık üzerinde genişletici bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle, cari açığın önümüzdeki dönemdeki gelişiminde Avrupa ekonomilerindeki toparlanma ile yakından ilişkili olan ihracat performansımız ve ithalatımız içindeki ağırlığı nedeniyle enerji fiyatlarının seyri belirleyici olacaktır.

İktisadi faaliyetteki daralmaya bağlı olarak özellikle dolaylı vergi gelirlerindeki düşüşler ve Sosyal Güvenlik Kurumu'nun prim gelirleri tahsilatındaki yavaşlama nedeniyle yapılan transferlere bağlı olarak faiz dışı harcamaların artması, bütçe açığının 2009 yılının son çeyreğine kadar artmasına neden olmuştur. Takip eden dönemde ise ekonomide gözlenen canlanmaya paralel olarak artan vergi gelirleri bütçe dengesinin iyileşmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle Avrupa ülkelerindeki kamu borcunun yüksekliğinin ve çevrilebilirliğinin tartışıldığı son günlerde, kamu borcunun milli gelire oranının birçok gelişmiş ülkenin altında olması ülkemiz açısından son derece önemlidir. Ayrıca, kamuoyuna sunulan Mali Kural Kanun Tasarısı Taslağı'nın yasalaşmasıyla mali disiplinin sürdürülmesine yönelik önemli bir adım atılmış olacaktır.

2008 yılının üçüncü çeyreğinden sonra yavaşlayan hanehalkının kredi kullanımı 2009 yılının ilk çeyreğinden sonra tekrar artmaya başlamıştır. Bununla birlikte, hanehalkı borçluluğunun birçok ülkeye göre düşük seviyede olduğu, faiz ile kur riskinin sınırlı olduğu görülmektedir. İşsizlik oranlarındaki artışlar hanehalkının borç ödeme gücünün bir ölçüde azalmasına neden olarak bireysel krediler için tahsili gecikmiş alacak oranının 2008 yılının son çeyreğinden itibaren yükselmesiyle sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, 2009 yılının son çeyreğinden başlamak üzere hanehalkının sorunlu kredi oranının gerilemeye başlaması ve istihdam koşullarında son dönemlerde görülen iyileşme olumlu gelişmeler olarak değerlendirilmektedir.

2009 yılında kredi kartı bakiyeleri artmakla birlikte faize tabi bakiyelerin kredi kartı bakiyelerine oranının yatay seyrettiği görülmektedir. Ancak, son dönemlerde hanehalkının kredili mevduat hesabı kullanımının arttığı ve buna bağlı olarak bu hesapların kredilendirilen tutarının da yükseldiği gözlenmektedir. Bu tür hesapların faiz oranlarının tüketici kredisi faizlerinden oldukça yüksek olduğu dikkate alındığında bireylerin kısa süreli nakit ihtiyaçları dışında yüksek faizli kredili mevduat hesaplarını kullanmamaya özen göstermeleri gerektiği hatırlatılmalıdır.

Toplam talepteki daralmanın etkisiyle firmaların satış gelirleri ve faaliyet kârları düşüş göstermekle birlikte, Türk lirasının değer kazanması sonucu kur farkı kaynaklı finansal giderler azalmış ve firmaların kârlılık performansı 2009 yılında artış göstermiştir. İktisadi faaliyetteki toparlanma eğilimine paralel olarak firmaların satış gelirlerinde 2009 yılının son çeyreğinden itibaren gözlenen toparlanma eğiliminin 2010 yılında devam etmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, firmaların pasif yapısının dolarizasyonu ve taşıdıkları yüksek yabancı para açık pozisyonu nedeniyle borç yükünün ve kârlılık performansının döviz kuru hareketlerine karşı duyarlılığı sürmektedir.

İktisadi faaliyette yaşanan olumlu gelişmelerin etkisiyle KOBİ'lerde belirgin olmak üzere firma kredilerinin 2009 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren artmaya başladığı görülmektedir. 32 Sayılı Karar'da yapılan değişikliğin de etkisiyle firmaların yurtdışından temin ettiği kredileri azaltarak yabancı para kredi kullanımında yurtiçi kaynaklara yöneldiği gözlenmektedir. Aynı zamanda, 2009 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren bankacılık sektörünün firmalardan

kaynaklanan sorunlu kredi oranının düşüş eğilimine girmesi reel sektörün borç ödeme gücündeki toparlanmaya işaret etmektedir.

İktisadi faaliyetteki toparlanmanın yanısıra, küresel finansal piyasalarda yaşanmakta olan normalleşme sürecinin de devam etmesi durumunda bankacılık sektörü kredi hacminin artış hızında görülen ivmelenmenin ve aktif kalitesindeki iyileşmenin önümüzdeki dönemde de devam etmesi beklenmektedir.

Politika faiz oranlarının düşmesiyle, vade uyumsuzluğunun bir sonucu olarak net faiz marjlarının artması, 2009 yılında bankacılık sektörünün kârlılık performansındaki iyileşmenin temel nedeni olmuştur. Politika faiz oranlarındaki indirim sürecinin sona ermesiyle faiz marjlarındaki daralmanın kârlılık üzerinde yaratacağı olumsuz etkiye karşılık, 2010 yılının ilk çeyreğinde görüldüğü üzere, aktif kalitesindeki iyileşmenin sektörün kârlılık performansını olumlu etkilemeye devam etmesi beklenmektedir.

Küresel krizin derinleşmeye başladığı dönemlerde, Türk lirası ve döviz piyasalarına yönelik alınan önlemlerin zamanında ve etkin bir biçimde uygulanmasıyla piyasalardaki tedirginlik ve oynaklık önemli ölçüde azalmıştır. Türk bankacılık sektörünün yabancı para ve toplam likidite yeterlilik rasyoları yasal sınırların üzerinde seyretmektedir. Sektörünün en önemli kaynağının mevduat olması ve kredilerin tamamının mevduatla fonlanabilmesi sektörün diğer birçok ülkenin aksine bankalararası fonların oynaklığına olan duyarlılığını kısıtlamakta ve yeniden fonlamaya dayalı likidite riskini azaltmaktadır.

Bankacılık sektörü kur riski taşımama eğilimini sürdürmekte ve bilanço içi açık pozisyonunu bilanço dışı pozisyon fazlası ile dengelemektedir.

Sektörün yüzde 8'lik yasal sınır ve yüzde 12'lik hedef rasyonun oldukça üzerinde seyreden sermaye yeterliliği, 2009 yılında yüksek kârlılık ve kredi riski taşımayan kamu menkul kıymet yatırımlarının artmasıyla yükselmiştir. Bankaların kredilerini artırmasıyla beraber oranın 2010 yılında bir miktar gerilemesi beklenmektedir. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında bankacılık sektörünün hem sermaye yeterlilik rasyonunun yüksek hem de sermayesinin daha kaliteli olduğu görülmektedir. Sektörün özkaynakları, birçok ülkeden farklı olarak, zarar karşılama kapasitesi daha yüksek olan ödenmiş sermaye ile kâr yedeklerinden oluşmaktadır. Yapılan senaryo analizleri, bankacılık sektörünün sermaye yapısının çeşitli şoklar neticesinde oluşabilecek zararları karşılayabilecek düzeyde olduğuna işaret etmektedir.

Bankacılık sektörünün sağlamlığının bir göstergesi olarak izlediğimiz Finansal Sağlamlık Endeksi, sermaye yeterliliği endeksi, kârlılık ve faiz riski endekslerindeki artışa bağlı olarak 2009 yılı sonunda yükselmiş, 2010 yılı Mart ayında da olumlu seviyesini korumuştur.

Avrupa'da yaşanan mali sorunların ülkemize olumsuz yansımaları bugüne kadar sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte, söz konusu sorunların önümüzdeki dönemde kontrol altına alınamamasının küresel finansal istikrar açısından en önemli risk olacağı değerlendirilmektedir. Bu riskin gerçekleşmesi, finansal piyasalarda güven kaybına yol açarak dünya ekonomisindeki toparlanma sürecinin kesintiye uğramasına neden olabilecek, dolayısıyla ülkemizi de olumsuz etkileyebilecektir.

I. MAKROEKONOMİK GELİŞMELER

Makroekonomik gelişmelerin finansal istikrar açısından önemi göz önüne alınarak, bu bölümde makroekonomik gelişmeler incelenecektir.

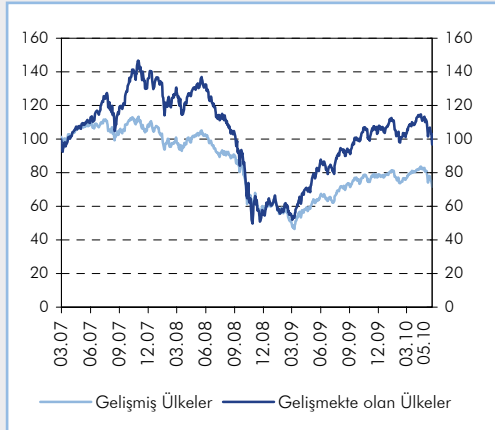
I.1. Dış Alem

I.1.1. Uluslararası Gelişmeler

Finansal piyasalarda krizden çıkış sürecinin ivmelendiği algısının ağırlık kazanmasına bağlı olarak 2009 yılı Mart ayında başlayan toparlanma, çeşitli AB ülkelerinin borç sürdürülebilirlikleriyle ilgili kaygıların piyasalarda sert hareketlere neden olduğu son haftalara kadar devam etmiştir. Söz konusu toparlanmada ülke merkez bankalarının dengeleyici para politikaları, artan risk iştahı ve sermaye hareketleri de etkili olmuştur (Grafik I.1). Önümüzdeki dönemde piyasaların yönünü, ülke borçlarının sürdürülebilirliği konusundaki gelişmeler ve bu konularda alınan önlemlere verilecek tepkilerin belirlemesi beklenmektedir.

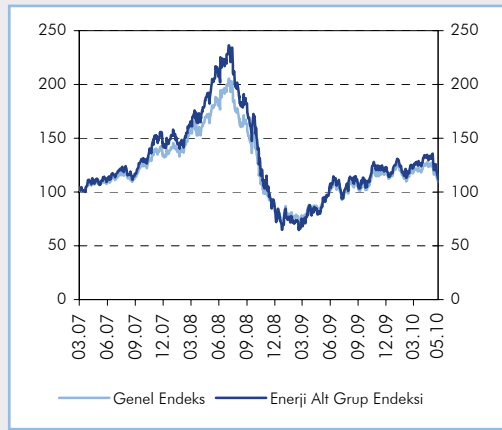
Grafik I.1.
Hisse Senedi ve Emtia Fiyatları

MSCI Hisse Senedi Piyasası Fiyat Endeksleri
(01.01.2007=100)

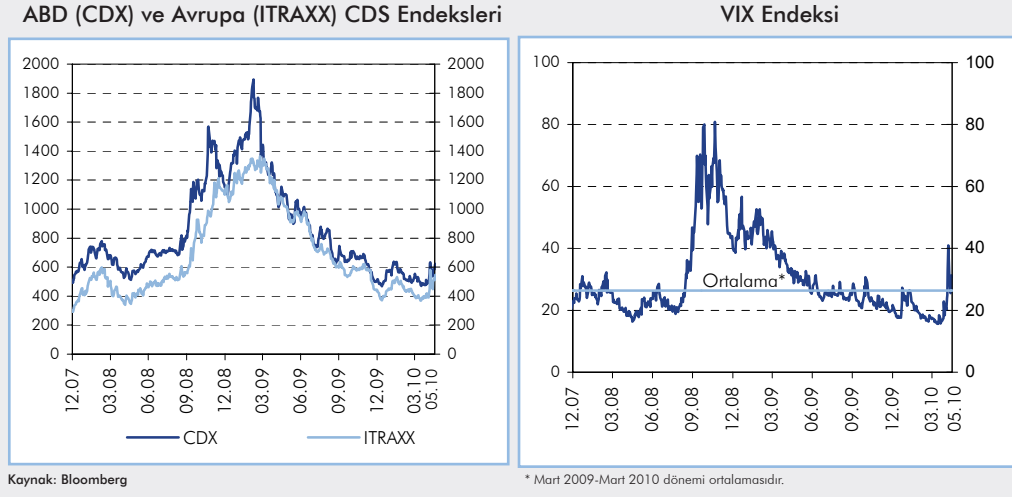

Kaynak: Bloomberg

S&P Goldman Sachs Emtia Fiyat Endeksleri
(01.01.2007=100)

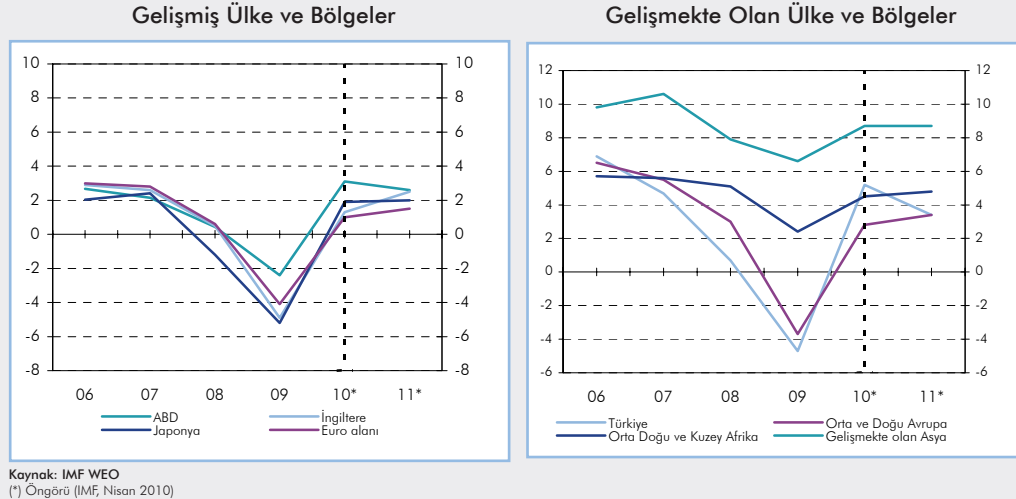

Grafik I.2.
ABD ve Avrupa CDS Endeksleri ve ABD Oynaklık Endeksi

Piyasalarda artan iyimserliğin de etkisiyle varlık fiyatlarında görülen yükseliş ve azalan oynaklık eğilimi, 2010 yılının ilk aylarında da devam etmiştir. Söz konusu dönemde özellikle fiyat kazanç oranlarında önemli yükselişler kaydedilmiş olup, finansal piyasaların, toparlanmanın hızlı ve güçlü olacağı yönündeki beklentileri fiyatladıkları gözlemlenmiştir. Buna paralel olarak, şirketlerin temerrüt olasılığına karşı ödenen sigorta primini gösteren kredi temerrüt takası oranları da önemli ölçüde azalmıştır (Grafik I.2). Ancak, Mayıs ayında bazı AB ülkelerinin borçlarını çevirme kapasiteleriyle ilgili endişeler piyasalarda oynaklığın artmasına neden olmuştur (Grafik I.2).

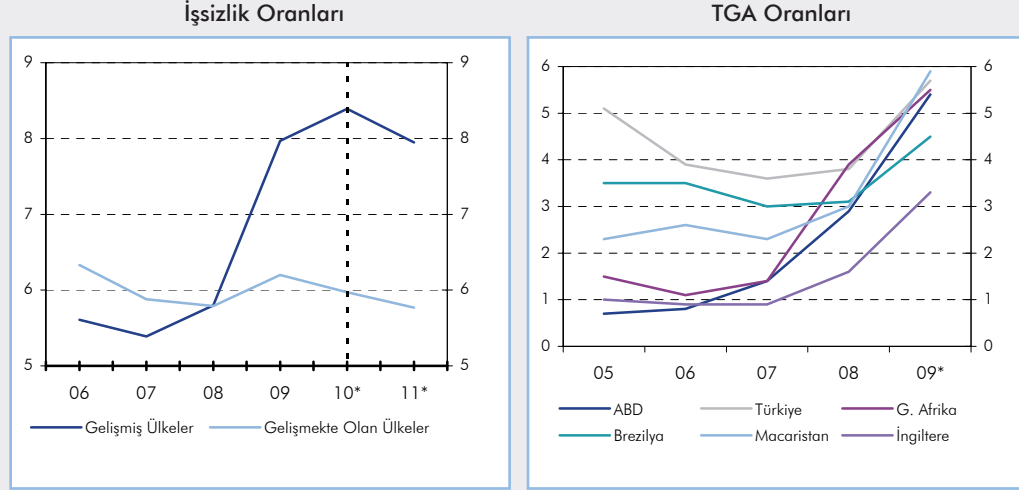
Grafik I.3.
Seçilmiş Bazı Ülkelerde Büyüme Oranları (Yıllık % değişim)

Uygulamaya konulan devlet desteklerinin katkısıyla finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler, toplam talep ve reel ekonomiyi olumlu etkilemiştir. Nitekim dünya geneli için beklenen büyüme tahmini 2010 yılında yüzde 4,2'ye yükselmiştir¹. Bu hızlı toparlanma sürecinin gelişmekte olan Asya ülkeleri ve ABD kaynaklı olacağı tahmin edilmekte olup, özellikle yüksek bütçe açıklarıyla mücadele eden Avrupa ülkelerindeki büyümenin daha yavaş olması beklenmektedir (Grafik I.3).

¹ IMF World Economic Outlook, Nisan 2010.

Grafik 1.4.
İşsizlik ve TGA Oranları (%)¹

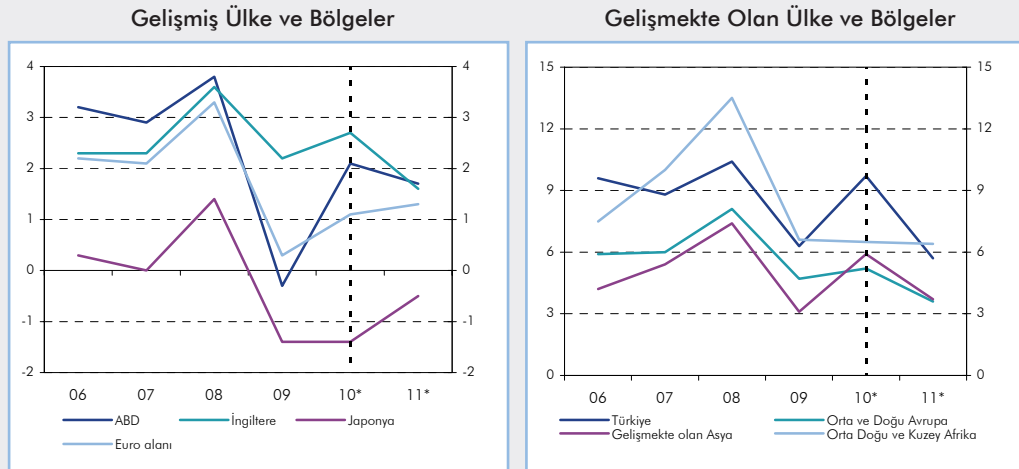

Kaynak: IMF WEO ve IMF GFSR, Nisan 2010
(*) Öngörü

(*) G. Afrika, Brezilya ve Macaristan için sırasıyla Haziran, Eylül ve Ekim ayları itibarıyla.

Yükselen büyüme beklentileri ve olumlu finansal piyasalara karşın, küresel finansal istikrara ve ekonomilerin geneline yönelik riskler, önemli ölçüde devam etmektedir. Dünya genelinde beklenen yüksek büyüme oranlarının gelişmiş ülke ekonomileri başta olmak üzere işsizlik oranlarını düşürme yönünde katkısının sınırlı olması beklenmektedir (Grafik 1.4). Bu durum, gelişmiş ülke bankalarının bireysel kredilerindeki temerrüt oranlarını olumsuz etkileyebileceğinden, aktif kalitesinde bozulmaya yol açarak küresel finansal sistem açısından bir kırılma unsuru olmaya devam edebilecektir.

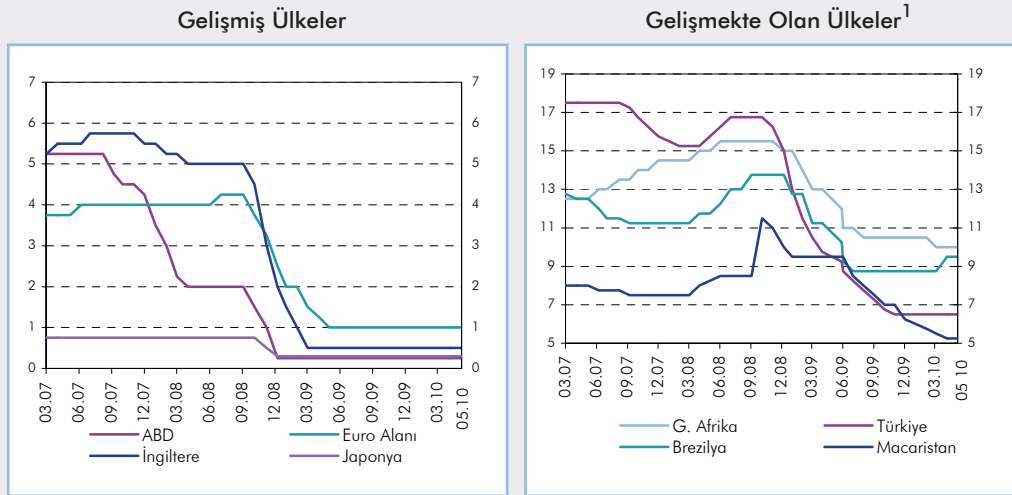
Grafik 1.5.
Enflasyon Oranları (TÜFE yıllık % değişim)

Kaynak: IMF WEO
(*) Öngörü

Diğer taraftan, son dönemde küresel talepte görülen toparlanma ve büyüme beklentilerindeki iyileşme ve risk iştahındaki artış, emtia fiyatlarına da yansımış, birçok emtia fiyatı krizin derinleştiği 2008 yılı Eylül ayı öncesindeki seviyelerine yükselmiştir (Grafik 1.1). Emtia fiyatlarındaki bu yükseliş ve özellikle petrol fiyatlarında önümüzdeki dönemde yaşanması muhtemel artışlar, başta enerji ithalatçısı ülkeler açısından olmak üzere genel fiyatlar düzeyinde yukarı yönlü baskı yaratabilecektir (Grafik 1.5). Önümüzdeki dönemde Yunanistan gibi borç sorunuyla uğraşan Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin artması ve dolayısıyla AB alanında büyümenin yavaşlama ihtimalinin yüksekliği, emtia fiyatlarındaki yukarı yönlü hareketi sınırlayabilecektir.

Grafik 1.6.
Seçilmiş Bazı Ülkelerde Politika Faiz Oranları (%)

Kaynak: Ülke Merkez Bankaları
(1) Türkiye için gecelik borç alma faiz oranları kullanılmıştır.

Bu gelişmeler ışığında, ekonomik toparlanmanın henüz istenen seviyelerde olmadığı da dikkate alındığında, gelişmiş ülkelerin uzunca bir süre faiz artırım sürecine geçmeyeceği tahmin edilmektedir. Ancak, krizin görece daha az etkili olduğu ve mali pozisyonları görece daha sağlam olan gelişmekte olan ülkeler için para politikalarında normalleşme sürecinin başladığı görülmektedir. Nitekim, Hindistan, Malezya, Brezilya gibi bazı gelişmekte olan ülkelerin merkez bankaları politika faiz oranlarını artırmıştır (Grafik 1.6).

Küresel kriz nedeniyle yaşanan talep daralması ile dünyada aşağı yönlü seyir izleyen enflasyon oranları, son dönemlere kadar, ülke merkez bankalarına krize karşı para politikası araçlarını etkin şekilde kullanarak dengeleyici politikalar izleme imkanı tanımıştır. Kriz döneminde vergi gelirleri düşen, buna karşın iç talebi canlandırabilmek için kamu harcamalarını artırmış olan birçok ülkede bütçe açıklarının ve yüksek borçluluk oranlarının önümüzdeki dönemde de devam etmesi beklenmektedir. Bu durumun ilk olarak, bankaların hem portföylerinde daha fazla devlet tahvili buldurması hem de kaynak bulmada sıkıntı yaratması yoluyla özel kesimi "dışlama" etkisine yol açması ihtimali güçlüdür. Gelişmiş ülkelerdeki reel faizlerin oldukça düşük seviyelerde olması ve toparlanmanın henüz istenen boyutlarda olmamasının faizlerin kısa vadede artma ihtimalini düşürmesi nedeniyle, gelişmekte olan ülkelerin sermaye ihtiyacının kısa ve orta vadede yukarıda bahsedilen "dışlama"dan olumsuz etkilenme olasılığı düşük görülmektedir.

Kutu 1.**Euro Bölgesi Ülkelerindeki Mali Sorunlar ve Bu Sorunların Bankacılık Sektörüne Olası Etkileri**

Yunanistan'da son dönemde yaşanan mali sorunlar, piyasalarda diğer yüksek bütçe açığı ve borçluluk oranlarına sahip ülkelerin borçlarının sürdürülebilirliği konusundaki endişeleri artırmıştır. Özellikle PIIGS adı verilen ve Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya'dan oluşan Euro bölgesi ülkelerinin son dönemde verdikleri yüksek bütçe açıkları bu ülkelerin devlet tahvillerine satış baskısını artırmış ve söz konusu ülkelerin kredi temerrüt takası (CDS) oranlarında önemli yükselişler yaşanmıştır (Grafik 1.7). Bu gelişmeler uzun süredir kamu tasarrufu sağlayamayan ve yüksek bütçe açığı veren bu ülkelerde, mali reformların hızla uygulanmasını zorunlu kılmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Faiz Dışı Bütçe Fazla/Açıklarının (FDF) ve Kamu Borçlarının GSYH'ye Oranları (%)

	2006		2007		2008		2009	
	FDF	Borç	FDF	Borç	FDF	Borç	FDF	Borç
Portekiz	-1,2	64,7	0,2	63,6	0,1	66,3	-6,6	76,8
İtalya	1,3	106,5	3,5	103,5	2,5	106,1	-0,6	115,8
İrlanda	4,0	24,9	1,2	25,0	-5,9	43,9	-12,2	64,0
Yunanistan	0,6	97,8	-0,9	95,7	-3,1	99,2	-8,5	115,1
İspanya	3,7	39,6	3,5	36,2	-2,5	39,7	-9,4	53,2

Kaynak: Eurostat

PIIGS ülkelerindeki borç krizi tüm Avrupa bankacılık sistemini tehdit etmektedir. Avrupa bankalarının bu ülkelere olan pozisyonlarının büyüklüğü, PIIGS ülkelerindeki sorunların finansal istikrar açısından önemli bir tehlike olabileceğini göstermektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Sahiplik Bakımından Bankaların PIIGS Ülkelerinde Açmış Oldukları Pozisyon Büyüklükleri (Milyar ABD doları)

Finansal Risk (Aralık 2009 itibarıyla)				
PIIGS/Etkilenen Ülke	Almanya	Fransa	İngiltere	Avrupa Geneli
Portekiz	47	45	24	241
İtalya	190	511	77	1.033
İrlanda	184	60	188	635
Yunanistan	45	75	15	189
İspanya	238	220	114	851
Toplam	704	911	418	2.949
Toplam Aktif Büyüklüğü ¹	9.862	9.048	11.070	52.857
Toplam Aktif Büyüklüğü içindeki Payı (%)	7,1	10,1	3,8	5,6

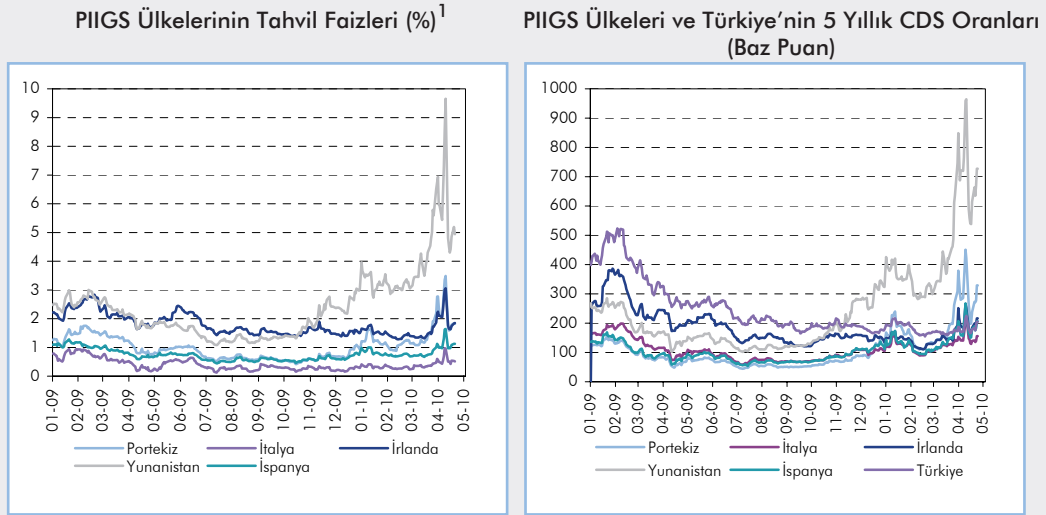
Kaynak: BIS

(1) Euro Alanı kredi kullandıran kuruluşların aktif büyüklüğü toplamı 2008 yıl sonu itibarıyla.

PIIGS ülkelere olan pozisyonların, 2008 yılı aktif büyüklüklerine oranının Almanya'da yüzde 7,1, Fransa'da yüzde 10,1, İngiltere'de yüzde 3,8 ve Avrupa genelinde yüzde 5,6'ya ulaştığı görülmektedir. Mayıs ayı içerisinde Euro bölgesi liderlerinin almış oldukları kararlarla, mali açıdan zorda olan ülkelere gerektiğinde destek olmak amacıyla 750 milyar Euro kaynak ayrılmış ve bu ülkelerin borç sorununun yayılmasına, bölgenin ve Euro'nun istikrarına tehdit oluşturmasına karşı önlemler alınmıştır.

Bunun yanı sıra, özellikle Avrupa kıtasında PIIGS² olarak adlandırılan ülkelerdeki mali disiplin sorunları piyasaları tehdit eder hale gelmiştir. Bu ülkelerdeki risklerin diğer ülkelere yayılma olasılığının arttığına dair görüşlerin ağırlık kazanması, dünya genelinde hem kamu hem de özel sektör tahvillerinde yoğun satışlar gelmesine yol açmıştır. Piyasalarda bu ülkeler için artan temerrüt riski algısı, söz konusu ülkelerin hazine kağıtlarının faizlerinde sert yükselişler yaşanmasına neden olmuştur (Grafik 1.7). Bu durum ise söz konusu ülkelerin hazine kağıtlarını portföylerinde bulunduran bankaların ilave sermayeye ihtiyaç duymalarına neden olabilecektir.

Grafik 1.7.
PIIGS Ülkelerinin Tahvil Fiyat Getirileri ile CDS Oranları

Kutu 2. Avrupa'daki Son Gelişmeler Karşısında Alınan Tedbirler

2008 yılında ABD'de ve hemen ardından Avrupa'da etkilerini gösteren küresel finansal krizin Avrupa bankaları üzerindeki olumsuz etkileri ABD bankalarına kıyasla daha düşük olmuştur. Kriz karşısında alınan tedbirlerin geciktiğine yönelik tespitler olmakla birlikte alınan önlemler, olumsuz etkilerin giderilmesine ve piyasalarda iyimserlik havasının oluşmasına önemli katkı sağlamıştır.

Ancak bu süreçte yapılan müdahalelerin kamu borçlarında oldukça yüksek artışlara neden olması, ülkelerin borçluluk düzeylerine ilişkin endişelerin piyasalarda hakim olmasına yol açmıştır. Yunanistan'ın istatistikî verilerinde önemli hatalar ve yanıltıcı bildirimlerin tespit edilmesi dikkatleri bu ülkeye çekmiştir. Ayrıca, söz konusu ülkenin kredi notunun yatırım yapılabilir seviyesinin altına inmesinin de etkisiyle, Mayıs ayı başında artan endişeler CDS oranlarında sıçramaya yol açmıştır. Bu durum karşısında, 8-9 Mayıs 2010 tarihlerinde AB ülke otoriteleri yeni başlayacak haftaya bir önlem paketi ile girmeye karar vermiştir.

Avrupa Maliye Bakanları Konseyi (ECOFIN) toplantısında "Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması" kapsamında 440 milyar Euro'su Euro alanı ülkelerince, 60 milyar Euro'su ise Euro Alanı acil eylem fonundan olmak üzere 500 milyar Euro'ya ulaşan bir fon yaratılması, ayrıca IMF'nin bu fona 250 milyar Euro'ya kadar katkı sağlaması ve birlik üyelerinin kontrolü dışındaki olağanüstü durumlarda bu ülkelere yardım edilmesi kararlaştırılmıştır. Olumsuz gelişmelerin yayılma etkisi dikkate alınarak Avrupa bölgesinde, kamu borçlarına

² Portekiz, İtalya, İrlanda, Yunanistan ve İspanya.

yönelik sıkılaştırıcı tedbirler ile yapısal reformlara hız verilmesi ve bu çerçevede İspanya ve Portekiz'in alacağı tedbirlerin izlenmesi kararlaştırılmıştır. Bunların yanı sıra, AB ülkelerinde mali konsolidasyon ve kriz çözümüleme çalışmalarına hız verilmiş olup, Euro bölgesinin istikrarını sağlama konusunda Avrupa Merkez Bankası'nın desteklenmesi onaylanmıştır.

Ayrıca belli başlı çeşitli ülke ve bölge Merkez Bankaları, piyasalarda meydana gelen ciddi sorunlar nedeniyle ortaya çıkan para politikalarının etkinliği üzerindeki olumsuzlukları gidermek amacıyla bazı tedbirler alınmasına karar vermişlerdir. Bu kapsamda ECB 10 Mayıs 2010 tarihinde;

- Menkul kıymet piyasalarındaki olumsuzlukların giderilmesi ve sağlıklı bir parasal aktarım mekanizmasının yeniden tesis edilmesi amacıyla Euro bölgesindeki kamu ve özel borç menkul kıymet piyasalarını kapsayan "Menkul Kıymet Piyasaları Programı" (Securities Market Programme) başlatmış ve bu kapsamda yapılacak müdahalelerin yaratacağı fazla likiditenin çekilebilmesi için operasyon yapılmasına,
- 26 Mayıs ve 30 Haziran 2010 tarihlerindeki düzenli uygulanan 3-aylık uzun vadeli yeniden finansman operasyonlarının (longer-term refinancing operations-LTRO) tamamı için sabit bir oran uygulanmasına,
- 12 Mayıs 2010 tarihindeki 6 aylık LTRO için ana yeniden finansman operasyonlarına (main refinancing operations-MRO) verilen teklif fiyatlarının minimumlarının ortalaması kullanılarak oranların sabitlemesine,
- Diğer merkez bankaları ile işbirliği içerisinde, Fed ile mevcut olan geçici likidite takas hatlarının (swap line) yeniden aktive edilmesine, bu çerçevede 7 ve 84 günlük likidite sağlanması uygulamalarının sürdürülmesine ve bu operasyonların ilkinin 11 Mayıs 2010 tarihinde gerçekleştirilmesine

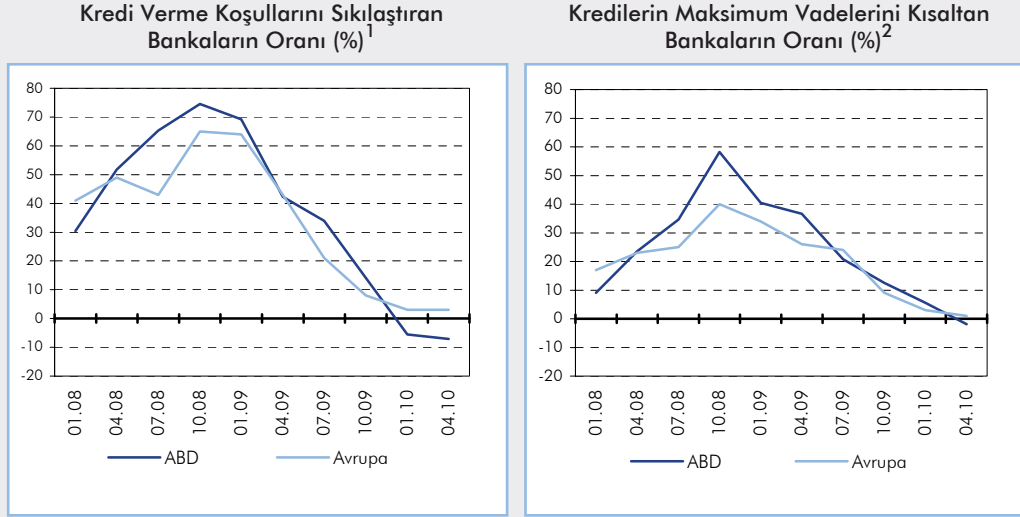
karar vermiştir.

Avrupa'da yeniden ortaya çıkan ABD doları cinsinden kısa vadeli fonlama piyasalarındaki sıkışıklığın giderilmesi amacıyla, Kanada Merkez Bankası, İngiltere Merkez Bankası (BoE), Avrupa Merkez Bankası (ECB), ABD Merkez Bankası (Fed), İsviçre Merkez Bankası, ve Japonya Merkez Bankası arasındaki geçici ABD doları takas yapma imkanları yeniden tesis edilmiştir. Fed ise söz konusu geçici imkanının yeniden tesis edilmesiyle BoE ve İsviçre Merkez Bankası'na daha önceki imkanlarda olduğu gibi, ulusal piyasalarına sunulmak üzere sabit bir orandan ABD doları likiditesi sağlayacaktır. Kanada Merkez Bankası ile yapılan anlaşmaya göre ise daha önceki durumda olduğu gibi 30 milyar ABD dolarına kadar olan çekilişler karşılanacaktır. Yapılan bu takas anlaşmalarının 2011 yılı Ocak ayına kadar sürmesi öngörülmektedir.

Kaynak: Avrupa Birliği Konseyi, ECB, Fed ve Ülke Merkez Bankaları.

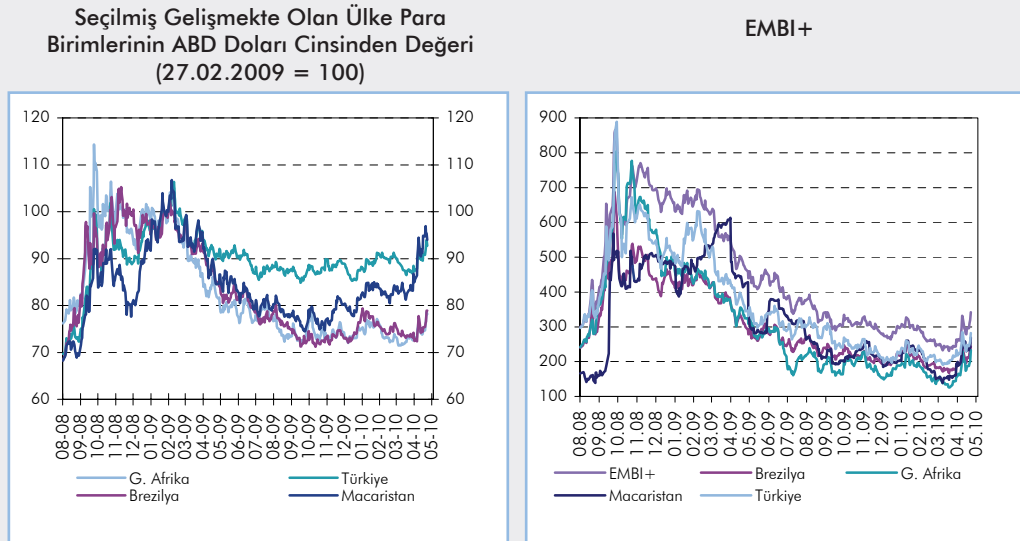
Öte yandan, son dönemde getiri eğrileri dikleşmektedir. Bu durum, ülkelerin borç yükünü ve bankacılık sektörünün menkul değer portföyleri nedeniyle kayıpla karşılaşma riskini artırmakta ve gelişmiş ülke bankalarının kısa vadeli fonlanmalarını teşvik etmektedir. Ayrıca, seküritizasyon piyasalarının eski etkinliğinden uzak olması bankaların uzun vadeli kredi vermede isteksiz davranmalarına yol açmaktadır. Nitekim, kredi verme koşullarına ilişkin anketler kredi koşullarında sıkılık olan bankaların sayısında azalış olmakla birlikte, kriz dönemlerinde sıkılaştırdıkları kredi koşullarını koruduklarını ve bu konudaki ihtiyatlılıklarını sürdürdüklerini göstermektedir (Grafik 1.8).

Grafik 1.8.
ABD ve Avrupa Bankacılık Sektörü Kredi Anketi Sonuçları (%)

Gelişmiş ülkelerde alınan önlemler sonucu ortaya çıkan ve bir süre daha devam etmesi beklenen düşük kısa vadeli faiz oranları ve piyasalarda artan risk iştahına bağlı olarak gelişmekte olan ülkelere doğru artan sermaye akımları, bu ülke para birimlerinin değer kazanmasına neden olurken, risk primleri düşmüş ve varlık fiyatlarında yükselişler yaşanmıştır (Grafik 1.9 ve Grafik 1.1).

Grafik 1.9.
Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülke Kur ve Ülke Risk Primleri¹

Yabancı sermaye, özellikle gelişmekte olan ülkelerin büyümeleri açısından büyük önem taşıırken, varlık fiyatlarında son dönemde yaşanan yükseliş ve artan sermaye akımları bu ülkelerdeki finansal istikrarı tehdit etme potansiyeli taşımaktadır. Bu itibarla, özellikle gelişmiş ülkelerin krize karşı aldıkları olağanüstü tedbirlerden çıkış zamanlamaları ve stratejileri küresel finansal sistemin istikrarı açısından önemini korumaktadır. Şu an için özellikle gelişmiş ülkelerde devlet desteklerinin kaldırılması durumunda özel sektörün büyümeyi destekleyebilecek katkıyı sağlayıp sağlayamayacağı konusunda tereddütler devam etmektedir. Merkez bankalarının bilançolarının aşırı genişlemesi sonucu piyasalarda artan likidite bankaların kısa vadeli fonlara yönelmesine ve bu fonları riskli aktiflere düşük maliyetle plase etmelerine yol açmaktadır. Bankaların bu sayede elde ettikleri yüksek net faiz marjı ve ticari kâr gelirleri, sistemin sermaye yapısını güçlendirirse de toptan fonlanmanın önemli kaynaklarından olan seküritizasyon piyasalarının toparlanmasını geciktirmektedir. Toptan ve uzun vadeli fon piyasası mekanizmalarının tekrar işler hale gelmemesi durumunda, uzun vadeli kredilerin toparlanması zaman alabilecektir. Ayrıca, bankaların yüksek kârlılık seviyelerine geri dönmeleri riske odaklı yeniden yapılanma konusundaki istekliliklerini de azaltacaktır.

Sonuç olarak, uluslararası piyasalarda durgunluğun sona erdiğine dair oluşan iyimser hava kısa sürmüş, toparlanmanın devlet desteği olmadan sürdürülebilirliği konusundaki riskler ile alınan tedbirlerin kamu açıkları üzerinde yarattığı borç krizi ihtimalleri ve bunların yayılma etkilerine ilişkin kaygılar ön plana çıkmıştır. Bu çerçevede, söz konusu risklerin gerçekleşmesi durumunda dünya ekonomilerinin durgunluk sürecinden beklenenden daha yavaş çıkma ihtimali bulunmaktadır.

Kutu 3. Sistemik Risk ve Makro Riskleri Azaltıcı Politikalar

Küresel kriz, izlenen politikaların sistemik bir krizle mücadelede yeterince etkin olmadığı hususunu ortaya çıkarmıştır. Temel amacı fiyat istikrarını sağlamak olan para politikası uygulamaları, kredi büyümesi ve artan varlık fiyatlarındaki artışları dikkate alma, finansal politika tarafı ise krizlere karşı hazırlıklı olma konusunda yetersiz kalmıştır. Mikro riskleri azaltıcı politikalar ise finansal kuruluşların krizler karşısındaki dayanıklılığına odaklandığından, risklerin sistemin geneli üzerindeki etkilerinin giderilmesinde eksik kalmıştır.

Dolayısıyla, sistemik risklerin oluşumunu ve bu risklerin kamu üzerinde yaratabileceği etkileri asgari düzeye indirmeyi amaçlayan makro riskleri azaltıcı politikalar uluslararası alanda ön plana çıkmış, özellikle finansal kuruluşların sağlamlığını ele alan mikro riskleri azaltıcı politikaların tamamlayıcısı olmalarının önemi anlaşılmıştır.

Makro riskleri azaltıcı politikaların sistemik riske yaklaşımı iki yönüyle ele alınabilmektedir. Bunlardan birincisi, risklerin zaman içerisindeki hareketini dikkate almak ve piyasaların iktisadi çevrimle aynı yönde hareket etmesini engelleyici önlemler geliştirmek üzerinedir. Piyasa katılımcıları piyasa göstergelerinin olumlu seyrettiği iyi dönemlerde aşırı risk alma, piyasalarda sorun yaşanmaya başlandığı dönemlerde ise aksi yönde hareket ederek riskten aşırı kaçınma eğilimi göstermektedirler. Söz konusu eğilim göz önüne alınarak kötü zamanlarda kullanabilmek

üzere iyi zamanlarda birikim sağlamayı teşvik eden makro riskleri azaltıcı tedbirler, iktisadi çevrimle aynı yönde hareket etme eğilimini engellemek için kullanılmaktadırlar.

Sistemik riskin ikinci yönü ise risklerin belli bir zaman dilimi içerisindeki dağılımına bakmakta, bu bağlamda, piyasalar ve kuruluşlar arası sirayet etkisini ve sistemik riske katkı kavramlarını incelemektedir. Sözkonusu bakış açısıyla özellikle sistemik öneme sahip kuruluşlardan kaynaklanabilecek risklere odaklanılmakta, bu kuruluşlardan kaynaklanabilecek risklerin bunlara getirilecek ek yükümlülüklerle sınırlandırılması ve özellikle sınır ötesi faaliyet gösteren bu kuruluşların, uluslararası platformda etkin olarak çözümlenmesini sağlayıcı tedbirler üzerinde çalışılmaktadır.

Ulusal uygulamalara bakıldığında, birçok ülkenin, sistemik riske giderek artan bir önem verdikleri, yapıları ve kullanılış biçimleri farklı olmakla birlikte makro riskleri azaltıcı bazı tedbirler uyguladıkları görülmektedir. Piyasaların iktisadi çevrimle aynı yönde hareket etmesinden kaynaklanan sistemik riskin azaltılmasında özellikle kredi piyasalarına yönelik tedbirler ön plana çıkmaktadır. Belli bazı sektörlerde kredi kullanımının kısıtlanması, hızla büyüyen risklerin düzenlemeler yoluyla kontrol altına alınması; kredi kartı kullanımları gibi risk ağırlıklarının daha fazla sermaye gerektirecek şekilde yükseltilmesi, krediler üzerinde vergi-benzeri kesintiler ve dinamik karşılık uygulaması halihazırda ülkelerce bu konuda alınan önlemler arasındadır.

Özellikle kuruluşlar arası finansal bağlantıların ve sistemde oluşan bazı zafiyetlerin sistemik riskin birikmesine yol açmasını önlemek üzere alınan mevcut tedbirler arasında ise ek sermaye yükümlülükleri getirilmesi, bankalararası risklerin kısıtlanması, mevduat sigorta primlerinin risk esaslı olması, kâr dağıtımının belli bir süre için kısıtlanması, kredi-mevduat oranına sınırlama getirilmesi, kur riski açısından sınırlamalar konması sayılabilir. Ülkemizde de benzer tedbirler etkin bir biçimde kullanılmaktadır.

Ulusal anlamdaki bu gelişmeler olumlu olarak değerlendirilmekle birlikte, küreselleşen dünya finansal piyasalarında, uluslararası koordinasyon ve işbirliği yapılmadan risklerin sistemik etkilerinin küresel anlamda giderilmesinin mümkün olmadığı açıktır. Bu çerçevede, ulusal tedbirlerin tamamlayıcısı olarak, G-20 ve Finansal İstikrar Kurulu (FSB) koordinasyonunda uluslararası kuruluşlarca, finansal sistemde makro risklerin birikmesini önlemeye yönelik çeşitli politika tedbirleri geliştirilmektedir. İktisadi çevrim karşıtı sermaye tamponları uygulaması, zorunlu kaldıraç ve likidite oranları, sistemik öneme sahip kuruluşlardan kaynaklanacak risklere yönelik olarak söz konusu kuruluşlara ek sermaye ve ek likidite yükümlüğü uygulanması gibi konular, uluslararası kuruluşların gündeminde öncelikli çalışmalardır. Ülkemizin üyesi bulunduğu FSB ve bünyesindeki tüm girişimlerce bu konuda yapılan çalışmalar, ülkemizi FSB nezdinde temsil etmekle görevlendirilen Bankamız tarafından diğer ilgili kurumlarla işbirliği içinde yakından takip edilmektedir.

1211 Sayılı Kanunu çerçevesinde Merkez Bankasının temel amacı “fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek” olarak belirlenmiş ve bu amacı desteklemek üzere Bankamız “finansal sistemde istikrarı sağlayıcı tedbirleri almak” ile görevlendirilmiştir. Bunun yanısıra, ödemeler sistemindeki rolü ve son kredi mercii olması çerçevesinde, Bankamız, makro risklerin izlenmesi ve önlenmesi konularına özel önem vermektedir. Bu çerçevede, Hazine Müsteşarlığı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu arasında imzalanan Protokol çerçevesinde bu kurumların katılımıyla oluşturulan Sistemik Risk Koordinasyon Komitesi, hem mevcut düzenlemelerin sistemik riski ele alacak şekilde uyarlanması, hem de doğrudan makro riskleri azaltmaya yönelik tedbirler alınması yoluyla finansal sektörde yaşanabilecek sorunların sistemik etkilerinin en aza indirilmesi yönünde önemli bir görev üstlenmiştir.

1.1.2. Ödemeler Dengesi

2008 yılının Ağustos ayında yıllık bazda 49,2 milyar ABD dolarlık tarihi zirve seviyesine ulaştıktan sonra küresel krizin yatırım ve tüketim talebi üzerindeki olumsuz etkisi ve düşen enerji fiyatları nedeniyle hızlı bir düşüş sürecine giren cari işlemler açığı, 2009 yılının Ekim ayı itibarıyla 12,6 milyar ABD dolarına kadar gerileyerek 2004 yılı Ağustos ayından bu yana görülen en düşük seviyeye inmiştir. 2009 yılının son çeyreğinden itibaren ise iç talepteki canlanmanın desteklediği ithalat talebi ile tekrar artış eğilimine girmiş ve 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 21,9 milyar ABD dolarına ulaşmıştır (Tablo I.1).

Tablo I.1. Ödemeler Dengesi (Milyar ABD doları)

	2006	2007	2008	2009	03.10*
CARİ İŞLEMLER HESABI	-32,2	-38,3	-41,9	-14,0	-21,9
Dış Ticaret Dengesi	-41,1	-46,8	-53,0	-24,9	-32,1
Toplam Mal İhracatı ¹	93,6	115,4	140,8	109,7	111,6
Toplam Mal İthalatı ¹	-134,7	-162,2	-193,8	-134,6	-143,7
Karşılama Oranı (%)	69,5	71,1	72,6	81,5	77,7
Hizmetler Dengesi	13,6	13,3	17,1	16,3	15,9
Gelir Dengesi	-6,7	-7,1	-8,2	-7,7	-7,8
Cari Transferler	1,9	2,2	2,1	2,3	2,1
SERMAYE VE FİNANS HESABI	32,1	36,7	36,3	9,0	20,2
Doğrudan Yatırımlar	19,3	19,9	15,7	6,1	5,0
Portföy Yatırımları	7,4	0,7	-5,0	0,2	6,0
Diğer Yatırımlar	11,5	24,1	24,6	2,8	11,5
Rezerv Varlıklar	-6,1	-8,0	1,1	-0,1	-2,3
NET HATA VE NOKSAN	0,1	1,6	5,6	5,0	1,7

Kaynak: TCMB

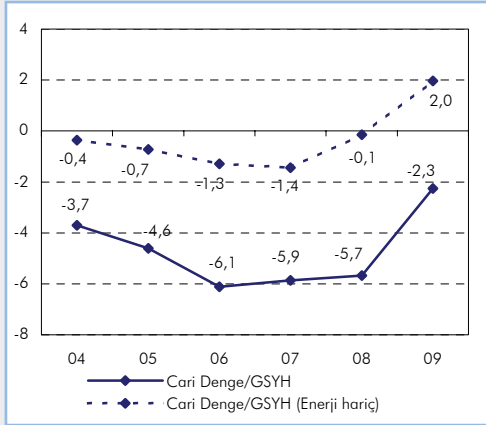
(*) Son 12 aylık verileri kapsamaktadır.

(1) Bavul ticareti, limanlarda sağlanan mallar ve altın dahildir.

2008 yılı sonunda 41,9 milyar ABD doları iken krizin etkisiyle 2009 yılı sonunda 14 milyar ABD dolarına gerileyen cari işlemler açığının GSYH'ye oranı ise aynı dönemde yüzde 5,7'den yüzde 2,3'e düşmüştür. Dış ticaret açığının en önemli kaynağı olan enerji kalemlerinin ithalat ve

İhracatı hariç tutulduğunda ülkemizin 2009 yılında cari fazla verir durumda olması ise ülkemiz ekonomisinin enerji alanındaki dış kaynak bağımlılığının cari açık üzerindeki belirleyici rolünü göstermektedir (Grafik I.10).

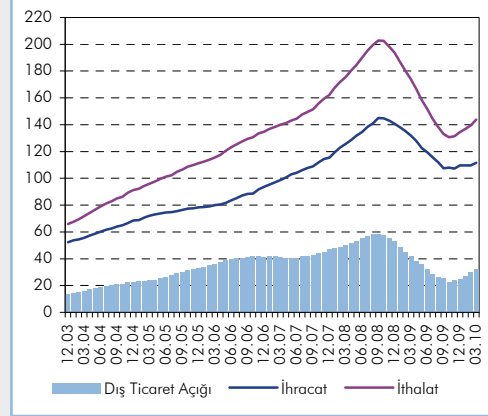
Grafik I.10.
Cari Denge'nin GSYH'ye Oranı¹ (%)

Kaynak: TCMB, TÜİK

(1) Enerji hariç cari denge, Uluslararası Standart Sınıflamasına (USSS, Rev.3) göre Madencilik ve Taşocakçılığı sektörü altındaki maden kömürü, linyit ve turb; ham petrol ve doğal gaz ile İthalat Sanayii altındaki kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar kalemleri kullanılarak hesaplanan net enerji ithalatının cari açık tutarından çıkarılması ile hesaplanmıştır.

Grafik I.11.
İhracat, İthalat ve Dış Ticaret Açığının Gelişimi¹ (Milyar ABD doları)

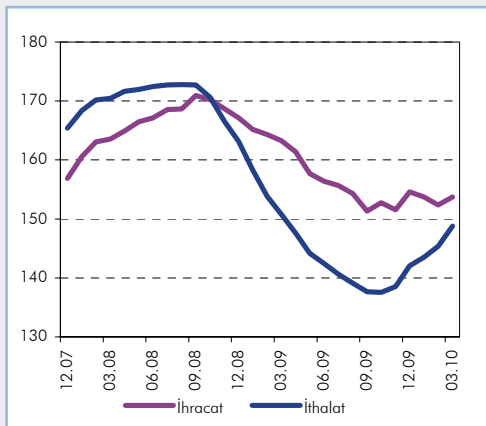

Kaynak: TCMB

(1) Son 12 aylık birikimli veriler kullanılmıştır.

Cari işlemler hesabının en önemli bileşenleri olan ihracat ve ithalatta yıllıklandırılmış verilerle 2008 yılı Ekim ayında başlayan düşüş eğiliminin 2009 yılının son çeyreğinde durduğu ve 2010 yılı başından itibaren ise ithalatın tekrar hızlı bir artış eğilimine girdiği gözlenmektedir. Bununla birlikte, kriz döneminde görece sınırlı bir düşüş sergileyen ihracattaki toparlanma, dış talep koşullarının zayıf seyri nedeniyle gecikmektedir. Bu durum dış ticaret açığının yükselmesine yol açmaktadır (Grafik I.11, Grafik I.12, Grafik I.13).

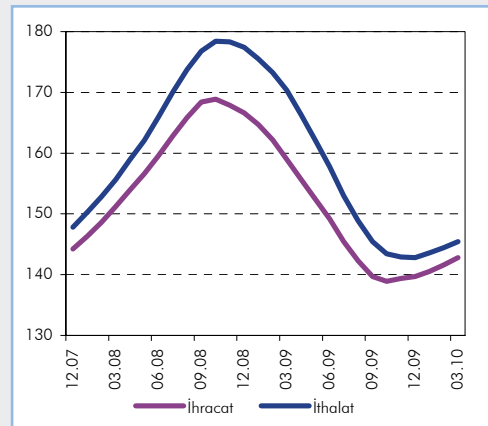
Grafik I.12.
İthalat ve İhracat Miktar Endeksleri¹

Kaynak: TCMB

(1) 12 aylık hareketli ortalama (2003=100).

Grafik I.13.
İthalat ve İhracat Birim Değer Endeksleri¹

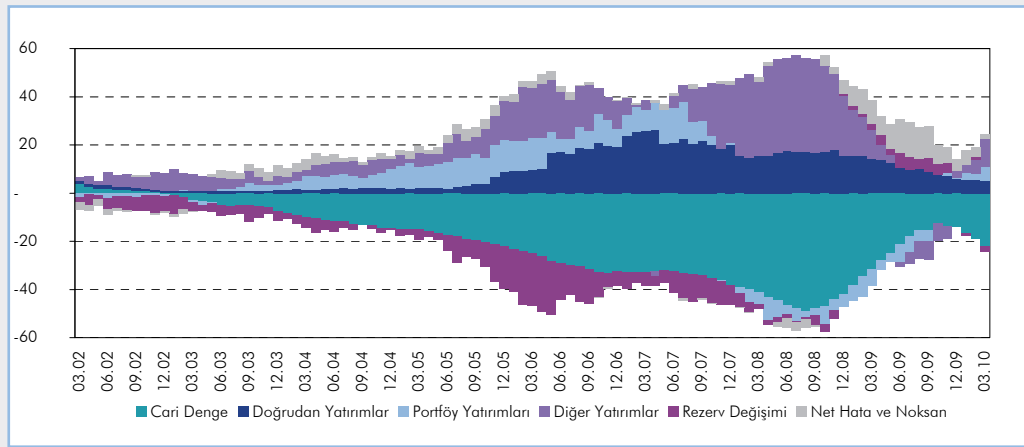
Kaynak: TCMB

(1) 12 aylık hareketli ortalama (2003=100).

Cari işlemler hesabının diğer bileşenlerinden olan hizmetler dengesindeki fazla, turizm gelirlerindeki düşüşün sınırlı kalması ve artan taşımacılık gelirleri ile desteklense de mal ticareti sırasında sağlanan komisyonların ve finansal hizmetler gelirlerinin azalması ile düşmüştür. Gelir dengesindeki açık ise azalan kâr transferleri ve özel sektörün net dış borç geri ödeyicisi duruma geçmesiyle birlikte düşen faiz giderleri nedeniyle bir miktar daralmıştır.

Genel hükümetin aldığı hibeler ve işçi havalelerinden oluşan cari transferlerde ise son dönemde önemli bir değişim olmamıştır (Tablo I.1).

Grafik I.14.
Ödemeler Dengesi Kalemlerinin Seyri^{1, 2, 3, 4, 5} (Milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB

- (1) Doğrudan Yatırımlar: Net doğrudan yatırım girişleri (gayrimenkul dahil)
 (2) Portföy Yatırımı: Yurt dışı yerleşiklerin net hisse ve borçlanma senedi alım (+) / satım (-)
 (3) Diğer Yatırımlar: Yurt dışından kısa ve uzun vadeli net kredi kullanımı ve mevduat hareketleri
 (4) Rezerv Değişimi: Resmi rezervlerdeki artış (-) ve azalışlar (+)
 (5) Son 12 aylık verileri kapsamaktadır.

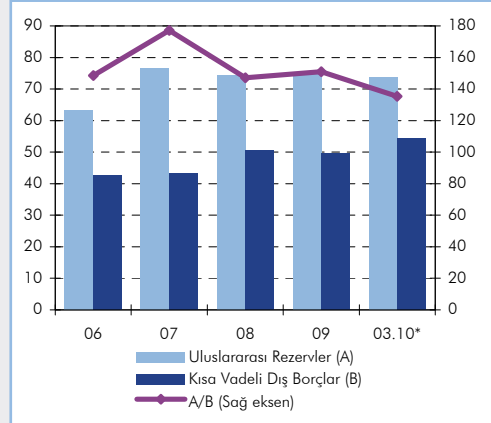
Küresel krizin etkisiyle bazı sermaye akımlarının azalması bazılarının ise çıkış yönünde seyretmesi nedeniyle hızlı bir düşüş sergileyen finans hesapları, 2009 yılı Ağustos ayı itibarıyla yıllık bazda 2,2 milyar ABD dolarına kadar gerileyerek 2003 yılı Ekim ayından bu yana en düşük değerini almıştır. Bununla birlikte, sermaye akımları, 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren tekrar giriş yönünde hızlanmaya başlamış ve 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 20,2 milyar ABD dolarına ulaşmıştır (Grafik I.14, Tablo I.1).

Finans hesapları ana kalemleri itibarıyla incelendiğinde, doğrudan yatırım girişlerinin kriz nedeniyle 2009 yılı boyunca azalan bir seyir izlemesine rağmen cari açığın en istikrarlı finansman kalemi olma özelliğini sürdürdüğü görülmektedir. Buna karşın, portföy yatırımı şeklindeki sermaye akımları krizle birlikte 2008 yılının ikinci yarısında yüksek miktarda çıkış gösterdikten sonra 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren genel olarak giriş yönünde fakat istikrarsız bir seyir izlemiştir. Söz konusu sermaye akımları 2010 yılı Mart ayı itibarıyla yıllık bazda 6 milyar ABD doları giriş göstermiştir (Grafik I.14, Tablo I.1).

Krizle birlikte birçok uluslararası finansal kuruluşun kaldıraçlarını azaltmalarının da etkisiyle yurtdışından sağlanan kredi imkanlarının daralmasına bağlı olarak bankalar ve reel sektör firmalarının net dış borç geri ödeyicisi konuma geçmesi, finans hesaplarına sermaye

çıkışı olarak yansımaya başlamıştır. Ancak, 2009 yılının son çeyreğinden itibaren yurtiçi yerleşik bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz varlıklarındaki azalma ve yurtdışı yerleşiklerin ülkemizdeki mevduatlarında görülen artış bu kalemin tekrar pozitif değerler almasında etkili olmuştur.

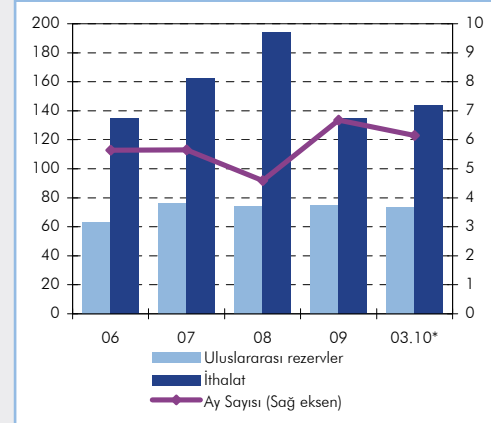
Grafik I.15.
Kısa Vadeli Dış Borçlar¹ ve Uluslararası Rezervler² (Milyar ABD doları, %)

Kaynak: HM, TCMB

- (1) Kısa vadeli dış borçlar=Genel Yönetim, TCMB, ticari bankalar ve diğer sektörlerin kısa vadeli borçları.
(2) Uluslararası rezervler =TCMB brüt döviz rezervleri (altın dahil)
(*) Kısa vadeli dış borçlar verisi geçicidir.

Grafik I.16.
Rezervlerin İthalatı Karşılama Oranı^{1,2} (Milyar ABD doları, Ay)

Kaynak: TCMB

- (1) Uluslararası Rezervler= TCMB Brüt Döviz Rezervleri (altın dahil)
(2) Ay sayısı, uluslararası rezervlerin söz konusu yıl sonu itibarıyla aynı yılın kaç aylık ithalatını karşıladığını göstermektedir.
(*) İthalat için son 12 aylık birikimli veriler kullanılmıştır.

Dış borç ödeme gücü göstergelerinden biri olarak kabul gören uluslararası rezervlerin kısa vadeli dış borç stokuna oranı, 2008 yılı sonunda yüzde 147,2 iken, kısa vadeli dış borç stokundaki artış ve rezervlerdeki azalma sonucu düşerek 2010 yılı Mart ayı itibarıyla yüzde 135,4 olarak gerçekleşmiştir (Grafik I.15). Bir ülkenin dış pazarlardan ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri herhangi bir dış desteğe gerek duymaksızın ne kadarlık bir süre için temin edebileceğini gösteren uluslararası rezervlerin toplam ithalata oranı ise kriz döneminde rezervlerde önemli bir değişim olmazken ithalatta hızlı bir düşüş yaşanması nedeniyle 2009 yılı boyunca yükselmiş, ancak yılın son çeyreğinden itibaren ithalatın tekrar artmaya başlamasıyla 2010 yılı Mart ayı itibarıyla bir miktar gerilemiştir (Grafik I.16).

Tablo I.2. Finans Hesaplarındaki Gelişmeler (Milyar ABD Doları)

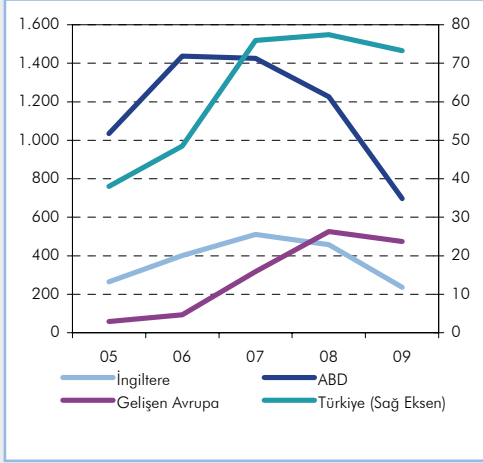
	2006	2007	2008	2009	03.10*
Cari İşlemler Hesabı	-32,2	-38,3	-41,9	-14,0	-21,9
Finans Hesapları	32,1	36,7	36,3	9,0	20,3
Genel Hükümet (Merkez Bankası ve Rezerv dahil)	-2,9	-15,5	-1,4	1,6	5,4
Özel Sektör (Bankalar dahil)	35,0	52,2	37,7	7,3	14,9
Net Hata Noksan	0,1	1,6	5,6	5,0	1,7

Kaynak: TCMB

(*) Son 12 aylık verileri kapsamaktadır.

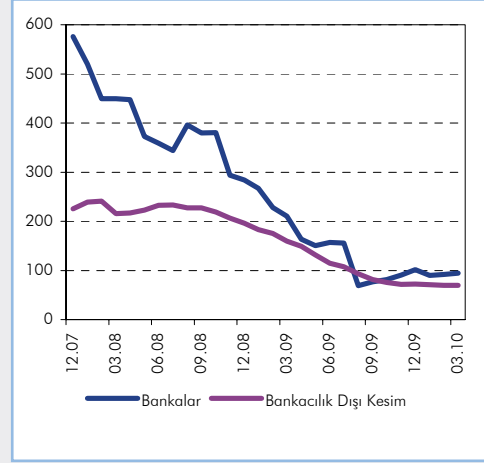
Önceki yıllarda finans hesaplarının temel belirleyicisi bankalar dahil özel sektör tarafından sağlanan uzun vadeli kaynaklar, son dönemde bu durumun değiştiği ve özel sektörün sağladığı fonların yanında genel hükümetin de yurtdışından sağladığı krediler ve tahvil ihraçları ile cari açığın finansmanında rol aldığı görülmektedir (Tablo I.2).

Grafik 1.17.
Uluslararası Bankaların Seçilmiş Ülkelerdeki
Net Varlıkları¹ (Milyar ABD doları)

Kaynak: BIS
(1) 2009 yılı sonu verileri geçicidir.

Grafik 1.18.
Bankacılık Dışı Kesim¹ ve Bankaların Uzun
Vadeli Kredi Yenileme Oranları² (%)

Kaynak: TCMB
(1) Bankalar ve genel hükümet dışında kalan tüm kamu ve özel sektör kuruluşları ile gerçek kişileri kapsamaktadır.
(2) Kredi yenileme oranlarınının 12 aylık hareketli ortalaması kullanılmıştır.

Uluslararası Ödemeler Bankası'na (BIS) raporlama yapan bankaların ABD ve İngiltere'deki net varlıkları 2009 yılı sonu itibarıyla kriz öncesi seviyelerin altında kalmış, gelişmekte olan Avrupa ülkelerinde ise yatay bir seyir izlemiştir. Söz konusu bankaların Türkiye'deki net varlıkları ise küresel krizle birlikte düşüş eğilimine girerek 2009 yılı sonu itibarıyla 73,3 milyar ABD dolarına gerilemiştir (Grafik 1.17).

Bankalar ve banka dışı kesimin yurt dışından temin ettikleri uzun vadeli kredilerin yenileme oranlarınının kriz öncesine göre önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Gerek bankalar gerekse bankacılık dışı kesimin son bir yıllık dönemde uzun vadeli kredilerde net geri ödeyici durumda oldukları ve yurtdışı borçlarını azaltma eğilimini sürdürdükleri gözlenmektedir (Grafik 1.18).

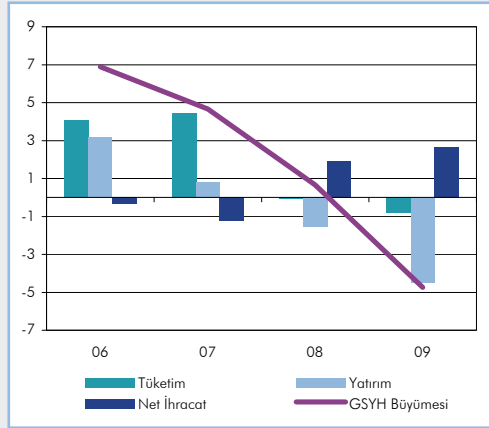
Sonuç olarak, küresel kriz nedeniyle 2008 yılının son çeyreğinden itibaren iktisadi faaliyetteki yavaşlama ve düşen enerji fiyatları nedeniyle hızlı bir şekilde daralan cari açık, krizin etkilerinin azalması ile birlikte iç talepte görülen canlanmanın getirdiği ithalat artışı dolayısıyla 2009 yılının son çeyreğinden itibaren tekrar genişlemeye başlamıştır. Ayrıca, en önemli dış pazarımız konumunda olan Avrupa ülkelerinde büyümenin halen ivme kazanamamış olması da ihracat performansımızı olumsuz etkileyerek cari açık üzerinde genişletici bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle cari açığın önümüzdeki dönemdeki gelişiminde Avrupa ekonomilerindeki toparlanma ile yakından ilişkili olan ihracat performansımız ve ithalatımız içindeki ağırlığı nedeniyle enerji fiyatlarının seyri belirleyici olacaktır.

1.2. Büyüme ve Enflasyon

2009 yılının genelinde, küresel ekonomik krizin etkisiyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) yüzde 4,7 daralmıştır (Grafik 1.19). 2008'in son çeyreğinden itibaren ekonomide görülen daralma 2009 yılının son çeyreğiyle birlikte yerini büyümeye bırakmıştır. 2010 yılının ilk çeyreğinde de büyümenin devam etmesi ve düşük baz etkisi nedeniyle yüksek bir büyüme oranına ulaşılması

öngörülmektedir. Ancak, önümüzdeki dönemde, küresel piyasalarda yaşanabilecek gelişmelerin dış talebi doğrudan ve iç talebi dolaylı yönden etkileyecek olması nedeniyle, toparlanmanın hızı belirsizliğini korumaktadır.

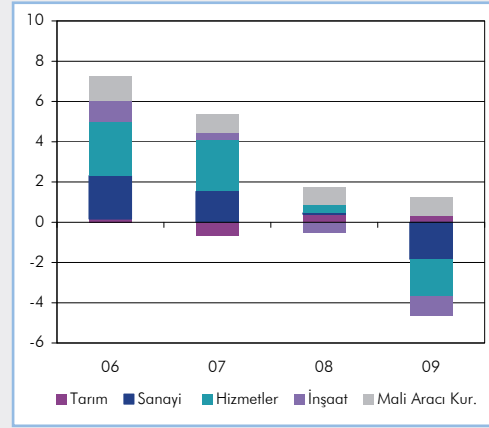
Grafik I.19.
Büyüme Hızı ve Büyümenin Kompozisyonu^{1, 2}
(%, Puan)

Kaynak: TÜİK

(1) Yıllık yüzde değişimi göstermektedir.
(2) Net İhracat=Mal ve Hizmet İhracatı- Mal ve Hizmet İthalatı

Grafik I.20.
Sektörlerin Büyümeye Katkıları¹ (Puan)

Kaynak: TÜİK

(1) İnşaat ve mali aracı kuruluşlar, hizmetler sektörünün toplamına dahil edilmemiştir.

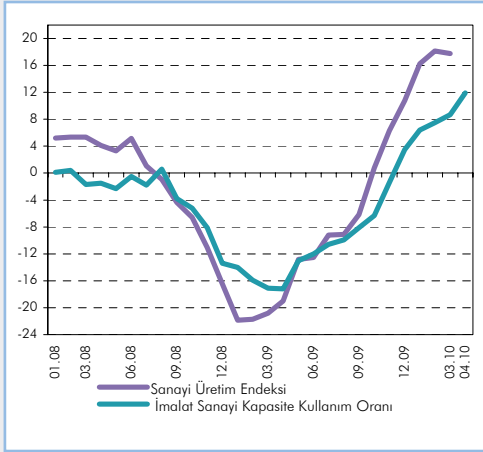
Büyümenin kompozisyonu harcamalar yönünden incelendiğinde, 2009 yılının genelinde görülen daralmada özellikle 2008 yılından itibaren azalan yatırım harcamalarının 2009 yılının toplamında yüzde 19,2 küçülmesinin etkili olduğu görülmektedir. Kriz ortamının neden olduğu belirsizlik, dışarıdan doğrudan yatırımlardaki azalış ve yurtdışından uzun vadeli kaynak bulmadaki zorluklar nedeniyle özel sektör yatırım harcamalarını önemli ölçüde kısmıştır (Grafik I.19).

Toplam tüketim harcamalarındaki daralma ise özellikle kamunun krizin etkilerini azaltmak için yaptığı harcamalarını 2009 yılı boyunca artırmış olması nedeniyle sınırlı olmuştur. 2009'un son çeyreğinde toplam tüketim harcamalarında görülen artışın, 2010'un ilk çeyreğinde baz etkisinin de katkısıyla devam etmesi beklenmektedir (Grafik I.19).

2009 yılı genelinde ithalatın ihracattan daha hızlı daralması sonucu net ihracat büyümeye pozitif katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, 2009 yılının son çeyreğinde ekonomik canlanmaya paralel olarak ithalattaki artış hızı ihracattan daha fazla olmuştur. Ayrıca önümüzdeki dönemde en büyük ticaret ortağımız olan Avrupa'daki talebin toparlanmasının uzun süreceği varsayımı altında ihracattaki artışın hızının kademeli olması beklenmektedir. Bu çerçevede 2010 yılı genelinde de söz konusu eğilimin devam etmesi ve net ihracat rakamının büyümeye negatif katkı yapması öngörülmektedir (Grafik I.19).

GSYH üretim yönünden sektörler itibarıyla incelendiğinde ise 2009 yılında mali hizmetler ve tarım dışındaki tüm sektörlerin büyümeye negatif katkı yaptığı görülmektedir. 2009'un son çeyreğinde ise sanayi, mali hizmetler ve ticaret kalemlerindeki hızlı yükseliş GSYH'nin yılın son çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyreğine göre yükselmesinde etkili olmuştur. 2010 yılının ilk çeyreğinde de özellikle sanayi sektöründe, düşük bazın da katkısıyla, hızlı büyüme eğilimi devam etmiştir (Grafik I.20).

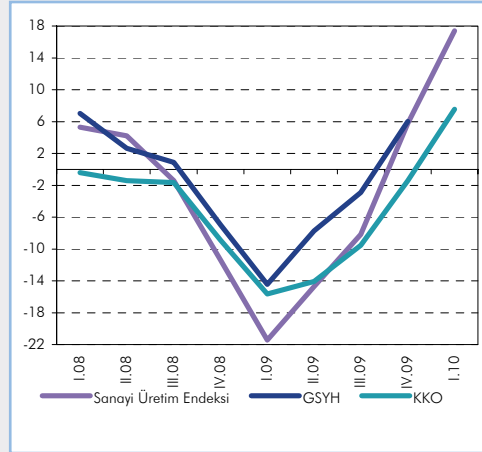
Grafik I.21.
Sanayi Üretimi¹ (Yıllık % Değişim) ve Kapasite Kullanım Oranı² (Yıllık Puan Farkı)

Kaynak: TÜİK ve TCMB

(1) Takvim Etkisinden arındırılmış (2005=100) Sanayi Üretim Endeksi Verileri Kullanılmıştır.
(2) "İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı (KKO)" verileri, imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren işyerlerinin TCMB "İktisadi Yönelim Anketi (İYA)"'ne verdikleri yanıtlara dayalı olarak hesaplanmaktadır.

Grafik I.22. Sanayi Üretimi¹ (Yıllık % Değişim), Kapasite Kullanım Oranı¹ (Yıllık Puan Farkı) ve Büyüme (Yıllık % Değişim)

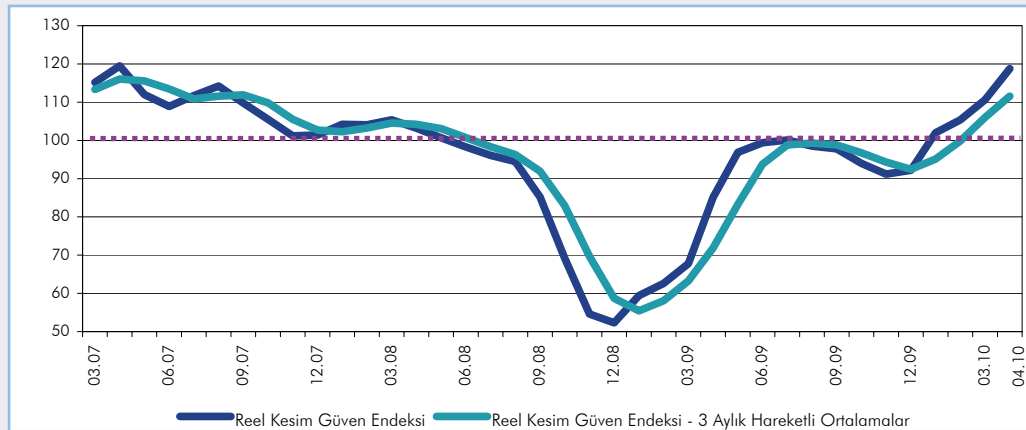

Kaynak: TÜİK

(1) GSYH büyümesi, üç aylık GSYH'nin bir önceki yılın aynı dönemine göre değişimi olarak hesaplanmıştır. Karşılaştırılabilir olması için 3 aylık takvim etkilerinden arındırılmış Sanayi Üretim Endeksi ortalaması ile Kapasite Kullanım Oranı ortalamasının bir önceki yılın aynı dönemine göre değişimi kullanılmıştır.

2009 yılında hem iç hem de dış talepte yaşanan daralmanın etkisiyle düşmeye başlayan imalat sanayi kapasite kullanım oranı (KKO) ve sanayi üretim endeksi, 2009 yılı Mart ayında yılın en düşük seviyesinde gerçekleşmiş, bu dönemden sonra ise hızlı bir toparlanma sürecine girmiştir. Sanayi üretim endeksi, 2009 yılı Ekim ayından itibaren düşük bazın da etkisiyle, bir önceki yılın aynı ayına göre yükselmeye başlamıştır (Grafik I.21 ve I.22).

Grafik I.23.
Reel Kesim Güven Endeksi

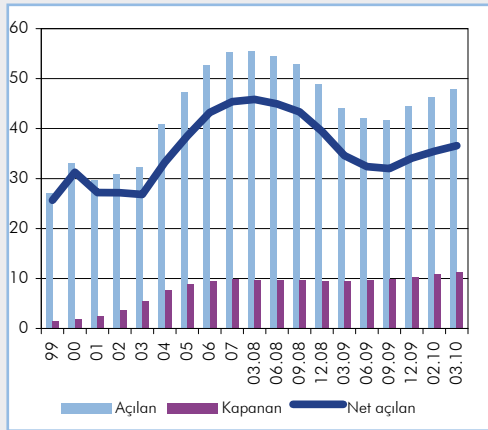

Kaynak: TCMB

İktisadi faaliyetteki toparlanma eğilimi, şirket kuruluşlarına ve reel kesim güven endeksinde de yansımıştır. 2009 yılı başından itibaren yükselişe geçen ve Temmuz ayında 100 eşik değerini aşan reel kesim güven endeksi, bu tarihten itibaren gerilemiş ve Kasım ayı sonunda 91,2 endeks değerine düşmüştür. 2009 yılının Aralık ayından itibaren reel kesim güven endeksi tekrar artışa geçmiştir ve 2010 yılı Nisan ayında 118,8 endeks değerine yükselmiştir (Grafik I.23). İktisadi

faaliyetteki yavaşlama ile azalan yeni firma kuruluşları, 2009 yılının son çeyreğinden itibaren tekrar artışa geçmiştir. Yıllık bazda net açılan şirket sayısı 2008 yılının Mart ayı sonunda 45.842 adet ile en yüksek değerine ulaştıktan sonra, 2009 yılının Eylül ayında 31.994 adete kadar gerilemiştir. 2009 yılının dördüncü çeyreğinde ise yıllık bazda net kurulan şirket sayısındaki düşüş sona ermiş, 2009 yılı Aralık ayında net kurulan şirket sayısı 34.077, 2010 yılı Mart ayında ise 36.581 adete ulaşmıştır (Grafik I.24).

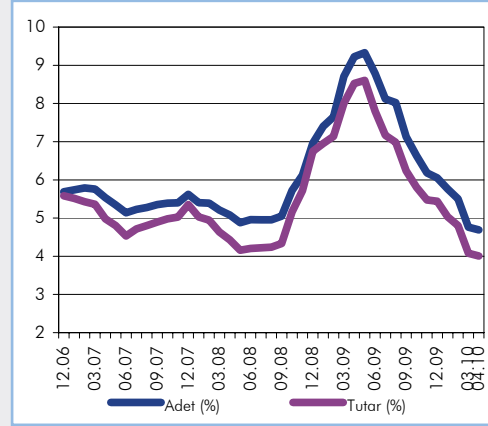
Grafik I.24.
Açılan – Kapanan Şirket ve Kooperatifler
(Bin adet)¹

Kaynak: TÜİK ve TOBB

1) Şirket ve kooperatifleri kapsayan açılan ve kapanan şirket adetleri yıllıklandırılmış olarak gösterilmiştir.

Grafik I.25.
Takas Odalarına İbraz Edilen ve Karşılıksız Kalan Çek Adet ve Tutarının Toplam Takasa İbraz Edilen Çek Adet ve Tutarı İçindeki Oranı (%)

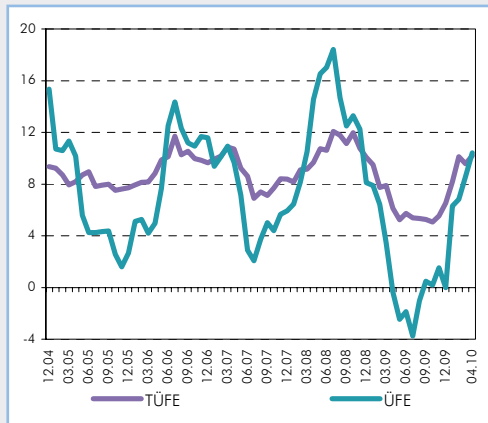

Kaynak: TCMB

(1) 3 aylık hareketli ortalama

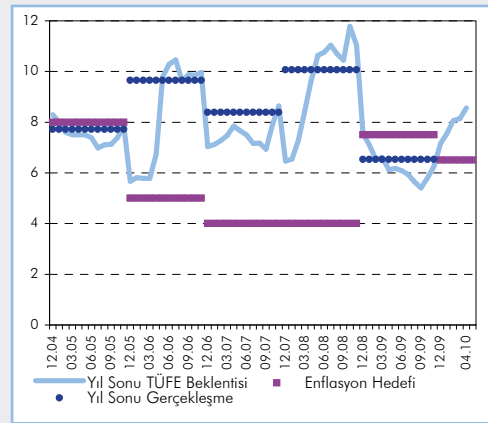
Takas odalarına ibraz edilen ve karşılıksız kalan çeklerin toplam takasa ibraz edilen çeklere oranı hem adet hem de tutar olarak 2008 yılı Eylül ayından itibaren yükselmiş ancak, 2009 yılının ikinci çeyreğinden sonra düşüş eğilimi göstererek, 2010 yılı Nisan ayında sırasıyla yüzde 4,7 ve yüzde 4,0 seviyelerinde gerçekleşmiştir (Grafik I.25).

Grafik I.26.
12 Aylık ÜFE ve TÜFE Gerçekleşmeleri
(Yıllık % Değişim)

Kaynak: TÜİK

Grafik I.27.
Yıl Sonu TÜFE Beklentileri (%)

Kaynak: TCMB ve TÜİK

Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) yıllık artış oranı 2010 yılının ilk dört ayında 3,7 puan yükselerek Nisan ayı itibarıyla yüzde 10,19 olmuştur. Bu artışta, Ocak ayında yürürlüğe giren ve akaryakıt ürünleri ile alkollü içecekler ve tütün ürünlerini kapsayan vergi düzenlemelerinin oluşturduğu fiyat artışları, işlenmemiş gıda fiyatlarında gözlenen yüksek oranlı artışlar ve geçen yıl yapılan vergi indirimlerinin oluşturduğu düşük baz etkili olmuştur. Diğer taraftan bu dönemde, tarım ve ana metal fiyatlarındaki yükselişler neticesinde Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) de yüzde 10,4 oranına yükselmiş ve tüketici fiyatları üzerinde üretici fiyatları kaynaklı baskılar belirginleşmiştir (Grafik I.26).

Nitekim, 2010 yıl sonu TÜFE beklentileri enflasyon gelişmeleri çerçevesinde hedeflenen yüzde 6,5'in üzerinde seyretmektedir. 2010 yılının ilk çeyreğinde maliyet yönlü baskılarla birlikte vergi indirimlerinin yarattığı baz etkisi nedeniyle yükselen enflasyonun, söz konusu etkilerin ortadan kalkmasıyla birlikte kademeli olarak düşmesi beklenmektedir. Yaşanan son gelişmeler çerçevesinde, 2010 yıl sonu için TÜFE beklentileri yüzde 8,6'ya yükselmiş olup, bankamızın 2010 yıl sonu için yüzde 8,4'lük enflasyon tahmini ile paraleldir (Grafik I.27).

İktisadi faaliyette 2009'un ikinci çeyreğinden itibaren görülen toparlanma eğiliminin, 2010 yılının ilk çeyreğinde de sürmesi beklenmektedir. Yurtiçi talep koşullarında görülen istikrarlı toparlanma eğilimine karşın, ihracatımızın yüzde 45'lik bölümünü oluşturan AB ülkeleri kaynaklı sorunlar nedeniyle dış talebe ilişkin belirsizlikler sürmektedir. Bu çerçevede, iktisadi faaliyetteki toparlanmanın kademeli olacağı öngörüsü korunmakta ve toplam talep koşullarının enflasyona düşüş yönündeki desteğini bir müddet daha sürdüreceği tahmin edilmektedir.

I.3. Kamu Maliyesi

2009 yılında iktisadi faaliyetteki daralmaya bağlı olarak vergi gelirlerinde ortaya çıkan düşüşler ve krizin etkilerini hafifletmek amacıyla alınan mali tedbirler, birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de kamu mali dengesinin bozulmasına yol açmıştır.

Merkezi yönetim bütçe gelirleri 2009 yılında 2008 yılına kıyasla yüzde 2,6, faiz dışı harcamalar yüzde 21,4 artış göstermiştir. Toplam harcamalardaki artış ise yüzde 17,8 seviyesinde gerçekleştiğinden gelirlerin harcamaları karşılama oranı 11,8 puan gerilemiştir (Tablo I.3). Faiz dışı harcamalardaki artışta ise ekonomik gelişmelere bağlı olarak Sosyal Güvenlik Kurumunun prim gelirleri tahsilatındaki yavaşlama nedeniyle yapılan transferler ve 2008 yılı Ekim ayından itibaren uygulanmaya başlanan sosyal güvenlik primi işveren hissesinin 5 puanlık kısmının Hazine tarafından ödenmesi belirleyici olmuştur. Özelleştirme ve vergi gelirlerinin de hedeflenenin oldukça altında kalması sonucunda merkezi yönetim bütçe açığı belirgin bir artış göstererek 52,2 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Tablo I.3). Bununla birlikte, yılın son çeyreğinde iktisadi faaliyette gözlenen canlanmaya paralel olarak vergi gelirlerinin Orta Vadeli Program'da (OVP) öngörülenin üzerinde, faiz giderlerinin ise beklenenden düşük gerçekleşmesine bağlı olarak merkezi yönetim bütçe açığı OVP'de öngörülenin altında kalmıştır.

Tablo I.3. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri (Milyar TL)

	2008	2009	Değişim (%)	2009 Bütçe Hedefi	Ocak-Nisan 2009	Ocak-Nisan 2010	Değişim (%)	2010 Bütçe Hedefi	Gerç. /Yıllık Gerç. (Ocak-Nisan 2009) (%)	Gerç. / Bütçe Hedefi (Ocak-Nisan 2010) (%)
Harcamalar	227,0	267,3	17,8	259,2	87,4	93,5	7,0	287,0	32,7	32,6
Faiz Giderleri	50,7	53,2	4,9	57,5	21,1	22,1	4,7	56,8	39,7	38,9
Faiz Dışı Harcamalar	176,4	214,1	21,4	201,7	66,3	71,5	7,8	230,2	31,0	31,1
Gelirler	209,6	215,1	2,6	248,8	67,4	77,8	15,4	236,8	31,3	32,9
Vergi Gelirleri	168,1	172,4	2,6	202,1	51,0	63,2	23,9	193,3	29,6	32,7
Gelirlerin Harcamaları Karşılama Oranı (%)	92,3	80,5	-	96,0	77,1	83,2	-	82,5	-	-
Bütçe Açığı	-17,4	-52,2	200,0	-10,4	-20,1	-15,8	-21,4	-50,2	38,5	31,5
Faiz Dışı Fazla	33,2	1,0	-97,0	47,1	1,1	6,3	472,7	6,6	110,0	95,5

Kaynak: MB

2010 yılında ise temelde iktisadi faaliyette gözlenen canlanmaya paralel olarak yükselen vergi gelirleri nedeniyle bütçe dengesinde iyileşme gözlenmektedir. 2010 yılının ilk dört ayında 2009 yılının aynı dönemine göre merkezi yönetim bütçe harcamaları yüzde 7, gelirler ise yüzde 15,4 artmıştır. Bunun sonucunda gelirlerin harcamaları karşılama oranı geçen yılın aynı dönemine göre yükselmiş ve yüzde 83,2 olarak gerçekleşmiştir (Tablo I.3).

Harcamalardaki artışta yüzde 7,8 artan faiz dışı harcamalar etkili olmuştur (Tablo I.3). Söz konusu harcamaların detayı incelendiğinde, personel giderlerinin yüzde 11,5, cari transferlerin yüzde 10,1 arttığı, mal ve hizmet alım giderlerinin ise yüzde 10 azaldığı görülmektedir. Söz konusu azalışta kamu personeli sağlık giderlerinin 2010 yılı Ocak ayından itibaren genel sağlık sigortası kapsamında karşılanması nedeniyle sağlık giderlerinde oluşan azalma ve yeşil kartlıların sağlık giderlerindeki düşüş etkili olmuştur. Öte yandan, yine aynı uygulama nedeniyle kamu personelinin genel sağlık sigortası ödemelerinin başlatılmasına bağlı olarak SGK'ya devlet primi giderlerinde yüzde 55,4 artış gerçekleşmiştir.

2010 yılının ilk dört ayında, vergi dışı gelirler yüzde 17,6 azalırken, vergi gelirleri yüzde 23,9 artış göstermiştir. Vergi dışı gelirlerdeki düşüş 2009 yılı Şubat ayında İşsizlik Sigortası Fonu'ndan bütçeye aktarılan 1,3 milyar TL'nin ve 2009 yılı Nisan ayında 3. Nesil GSM lisansına ilişkin satıştan elde edilen 1,8 milyar TL'lik tahsilatın yarattığı baz etkisi nedeniyle gerçekleşmiştir. İktisadi faaliyetteki canlanmaya bağlı olarak, 2010 yılı ilk dört ayında ithalde alınan KDV yüzde 57,8, kurumlar vergisi yüzde 34,5, ÖTV yüzde 30,2, dahilde alınan KDV yüzde 23,7 artış göstermiştir.

Bu gelişmeler paralelinde, 2009 yılı ilk dört ayında Merkezi Yönetim Bütçe açığı 20,1 milyar TL'den 2010 yılının aynı döneminde 15,8 milyar TL'ye gerilemiş, 1,1 milyar TL olan merkezi yönetim bütçesi faiz dışı fazlası ise 6,3 milyar TL'ye yükselmiştir (Tablo I.3).

Kutu 4. Mali Kural Kanun Tasarısı Taslağı

Orta Vadeli Program'da (OVP) bütçe disiplinin sağlanması ve kamu kesimi açığının orta vadede kontrol altına alınması için 2011 yılı bütçe döneminden itibaren kamu mali yönetiminin belirlenen mali kural dahilinde uygulanmaya başlanacağı açıklanmıştır. Bu kapsamda, Mali Kural Kanun Tasarısı Taslağı 11 Mayıs 2010 tarihinde kamuoyuna sunulmuştur.

Kamu maliyesi politikalarına uzun vadeli öngörülebilirlik getirmeyi, ekonomide güven ve istikrarı güçlendirmeyi, artan kredibilitayla beraber risk priminin düşmesini sağlayarak kamu borçlanma maliyetini azaltmayı, kamunun uzun vadede finansman ihtiyacını netleştirerek özel sektörün daha uzun vadeli ve daha düşük maliyetli kaynaklara ulaşmasını sağlamayı ve mali disiplin anlayışını kalıcı hale getirmeyi amaçlayan "Mali Kural"a göre, herhangi bir yılda genel yönetim açığının GSYH'ye oranı, bir önceki yıl genel yönetim açığının GSYH'ye oranına genel yönetim açık uyarlamasının eklenmesi suretiyle hesaplanan değeri aşamaz. Kamu açığındaki uyarlama OVP'de aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

$$\Delta a_t = \gamma (a_{t-1} - a^*) + k (b_t - b^*)$$

Δa_t : Kamu açığının GSYH'ye oranında yapılacak uyarlama

a_{t-1} : Bir önceki yıl gerçekleşen kamu açığı/GSYH

a^* : Orta-uzun vadede hedeflenen kamu açığı/GSYH

b_t : GSYH reel büyüme hızı

b^* : GSYH reel büyüme hızının uzun dönemli ortalaması

γ : Kamu açığının orta-uzun vadeli hedefine yakınsama hız katsayısı

k : Çevrimsel (konjonktürel) etkiyi yansıma katsayısı

(γ ve k katsayıları negatif rakamlardır. Δa 'nın negatif olması kamu açığındaki gerilemeyi göstermektedir).

11 Mayıs 2010 tarihinde açıklanan Taslak'la kamu açığının tanımı, kamu açığı uyarlamasına ilişkin parametreler, uygulama, raporlama ve denetim sürecine ilişkin esaslar belirlenmiştir. Buna göre kamu açığı genel yönetim açığı¹ olarak, γ ve k katsayıları -0,33, orta-uzun vadede hedeflenen genel yönetim açığının GSYH'ye oranı yüzde 1, GSYH reel büyüme hızının uzun dönemli ortalaması ise yüzde 5 olarak belirlenmiş, böylelikle genel yönetim açığının GSYH'ye oranında yapılacak uyarlama (Δa) aşağıdaki gibi olmuştur:

$$\Delta a = -0,33 (a_{t-1} - 1) - 0,33 (b - 5)$$

Açıklanan taslağa göre Orta Vadeli Program ve Mali Planda, mali kurala göre hesaplanan üç yıllık genel yönetim açık tavanı belirlenecek, tavanın hesaplanmasında kullanılan bir önceki yıla ilişkin açığın GSYH'ye oranında ve/veya ilgili yıl reel GSYH artış oranında bir değişiklik olması halinde genel yönetim açık tavanı güncellenerek kamuoyuna duyurulacak, mali kuraldan sapma olup olmadığı, o yıl için gerçekleşen genel yönetim açığının GSYH'ye oranı ile

kesin tavan mukayese edilerek yapılacak, genel yönetime ilişkin mali veriler üçer aylık ve yıllık olarak Maliye Bakanlığı tarafından Mali Kural İzleme Raporu ile kamuoyuna açıklanacaktır. Mali Kural İzleme Raporu'nda yer alan verilerin doğruluğu, güvenilirliği ve önceden belirlenmiş standartlara uygunluğu bakımından değerlendirilmesi Sayıştay tarafından yapılarak sonuçları Raporun yayımından itibaren üç ay içinde kamuoyuna duyurulacaktır.

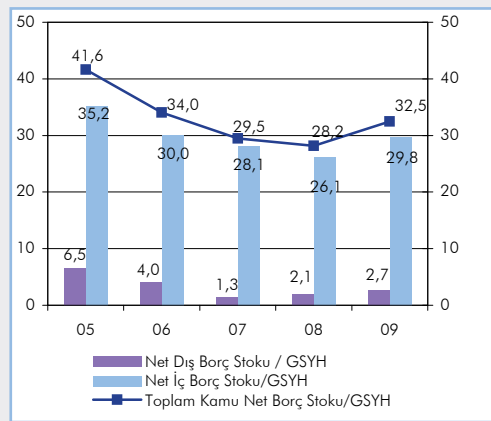
Mali Kural'ın yasallaşmasıyla bütçe açığının kontrol altına alınması konusunda önemli bir adım atılmış olacaktır. Maliye politikalarının bu şekilde şeffaflaşmasının ekonomik istikrar ve büyümeye olumlu katkı yapması beklenmektedir.

Kaynak: HM

(1) Genel yönetim, merkezi yönetim, Sosyal Güvenlik Kurumu, mahalli idareler, belediyeler, il özel idareleri, döner sermayeli işletmeler, İşsizlik Sigortası Fonu ve diğer kuruluşlardan oluşmaktadır.

2008 yılı sonuna kadar azalan kamu net borç stokunun GSYH'ye oranı 2009 yılında artış göstermiş ve yüzde 32,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, 2008 yılına kıyasla merkez bankası net varlıkları, kamu mevduatı ve işsizlik sigortası fonu net varlıklarındaki artışa rağmen, kamu brüt borç stokundaki artış ve GSYH'deki azalış etkili olmuştur (Grafik I.28). Kamu brüt borç stoku ise esas itibarıyla iç borç stokundaki yükselişe bağlı olarak artış göstermiştir. AB tanımlı genel yönetim nominal borç stokunun GSYH'ye oranında da 2008 yılına kıyasla artış görülmektedir (Grafik I.29).

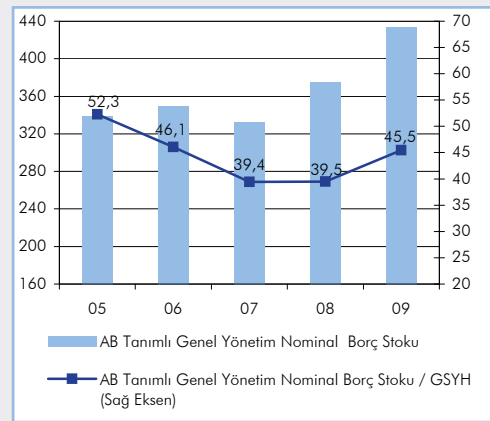
Grafik I.28.
Toplam Kamu Net Borç Stoku ve Kompozisyonu^{1,2} (%)

Kaynak: HM

(1) Kamu net borç stoku, kamu brüt borç stokundan Merkez Bankası net varlıkları, kamu mevduatı ve işsizlik sigortası fonu net varlıkları düşülerek hesaplanmaktadır.

Grafik I.29.
Avrupa Birliği Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku^{1,2} (% Milyar TL)

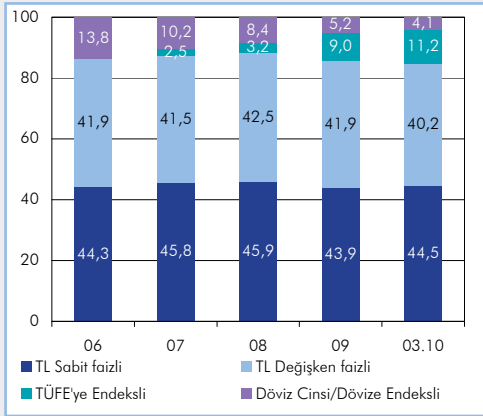
Kaynak: HM

(1) Avrupa Hesaplar Sistemi 95 kılavuzu (European System of Accounts 95- ESA 95 manual) çerçevesinde tanımlanan borç stokudur.

İç borç stokunun kompozisyonu incelendiğinde, 2009 yılı Şubat-Kasım döneminde gerçekleştirilen toplam 20.973 milyon TL tutarındaki TÜFE'ye endeksli tahvil ihracına bağlı olarak 2008 yılı sonuna kıyasla TÜFE'ye endeksli borç stokunun payında yükseliş olduğu, değişken faizli, döviz cinsi ve döviz endeksli borç stoku ile sabit faizli borç stokunun payında ise gerileme olduğu görülmektedir (Grafik I.30). 2010 yılı Mart ayı itibarıyla ise değişken

faizli borç stokunun payındaki azalma ve TÜFE'ye endeksli borç stokunun payındaki artış devam ederken, sabit faizli borç stokunun payında 2009 yılı sonuna göre sınırlı bir artış söz konusudur (Grafik I.30). 2008 yılına kıyasla sabit faizli borç stoku azalmakla birlikte esas itibarıyla TÜFE'ye endeksli borç stokunun payının artması, iç borç stokunun faiz riskine olan duyarlılığını sınırlandırmaktadır.

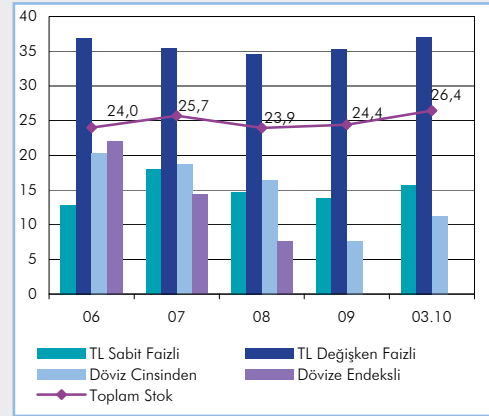
Grafik I.30.
İç Borç Stokunun Kompozisyonu (%)^{1,2}

Kaynak: HM

(1) TÜFE'ye endeksli tahvillerin ihracına 2007 yılı Şubat ayında başlanmıştır.
(2) Ocak 2009 tarihinde ihracına başlanan GES'in Türk lirası cinsinden olanları TL değişken faizli stok içinde yabancı para cinsinden olanları ise döviz cinsi/döviz'e endeksli stok içinde yer almaktadır.

Grafik I.31.
İç Borç Stokunun Vade Yapısının Gelişimi (Ay)¹

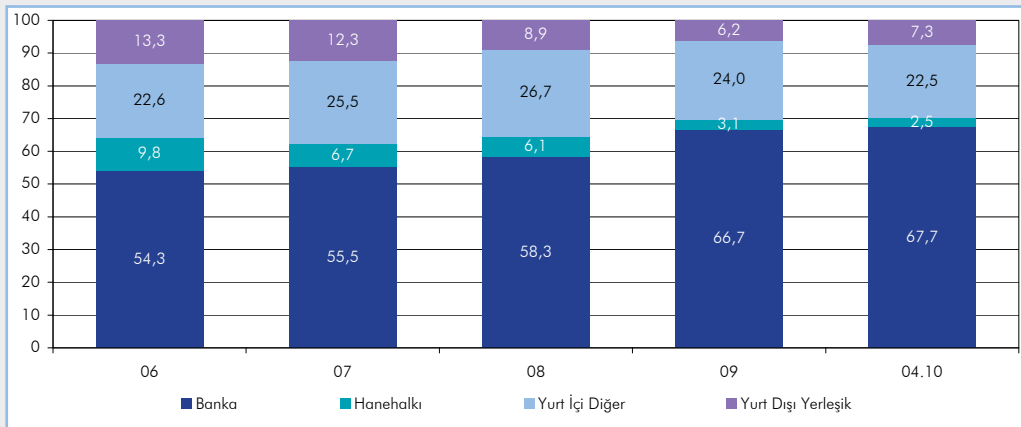

Kaynak: HM

(1) Vadeye kalan süreye göre hesaplanmaktadır.

2008 yılı sonu itibarıyla 23,9 aya gerileyen DİBS stokunun ortalama vadesi, ihraç edilen TÜFE'ye endeksli senetlerin uzun vadeli olmasının da etkisiyle, 2009 yılı sonunda 24,4 aya, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla ise 26,4 aya yükselmiştir (Grafik I.31).

Grafik I.32.
İç Borç Stokunun Mülkiyete Göre Dağılımı^{1,2,3} (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Nominal tutarlar alınmıştır.

(2) "Banka" Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların mülkiyetindeki DİBS'leri, "Hanehalkı" gerçek kişilerin yurt içi bankalarda saklanan DİBS'lerini, "Yurt İçi Diğer" bankalar ve hanehalkı dışındaki yurt içinde yerleşik tüzel kişiler ile yatırım fonlarının bankalar nezdinde saklanan DİBS'lerini, "Yurt dışı yerleşik" yurt dışında yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin yurt içi bankalar nezdindeki saklanan DİBS'lerini kapsamaktadır.

(3) Merkez Bankası mülkiyetinde bulunan DİBS'ler hariçtir.

Toplam DİBS stokunun büyük kısmı bankaların mülkiyetinde olup, bankacılık sektörünün aktif yapısının da önemli bir kısmını oluşturmaktadır. 2010 yılı Nisan ayı itibarıyla bankaların payı artmaya, hanehalkının payı azalmaya devam etmiştir (Grafik I.32).

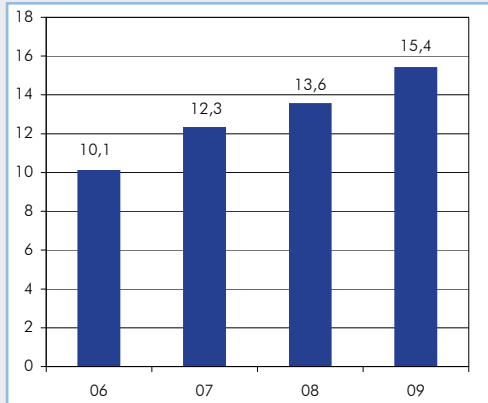
Sonuç olarak, yaşanan küresel ekonomik kriz nedeniyle, birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de kamu maliyesi performansı 2009 yılında önemli ölçüde olumsuz etkilenmiştir. Merkezi yönetim bütçe açığının artması kamunun borçlanma gereğini yükseltmiştir. Bununla birlikte, OVP’de 2010-2012 yıllarında mali disiplinin nasıl sağlanacağı ortaya konulmuş, faiz dışı harcamaların kademeli olarak sınırlandırılması, vergi gelirlerinin artırılması, merkezi yönetim bütçe açığının düşürülmesi ve program tanımlı kamu faiz dışı fazlasının yükseltilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, 11 Mayıs 2010 tarihinde kamuoyuna açıklanan Mali Kural Kanun Tasarısı ile bütçe disiplininin sağlanması ve kamu kesimi borçluluğunun orta vadede kontrol altına alınması amaçlanmıştır. 2010 yılı merkezi yönetim bütçe gerçekleştirmeleri kamu maliyesi performansında iyileşmeye işaret etmektedir. Söz konusu iyileşmenin kalıcı olmasını sağlamak açısından mali kuralın ve OVP’de öngörülen tedbirlerin hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir.

I.4. Özel Kesim Gelişmeleri

I.4.1. Hanehalkı

Hanehalkı yükümlülükleri küresel krizin yaşandığı 2009 yılında da artmaya devam etmiştir.

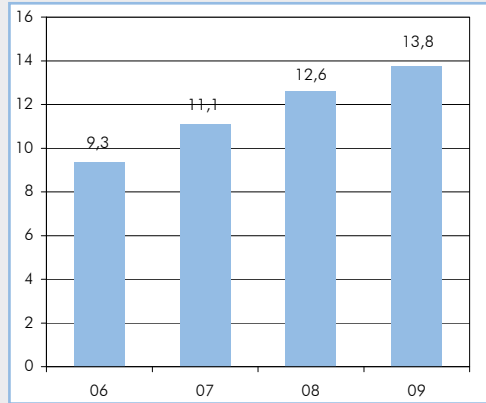
Grafik I.33.
Hanehalkı Yükümlülüklerinin
GSYH’ye Oranı (%)¹

Kaynak: TCMB-BDDK, TÜİK

(1) Hanehalkı yükümlülükleri, bankalar ve tüketici finansman şirketlerinde kullanılan krediler (TGA dahil) ve kredi kartı bakiyeleri (TGA dahil) ile TOKİ’nin vadeli konut satışları karşılığı alacaklarından oluşmaktadır.

Grafik I.34.
Bireysel Kredilerin Hanehalkı Tüketim
Harcamaları İçindeki Payı (%)¹

Kaynak: TCMB-BDDK, TÜİK

(1) Bireysel krediler; bankalar ve tüketici finansman şirketlerinde kullanılan krediler (TGA dahil) ile kredi kartı bakiyelerinden (TGA dahil) konut kredileri tutarlarının düşülmesiyle hesaplanmıştır.

Hanehalkı toplam yükümlülüklerinin GSYH’ye oranı 2008 yılında yüzde 13,6 iken, 2009 yılı itibarıyla yüzde 15,4’e yükselmiştir (Grafik I.33). Söz konusu yükselişte esas olarak GSYH’deki gelişme etkili olmuştur. Aynı dönemde hanehalkı tüketim harcamalarının bireysel kredilerle finanse edilen kısmı da artarak, yüzde 12,6’dan yüzde 13,8’e yükselmiştir (Grafik I.34).

Tablo I.4. Hanehalkı Harcanabilir Geliri, Yükümlülüğü ve Faiz Ödemeleri^{1,2,3} (Milyon TL)

	2007	2008	2009
Hanehalkı Faiz Ödemeleri	15.576	19.653	21.113
Hanehalkı Yükümlülükleri	104.111	128.966	147.083
Hanehalkı Harcanabilir Geliri	335.157	379.524	390.245
Faiz Öd./Hh.Harcanabilir Gelir (%)	4,6	5,2	5,4
Borç/Hh.Harcanabilir Gelir (%)	31,1	34,0	37,7

Kaynak: BDDK-TCMB, TÜİK, DPT

(1) Hanehalkı yükümlülükleri, bankalar ve tüketici finansman şirketlerince kullanılan krediler (TGA dahil) ve kredi kartı bakiyeleri (TGA dahil) ile TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı borçlardan oluşmaktadır.

(2) TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı borçlara ilişkin geri ödemeler memur maaşlarına endeksli olduğundan faiz ödemelerine dahil edilmemiştir.

(3) Hanehalkı harcanabilir geliri Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi sonuçlarına dayalı olarak elde edilen 2007 yılı hanehalkı harcanabilir gelirinin, özel kesim harcanabilir gelirine oranının değişmediği varsayımı altında, 2010 yılı Programında yer alan 2008 ve 2009 (gerçekleşme tahmini) özel kesim harcanabilir geliri kullanılarak hesaplanmıştır. Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi'nden elde edilen hanehalkı harcanabilir geliri kullanıldığı için, söz konusu tutar, daha önceki Finansal İstikrar Raporları'ndan farklılık göstermektedir.

Hanehalkı yükümlülükleri ve faiz ödemeleri 2009 yılı itibarıyla 2008 yılına göre sırasıyla yüzde 14 ve yüzde 7,4 artış göstermiştir. Hanehalkının geri ödeme gücünün göstergeleri olan hanehalkı faiz ödemelerinin harcanabilir gelirin oranı, aynı dönemde yüzde 5,2'den yüzde 5,4'e, hanehalkı toplam yükümlülüğünün harcanabilir gelirin oranı ise yüzde 34'ten yüzde 37,7'ye çıkmıştır (Tablo I.4).

Kutu 5.

Hanehalkı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Türkiye İstatistik Kurumu 2009 yılı Aralık ayında 2006-2007 yılları "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması" sonuçlarını yayımlamıştır. Bu araştırma ile ilk kez Türkiye'de eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir dağılımına ilişkin istatistikler üretilmeye başlanmıştır. Eşdeğer kullanılabilir gelir dağılımı hesaplamalarında hanehalkının toplam geliri kadar hane içindeki fert sayısı da önem taşımakta, hanehalkının toplam kullanılabilir geliri, hanedeki fert sayısı dikkate alınarak bireysel gelire dönüştürülmektedir. Doğru karşılaştırma yapabilmek için bir eşdeğerlik ölççeği kullanılarak, her bir hanehalkı büyüklüğünün kaç yetişkine eşdeğer olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelir Grupları* (%)

	Türkiye		Kent		Kır	
	2006	2007	2006	2007	2006	2007
İlk yüzde 20**	5,1	5,8	5,5	6,2	5,6	6,4
İkinci yüzde 20	9,9	10,6	10,3	11,0	10,2	11,1
Üçüncü yüzde 20	14,8	15,2	15,0	15,3	15,3	16,0
Dördüncü yüzde 20	21,9	21,5	21,8	21,2	22,6	22,3
Son yüzde 20**	48,4	46,9	47,5	46,2	46,3	44,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Gini Katsayısı	0,43	0,41	0,42	0,39	0,41	0,38
Son yüzde 20/İlk yüzde 20	9,5	8,1	8,6	7,5	8,3	6,9

Kaynak: TÜİK

(*) Gelir referans dönemleri bir önceki takvim yılıdır.

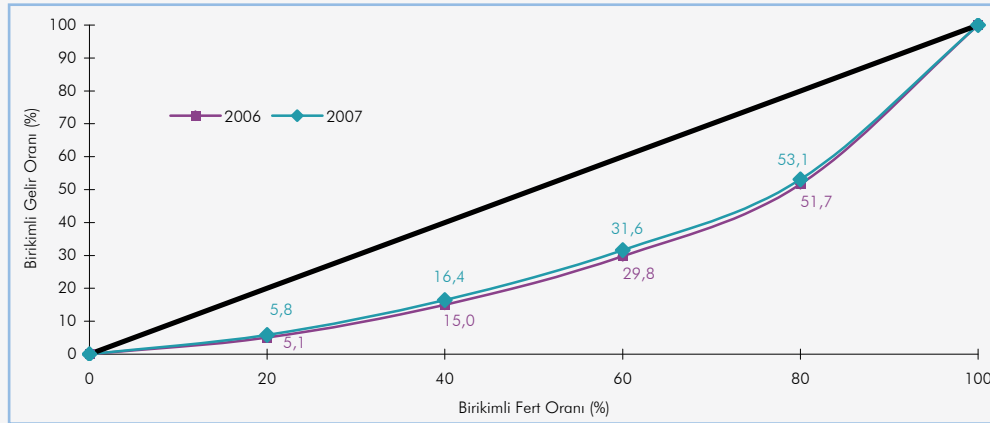
(**) Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk yüzde 20'lik grup" geliri en düşük olan grubu, "Son yüzde 20'lik grup" ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

2007 yılı araştırma sonuçlarına göre, yüzde 20'lik hanehalkı gruplarından en yüksek gelire sahip gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay, en düşük gelire sahip olanların aldığı payın

8,1 katıdır. Aynı oranın 9,5 olduğu bir önceki yıl ile kıyaslandığında en düşük gelire sahip üç grubun toplam gelir içindeki payları artarken en yüksek gelire sahip iki grubun paylarının azaldığı görülmektedir.

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden olan ve sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça ise gelir dağılımında bozulmayı ifade eden Gini Katsayısı 2006 yılı sonuçlarına göre 0,43 iken 2007 yılı sonuçlarında 0,41 olarak hesaplanmıştır.

Grafik 1. Türkiye için Lorenz Eğrisi

Kaynak: TÜİK

Gelirin nüfusa dağılımındaki eşitsizliğin grafik gösterimi olan Lorenz Eğrisi, grafiğin dikey ekseninde gelirin birikimli payları, yatay ekseninde ise nüfusun birikimli payları yüzdelik olarak gösterilmek suretiyle eğrinin köşegen doğrusuna olan uzaklığına göre yorumlanmaktadır. Buna göre, 2007 yılı sonuçlarını içeren eğrinin, 2006 yılına göre köşegene daha yakın olması gelir dağılımındaki iyileşmeyi göstermektedir.

AB üyesi gelişmiş ülkelerin genelinde toplam hanehalkı yükümlülüğünün GSYH'ye oranı 2006-2008 döneminde düşüş gösterirken, Türkiye ve AB'ye yeni üye olan gelişmekte olan ülkelerin genelinde söz konusu oran artmaktadır. Bu yükselişe rağmen, ülkemizde konut kredisi hariç hanehalkı yükümlülüğünün GSYH'ye oranının AB'ye yeni üye olan ülkelere yakın olduğu, buna karşın toplam yükümlülüğün GSYH'ye oranının halen yeni üyeler de dahil birçok AB ülkesinden düşük olduğu görülmektedir (Tablo I.5).

Tablo I.5. Seçilmiş Ülkeler İtibarıyla Hanehalkı Yükümlülüklerinin GSYH'ya Oranı (%)

	Konut Kredisi Hariç Hanehalkı Yükümlülüğünün GSYH'ya Oranı ¹			Toplam Hanehalkı Yükümlülüğünün GSYH'ya Oranı ²		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Almanya	20,0	18,7	18,1	61,9	58,5	56,6
Avusturya	20,9	20,7	20,1	44,6	44,7	45,5
Belçika	8,7	8,5	8,3	42,4	42,4	33,4
Bulgaristan	11,4	14,5	15,5	18,3	24,4	27,2
Çek Cumhuriyeti	5,3	6,2	6,6	17,3	21,5	22,1
Danimarka	18,0	20,6	20,5	116,9	126,2	129,4
Estonya	7,0	8,6	9,1	39,4	45,2	48,3
Finlandiya	13,6	13,6	14,0	46,7	48,2	50,6
Fransa	12,3	12,3	12,0	43,8	46,2	47,5
Hollanda	9,6	8,4	8,1	78,0	75,3	71,3
İngiltere	14,1	12,7	10,9	73,4	66,5	54,2
İrlanda	16,1	16,6	17,7	78,9	81,7	79,6
İspanya	20,7	21,2	21,1	76,4	80,3	80,7
İsveç	22,4	22,5	20,9	62,5	62,9	60,1
İtalya	12,6	12,9	13,0	29,0	30,1	29,8
Letonya	9,4	8,8	8,2	38,6	40,9	39,2
Litvanya	6,6	8,5	8,3	19,2	25,5	27,1
Lüksemburg	40,8	36,8	33,9	76,2	77,1	77,3
Macaristan	9,2	10,9	13,6	21,1	23,1	27,5
Polonya	10,7	12,9	12,3	18,2	23,5	25,2
Portekiz	15,1	16,4	17,0	74,2	78,4	80,3
Romanya	9,7	12,8	14,2	11,9	16,0	18,0
Slovakya	6,0	6,1	6,3	17,7	18,4	19,4
Slovenya	11,0	12,0	11,9	17,4	19,8	21,1
Yunanistan	13,0	13,3	12,9	37,5	41,1	39,8
EU 27	15,3	15,0	14,6	56,1	55,4	52,7
Türkiye	6,6	7,9	8,8	10,1	12,3	13,6

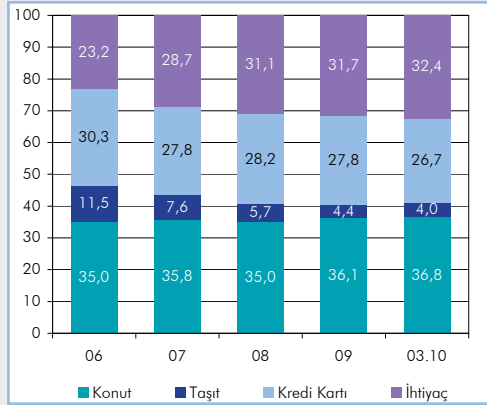
Kaynak: ECB, TCMB, TÜİK

(1) Türkiye için 2009 yılı itibarıyla yüzde 9,9'dur.

(2) Türkiye için 2009 yılı itibarıyla yüzde 15,4'tür.

Hanehalkı yükümlülüklerinin gelişimi türlerine göre incelendiğinde, 2009 yılı itibarıyla 2008 yılı sonuna göre konut kredilerinin yüzde 17,6, ihtiyaç kredilerinin yüzde 16,4, kredi kartlarının yüzde 12,3 oranında arttığı, taşıt kredilerinin ise azaldığı görülmektedir. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 2009 yılı sonuna göre konut kredileri yüzde 6,7, ihtiyaç kredileri yüzde 7,1, kredi kartları yüzde 0,7 artış gösterirken, taşıt kredileri yüzde 3,1 azalmıştır. Bu gelişmeler sonucunda konut kredileri ile ihtiyaç kredilerinin hanehalkı yükümlülükleri içindeki payı artarken, taşıt kredileri ile kredi kartının payı gerilemiştir (Grafik I.35).

Grafik I.35.
Hanehalkı Yükümlülüklerinin Dağılımı (%)^{1,2,3}

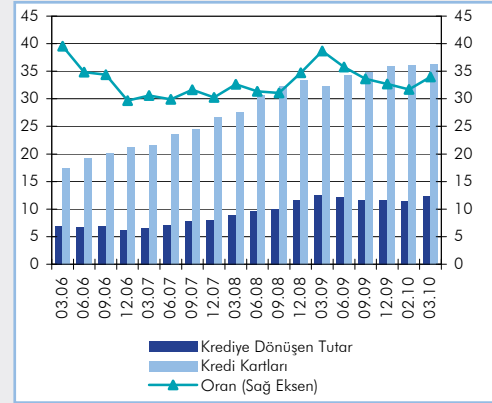
Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Hanehalkı yükümlülükleri, bankalar ve tüketici finansman şirketlerince kullanılan krediler (TGA dahil) ve kredi kartı bakiyeleri (TGA dahil) ile TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı borçlardan oluşmaktadır.

(2) TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı borçları da konut kredilerine dahil edilmiştir.

(3) İhtiyaç kredileri, konut ve taşıt kredisi dışında kalan diğer tüm tüketici kredilerini içermektedir.

Grafik I.36.
Mevduat Bankalarının Kredi Kartı Bakiyeleri ve Krediye Dönüşüm Oranı (Milyar TL, %)¹

Kaynak: TCMB

(1) Krediye dönüşen tutar faize tabi olan kredi kartı bakiyesini göstermektedir.

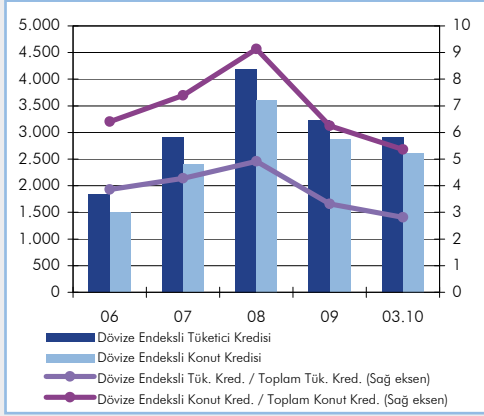
2009 yılında kredi kartı bakiyeleri artışını sürdürmüştür. Bu bakiyelerin faize tabi kısmı 2009 yılı Mart ayı itibarıyla 12,5 milyar TL iken, 2009 yılı sonu itibarıyla 11,7 milyar TL'ye gerilemiş, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla ise 12,3 milyar TL'ye yükselmiştir. Faize tabi bakiyelerin toplam kredi kartı bakiyelerine oranı ise aynı dönemlerde sırasıyla yüzde 38,7, yüzde 32,7 ve yüzde 34 olarak gerçekleşmiştir (Grafik I.36).

Öte yandan, son dönemlerde hanehalkının kredili mevduat hesabı kullanımının arttığı ve buna bağlı olarak bu hesapların kredilendirilen tutarının da yükseldiği gözlenmektedir. Bu tür hesapların faiz oranlarının tüketici kredisi faizlerinden oldukça yüksek olduğu dikkate alındığında, bireylerin kısa süreli nakit ihtiyaçları dışında yüksek faizli kredili mevduat hesaplarını kullanmamaya özen göstermeleri gerektiği değerlendirilmektedir.

Dövizle endeksli tüketici kredilerinin toplam tüketici kredilerine oranı 2008 yılında yüzde 4,9 iken, 2009 yılı sonunda yüzde 3,3'e, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla ise yüzde 2,8'e gerilemiştir. Dövizle endeksli konut kredilerinin toplam konut kredileri içindeki payı ise aynı dönemler itibarıyla yüzde 9,1, yüzde 6,2 ve yüzde 5,4 olarak gerçekleşmiştir (Grafik I.37). 16 Haziran 2009 tarihinde Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararda yapılan değişikliklerle hanehalkının dövizin yanısıra dövizle endeksli kredi kullanımının engellenmesine bağlı olarak dövizle endeksli tüketici kredilerinin payında yaşanan gerileme devam etmektedir.

Diğer taraftan, ülkemizde tüketici kredileri içinde sadece konut kredilerinde TÜFE'ye bağlı değişken faiz uygulanmasına izin verilmekte olup, söz konusu krediler 2010 yılı Mart ayı itibarıyla toplam konut kredilerinin sadece yüzde 0,03'ünü oluşturmaktadır. Konut kredilerinin değişken faizli kısmının ihmal edilebilecek kadar az olması hanehalkının dolaylı faiz riskini de önemli ölçüde sınırlamaktadır.

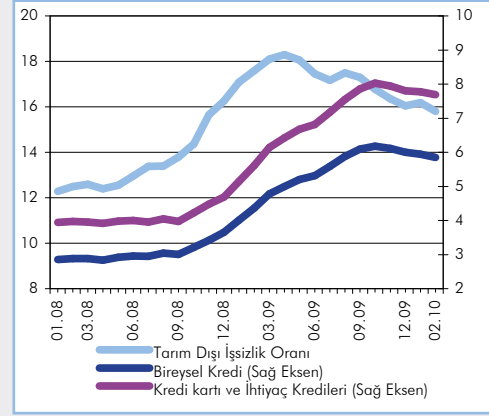
Grafik I.37.
Döviz Endekli Tüketici Kredisi ve Konut Kredilerinin Gelişimi (Milyon TL, %)¹

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Tüketici finansman şirketleri dahil değildir.

Grafik I.38.
İşsizlik Oranı ve TGA'ya Dönüşüm Oranları (%)¹

Kaynak: BDDK-TCMB, TÜİK

(1) Mevsimsellikten arındırılmış tarım dışı işsizlik oranıdır.

Kredilerdeki artışın da etkisiyle 2009 yılı son çeyreğinden itibaren bireysel krediler ile kredi kartı ve ihtiyaç kredilerinin TGA'ya dönüşüm oranı sınırlı da olsa düşüş göstermeye başlamıştır. Diğer taraftan, küresel krizin etkisiyle 2008 yılı ikinci çeyreğinden itibaren artmaya başlayan tarım dışı işsizlik oranının, 2009 yılı ikinci çeyreğinden itibaren düşüş eğilimine girmesinin de etkisiyle önümüzdeki dönemlerde de TGA'daki düşüşün sürmesi beklenmektedir (Grafik I.38).

Tablo I.6. Tasfiye Olunacak Kredi Kartı ve Tüketici Kredisi Borcu Bulunan Gerçek Kişi Sayısı¹

	12.08	06.09	09.09	2009	03.10
Bankalar	997.095	1.252.267	1.475.620	1.489.131	1.400.177
Varlık Yönetim Şirketleri ²	139.862	252.916	282.856	330.156	430.197
Finansman Şirketleri	21.884	27.826	23.079	23.463	22.991
Toplam ³	1.093.474	1.415.791	1.664.301	1.721.004	1.690.726

Kaynak: TCMB

1) Her bir mali kuruluş grubu için birden fazla kredi kartı ve tüketici kredisi borcu olanlar tek kişi olarak dikkate alınmıştır.

2) Varlık Yönetim Şirketleri'nin TMSF, bankalar ve finansman şirketlerinden devraldıkları donuk kredi borçlarını göstermektedir.

3) Aynı kişinin farklı finansal kuruluşlarda donuklaşmış kredi kartı ve tüketici kredisi borcu olması nedeniyle, kuruluşlar itibarıyla yer alan verilerin toplamı ile toplam satırdaki veri farklılık göstermektedir.

Bankamız Risk Merkezi verilerine göre, 2009 yılı sonu itibarıyla 1.721.004 olan tasfiye olunacak kredi kartı ve tüketici kredisi borcu bulunan toplam kişi sayısı, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 1.690.726 kişiye gerilemiştir (Tablo I.6).

5464 sayılı Kanunun Geçici 5'inci Maddesi kapsamında öngörülen 60 günlük yasal süre içerisinde ödeme planına bağlanan kredi kartı alacağı tutarı yaklaşık 1 milyar TL iken, müşteri sayısı 421 bin olmuştur. Bazı bankalar 4 Eylül 2009 tarihinde biten borç yapılandırma başvuru süresini yıl sonuna kadar uzatmışlardır. Bunun neticesinde, 2009 yılı sonu itibarıyla ödeme planına bağlanan toplam kredi kartı alacağı 1,3 milyar TL'ye, müşteri sayısı da 553 bin'e yükselmiştir (Tablo I.7).

Tablo 1.7.
5464 Sayılı Kanunun Geçici 5. Maddesi Kapsamında Yeniden Yapılandırılan Kredi Kartları
(Bin TL, Kişi Sayısı)

	Kanuni Süre içinde Yapılandırılanlar (07.07.2009-04.09.2009)			Gönüllülük Esasına Göre Yapılandırılanlar (05.09.2009-31.12.2009)			TOPLAM		
	Toplam Kredi Kartı Alacağı	Ödeme Planı Sonrası Kredi Kartı Alacağı	Müşteri Sayısı	Toplam Kredi Kartı Alacağı	Ödeme Planı Sonrası Kredi Kartı Alacağı	Müşteri Sayısı	Toplam Kredi Kartı Alacağı	Ödeme Planı Sonrası Kredi Kartı Alacağı	Müşteri Sayısı
Bankalar	945.311	1.276.373	406.904	276.773	385.037	125.622	1.222.084	1.661.411	532.526
Varlık Yönetim Şirketleri	34.091	64.141	14.535	12.543	24.070	6.679	46.634	88.211	21.214
Genel Toplam	979.402	1.340.514	421.439	289.316	409.107	132.301	1.268.718	1.749.622	553.740

Kaynak: BDDK

Hanehalkının toplam finansal varlıkları, 2008 yıl sonuna kıyasla yüzde 14,2 artarak, 2009 yılı sonu itibarıyla 420,6 milyar TL'ye yükselmiştir. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla ise 429,9 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1.8).

Tablo 1.8. Hanehalkı Finansal Varlıklarının Kompozisyonu¹ (Milyar TL, %)

	2008		2009		03.10	
	Milyar TL	% Pay	Milyar TL	% Pay	Milyar TL	% Pay
Tasarruf Mevduatı	188,7	51,2	209,5	50,0	220,3	51,2
DTH	89,0	24,2	97,0	23,1	94,1	21,9
- DTH (Milyar ABD Doları)	59,1	-	64,5	-	61,7	-
Dolaşımdaki Para	30,6	8,3	35,4	8,4	36,6	8,5
DİBS+Eurobond	19,7	5,3	14,1	3,4	12,5	2,9
Yatırım Fonu	20,8	5,6	26,1	6,2	26,4	6,1
Hisse Senedi	10,6	2,9	24,6	5,9	27,3	6,4
Emeklilik Yatırım Fonları	6,4	1,7	9,0	2,1	9,7	2,3
Repo	2,2	0,6	2,3	0,5	1,8	0,4
Kıymetli Maden Deposu	0,3	0,1	1,1	0,3	1,2	0,3
Toplam Varlıklar	368,3	100,0	419,1	100,0	429,9	100,0

Kaynak: BDDK-TCMB, SPK, MKK

(1) Tasarruf Mevduatı ve DTH, Katılım Fonlarını da içermektedir.

Hanehalkı varlıkları içerisinde en büyük paya sahip olan tasarruf mevduatının payı 2009 yılında gerileyerek yüzde 50 olmuş, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla ise 2008 yıl sonu seviyesine yükselmiştir (Tablo 1.8). Tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payı ise 2008 yılı sonu itibarıyla yüzde 68 iken 2009 yılı sonu itibarıyla yüzde 68,4'e, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla ise yüzde 70,1'e yükselmiştir. Kurların görece olarak istikrar kazanması sonucu 2009 yılının Eylül ayına kadar artış gösteren DTH tutarı bundan sonraki dönemde düşüş göstermeye başlamıştır.

Buna bağlı olarak, kur ve parite etkisinden arındırılmış hanehalkı toplam TP yatırım araçlarının YP yatırım araçlarına oranı 2009 yılı Eylül ayına kadar düşüş gösterirken bu tarihten sonra artışa geçmiştir (Grafik I.39). Hanehalkının finansal varlık kompozisyonu incelendiğinde, hanehalkı finansal varlıkları içerisinde DİBS ve Eurobondların payı azalırken hisse senetlerinin payında artış olduğu görülmektedir (Tablo I.8).

Grafik I.39.
Hanehalkı TP Yatırım Araçlarının YP Yatırım Araçlarına Oranı¹

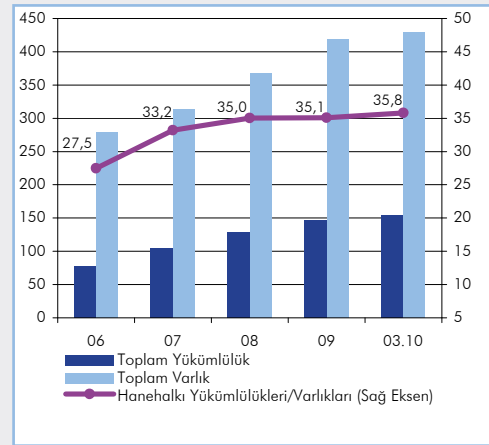
Kaynak BDDK-TCMB, SPK, MKK

(1) TP Araçlar = Mevduat (TL katılım fonları dahildir) + Repo + DİBS + Hisse Senedi + Emeklilik Yatırım Fonları + Yatırım Fonları (Nisan 2006'dan itibaren); YP Araçlar = DTH (YP katılım fonları dahildir) + DİBS + Eurobond,

(a) DTH ve Katılım Fonlarının (YP) cari TL karşılığıdır.

(b) DTH ve Katılım Fonları (TP) için 29.12.2006 kuru esas alınmış ve parite etkisinden arındırılmıştır.

Grafik I.40.
Hanehalkı Finansal Varlıklarının ve Yükümlülüklerinin Gelişimi (Milyar TL, %)¹

Kaynak: BDDK-TCMB, SPK, MKK

(1) Hanehalkı Varlıkları = Tasarruf Mevduatı + Döviz Tevdiat Hesabı + Dolaşımdaki Para + DİBS + Eurobond + Hisse Senetleri + Repo + Emek. Yat. Fonları + Yatırım Fonları (Aralık 2006'dan itibaren).

Hanehalkı Yükümlülükleri, bankalar ve tüketici finansman şirketlerinde kullanılan krediler (TGA dahil) ve kredi kartı bakiyeleri (TGA dahil) ile TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı borçlardan oluşmaktadır.

Hanehalkının bankacılık kesimine olan dövizde endeksli yükümlülükleri 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 1,9 milyar ABD doları, döviz cinsinden varlıkları ise 64 milyar ABD doları olup, hanehalkı dövizde uzun pozisyon taşımaktadır. Bununla birlikte, bireysel bazda bakıldığında döviz yükümlülüğü bulunanlar ile döviz varlığına sahip olanlar farklı olabileceğinden, Türk parasının değer kaybetmesi durumunda döviz geliri elde etmeyen döviz borçlularının ödeme gücünün olumsuz etkileneceği açıktır.

Hanehalkı finansal yükümlülüklerinin varlıklarına oranı 2009 yılı sonunda 2008 yılına göre değişmezken, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla yükümlülüklerin varlıklardan daha hızlı artmasına bağlı olarak yüzde 35,8'e yükselmiştir (Grafik I.40).

Ülkemizde hanehalkının borçluluğu halen birçok ülkeye göre düşük seviyededir. Ayrıca, hanehalkı yükümlülüklerinin faiz ve kur riskinin sınırlı olması, hanehalkının kırılganlığını azaltmaktadır. Küresel krizle birlikte üretimde yaşanan daralmanın istihdam üzerinde yarattığı baskı hanehalkının borç ödeme kapasitesini düşürmüştü de, 2009 yılı ikinci çeyreğinden itibaren tarım dışı işsizlik oranlarının düşüş eğilimine girmesi ve 2009 yılı son çeyreğinden itibaren TGA'ya dönüşüm oranlarının sınırlı da olsa düşüş göstermeye başlaması olumlu gelişmeler olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, işsizlik oranlarının bir müddet daha kriz öncesine kıyasla yüksek seviyelerde seyredebilecek olması nedeniyle önümüzdeki dönemde hanehalkının borç geri ödemelerinde zorluklar yaşaması ihtimali göz ardı edilmemelidir.

1.4.2. Reel Sektör

1.4.2.1. Reel Sektörün Finansal Borçları ve Yabancı Para Pozisyonunun Gelişimi

Reel sektörün finansal borçları, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 358 milyar TL olarak gerçekleşmiş olup, yabancı para cinsinden alınan kredilerin payı azalmakla birlikte hala ağırlığını korumaktadır.

Reel sektörün kullandığı yabancı para krediler, 2008 yılı sonunda 146,4 milyar ABD doları iken, 2009 yılı sonunda 142 milyar ABD dolarına ve 2010 yılı Mart ayında ise 141,7 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Türk parası cinsinden kullanılan krediler ise 2008 yılının son çeyreğinden itibaren artmaya başlamış ve 2009 yılı sonunda 135,2 milyar TL ve 2010 yılı Mart ayında 142,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Tablo I.9).

Tablo I.9. Reel Sektörün Finansal Borçları¹ (Milyon TL)

	2007	2008	06.09	09.09	12.09	03.10
Firmalarca Kullanılan Nakdi Krediler (I+II)	246.555	345.968	340.495	341.079	346.471	358.049
I. Yurt İçinden (i+ii)	153.322	193.223	191.988	199.541	208.296	222.399
i. TP	105.783	123.203	127.403	131.809	135.210	142.377
ii. YP (DEK dahil)	47.539	70.020	64.585	67.732	73.086	80.022 ³
ABD Doları Karşılığı	41.007	46.011	42.359	45.858	49.140	52.594
II. Yurt Dışından	93.232	152.745	148.507	141.538	138.175	135.650
ABD Doları Karşılığı (A+B)	80.421	100.372	97.401	95.828	92.903	89.155
A. Kısa Vadeli	1.012	1.508	1.038	959	712	906
B. Uzun Vadeli (a+b+c+d)	79.409	98.864	96.363	94.869	92.191	88.249
a. Resmî Kuruluşlar (Hükümet ve Uluslararası Kurl.)	2.734	2.986	3.166	2.887	2.756	2.593
b. Türkiye'de Kurulu Bankaların Y.Dışı Şube ve İşt.	26.997	37.050	35.029	33.515	32.753	31.262
c. Yabancı Ticari Bankalar ve Diğer Fin. Kuruluşlar	42.819	50.476	49.840	50.188	48.346	45.832
d. Finansal Olmayan Kuruluşlar	6.859	8.352	8.328	8.279	8.337	8.563
Toplam YP Krediler² (Milyon ABD doları)	121.428	146.383	139.760	141.686	142.043	141.749

Kaynak: BDDK-TCMB

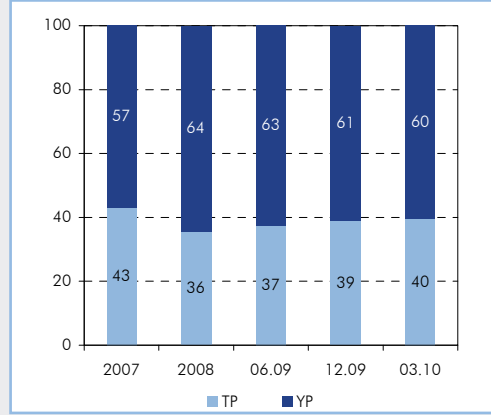
(1) Tabloda yer alan tutarlar verilerin güncellenmesi nedeniyle önceki sayılarda yayımlanan tutarlardan farklılık gösterebilmektedir.

(2) Yurt dışından kullanılan TL krediler dahil olmakla birlikte, tutarı çok düşük olduğundan göz ardı edilmiştir.

(3) Geçici veridir.

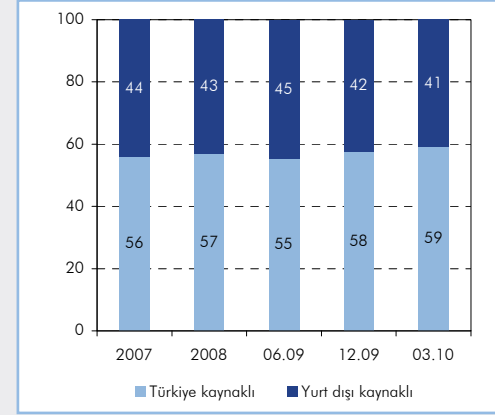
32 Sayılı Karar'da 16.06.2009 tarihinde yapılan değişiklik sonrasında 2010 yılı Mart ayı itibarıyla Türkiye'de kurulu bankaların yurt dışı şube ve iştiraklerinden kullanılan krediler 3,7 milyar ABD doları, yabancı bankalardan kullanılan yabancı para krediler ise 4 milyar ABD doları azalmıştır (Tablo I.9).

Grafik I.41.
Reel Sektörün Kullandığı Kredilerin Para Birimi Bazında Dağılımı (%)

Kaynak: TCMB

Grafik I.42.
Reel Sektörün Kullandığı Yabancı Para Kredilerin Kaynak Bazında Dağılımı (%)

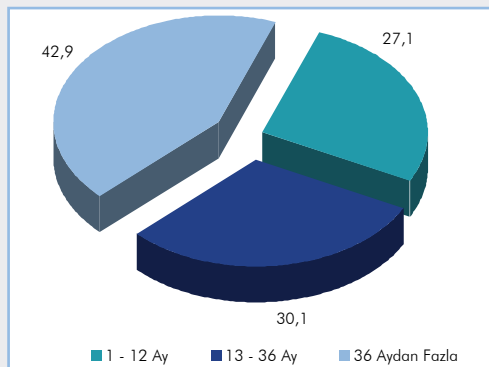

Kaynak: TCMB

2008 yılına kadar artış eğiliminde olan yabancı para kredilerin toplam nakdi krediler içindeki payı, kur hareketlerinin yanı sıra krizin de etkisiyle azalış göstermiş ve 2009 yılı Eylül ayından bu yana yaklaşık yüzde 61 seviyesinde seyretmiştir (Grafik I.41). Yabancı para kredilerdeki düşüşte, yurt dışından kullanılan kredilerdeki azalma belirleyici olmuştur.

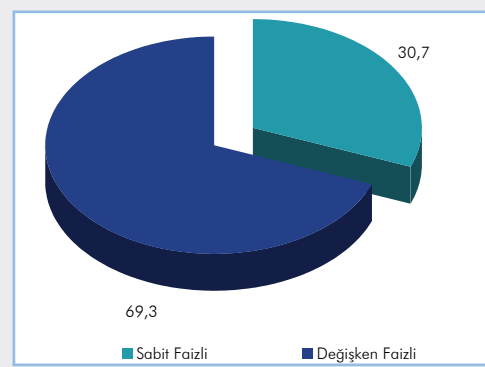
Türk bankalarının yurt içi ve yurt dışı şubeleri ile iştiraklerince reel sektöre kullanılan yabancı para kredilerin Haziran 2009 dönemine göre 6,5 milyar ABD doları artışla 2010 yılı Mart ayında 83,9 milyar ABD dolarına ulaşması sonucunda Türkiye kaynaklı kredilerin toplam yabancı para krediler içindeki payı yüzde 59 olmuştur (Grafik I.42, Tablo I.9).

Grafik I.43.
Reel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredilerin Kalan Vade Dağılımı (%) (Mart 2010)

Kaynak: TCMB

Grafik I.44.
Reel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredilerin Faiz Dağılımı (%) (Mart 2010)

Kaynak: TCMB

2010 yılı Mart ayı itibarıyla, reel sektörün uzun vadeli yurt dışı kredilerinin yüzde 27,1'i vadesi 1 yıl içinde dolacak krediler olup, 2008 yılı sonuna göre 2,9 puan azaldığı görülmüştür (Grafik I.43).

2010 yılı Mart ayı itibarıyla, reel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredilerin yüzde 30,7'si sabit faizli, yüzde 69,3'ü ise değişken faizlidir (Grafik I.44).

Tablo I.10.
Finansal Kesim Dışındaki Firmaların Döviz Varlık ve Yükümlülükleri^{1,2}(Milyon ABD doları)

	2007	2008	03.09	06.09	09.09	12.09	Değişim 2008-12.09 (%)	Değişim 06.09-12.09 (%)
Varlıklar	76.130	81.364	77.763	80.088	82.175	80.762	-1	1
A. Mevduat	54.795	60.357	57.041	58.576	60.136	57.269	-5	-2
-Yurt İçi Bankalar ³	24.402	27.261	25.092	27.133	28.991	29.833	9	10
-Yurt Dışı Bankalar ⁴	30.393	33.096	31.949	31.443	31.145	27.436	-17	-13
B. Menkul Kıymetler	830	695	636	801	822	992	43	24
C. İhracat Alacakları	10.314	8.591	8.312	8.552	8.906	9.989	16	17
D. Y. Dışına Doğr. Serm. Yatr.	10.191	11.722	11.774	12.159	12.311	12.512	7	3
Yükümlülükler	139.275	160.801	151.490	152.893	155.970	157.414	-2	3
A. Nakdi Krediler	119.458	144.074	136.583	137.630	139.497	140.274	-3	2
-Yurt İçinden Sağlanan ^{5,6}	41.007	46.011	42.045	42.359	45.858	49.140	7	16
Banka Dışı Fin. Kur.dan ⁷	8.220	8.576	7.849	8.213	8.156	7.985	-7	-3
-Yurt Dışından Sağlanan ⁸	78.451	98.063	94.538	95.271	93.639	91.134	-7	-4
B. İthalat Borçları	14.519	14.673	13.435	13.799	14.584	15.282	4	11
C. TMSF'ce Prot. Bağl. Al.	5.298	2.055	1.472	1.464	1.890	1.858	-10	27
Net Pozisyon	-63.145	-79.437	-73.727	-72.805	-73.795	-76.652	-4	5

Kaynak: TCMB

(1) Tabloda yer alan tutarlar verilerin güncellenmesi nedeniyle önceki sayılarda yayımlanan tutarlardan farklılık gösterebilmektedir.

(2) Mali olmayan kamu girişimleri (KIT) verileri dahil değildir.

(3) Katılım bankalarındaki katılım fonları dahildir.

(4) "Yurt Dışı Bankalardaki Mevduat" verisi Türkiye'de kurulu bankaların yurt dışı şubelerinin verilerini de içermektedir. Ayrıca, söz konusu veri içinde gerçek kişilerin ve banka dışı finansal kuruluşların mevduatının da olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Aralık 2009 verisi geçicidir.

(5) Katılım bankalarının kullandığı fonlar dahildir.

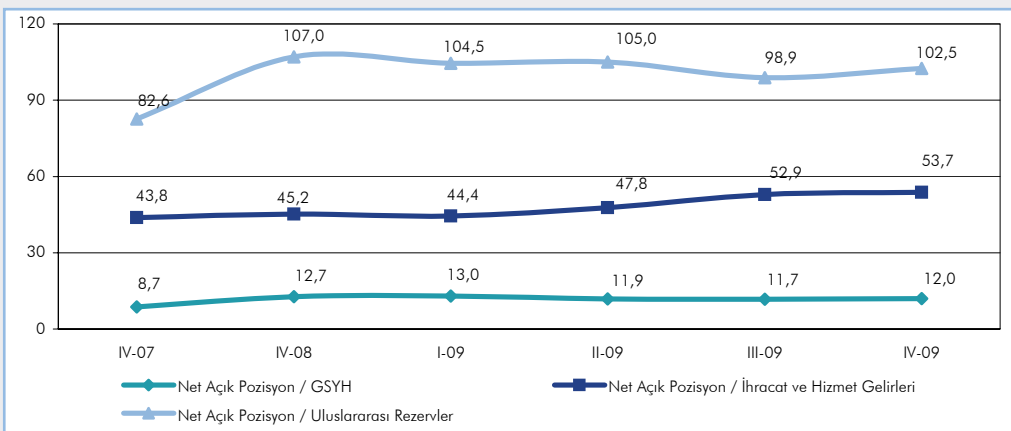
(6) Döviz Endeksli Krediler dahildir.

(7) Finansal kiralama, faktoring ve tüketici finansman şirketlerinden oluşmaktadır.

(8) Türkiye'de kurulu bankaların yurt dışı şubelerinden sağlanan krediler dahildir.

2008 yılının son çeyreğinden itibaren azalmaya başlayan reel sektörün yabancı para açık pozisyonu, 2009 yılının ikinci yarısından itibaren tekrar artmaya başlamıştır. 2009 yılı sonunda finansal kesim dışındaki firmaların yurt dışı bankalardaki mevduatının 2009 yılı Haziran ayına göre yüzde 13 azalması, buna karşın yurt içinden aldıkları nakdi kredilerin yüzde 16 artmasının etkisiyle firmaların net döviz pozisyon açığı yüzde 5 artmıştır (Tablo I.10).

Grafik I.45.
Reel Sektörün Yabancı Para Pozisyonuna İlişkin Oranlar^{1,2,3} (%)

Kaynak: TCMB, TÜİK

(1) GSYH ile ihracat ve hizmet gelirleri yıllıklandırılmış, uluslararası rezervler ise dönem sonu stok verileridir.

(2) Uluslararası rezervler, Merkez Bankası brüt döviz rezervleridir (altın dahil).

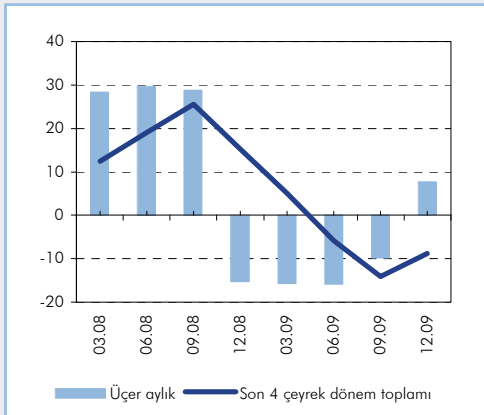
(3) Açık pozisyon tutarı ilgili dönem sonu döviz kurundan TL'ye dönüştürülerek GSYH'ye oranlanmıştır.

2008 yılı sonuna göre 2009 yılı sonunda reel sektörün açık pozisyonunun GSYH'ye ve uluslararası rezervlere oranı azalırken ihracat ve hizmet gelirlerine oranı artmıştır (Grafik I.45).

1.4.2.2. İMKB'de İşlem Gören Firmaların Kârlılığı ve Borçluluk Yapısı³

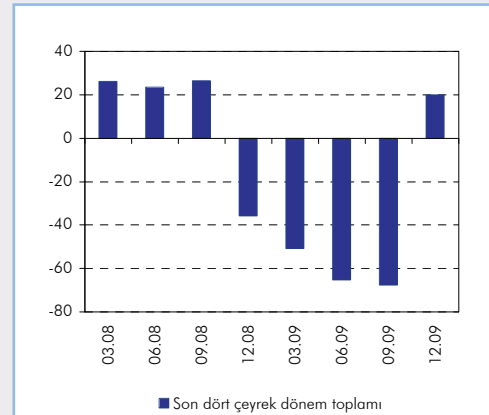
2008 yılının ikinci yarısından itibaren başlayan iktisadi faaliyetteki yavaşlamayla birlikte firmaların satış hacmi daralmıştır. Firmaların toplam satış gelirleri 2009 yılında bir önceki yıla göre yüzde 8,8 azalmıştır. Üçer aylık satış gelirlerinin yıllık değişimine bakıldığında ise 2008 yılının son çeyreğinde azalmaya başlayan satış gelirlerinin 2009 yılının son çeyreğinde toparlanmaya başladığı ve önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7,7 arttığı dikkat çekmektedir (Grafik I.46). Firmaların toplam satış gelirleri 2009 yılı genelinde azalmakla birlikte dönem kârı yüzde 20 artmıştır (Grafik I.47).

Grafik I.46.
Satış Gelirleri (Yıllık % Değişim)

Kaynak: İMKB-KAP

Grafik I.47.
Dönem Kârı (Yıllık % Değişim)

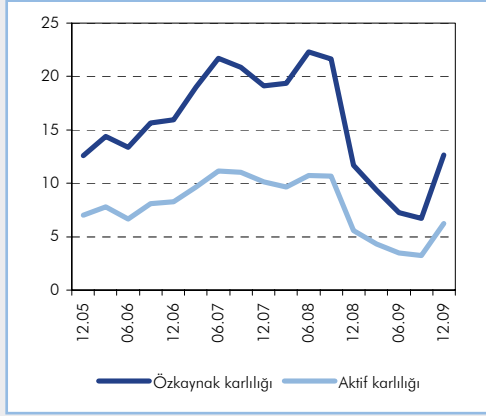
Kaynak: İMKB-KAP

Satışlardaki düşüğe karşılık, dönem kârındaki artış ile birlikte firmaların kârlılık performansı göstergeleri iyileşmiştir⁴. 2008 yılında yüzde 5,6 olan aktif kârlılığı 2009 yılında yüzde 6,3'e, yüzde 11,7 olan özkaynak kârlılığı ise yüzde 12,7'ye yükselmiştir (Grafik I.48). Firmaların kârlılık performansındaki toparlanmada kâr marjlarındaki yükseliş etkili olmuştur. Nitekim, aktiflerin satışlara dönüşme hızında düşüş gözlenirken, 2008 yılında yüzde 4,9 olan net kâr marjı (dönem kârı / satış gelirleri) 2009 yılında yüzde 6,4'e yükselmiştir (Grafik I.49).

³ Reel sektörün kârlılık ve borçluluk oranlarındaki gelişmeleri incelemek amacıyla 185 İMKB firmasının bilanço ve gelir tablosu verileri toplandı. Seçilen firmalar finans dışı sektörde faaliyet göstermekte olup, holding şirketlerini, spor hizmetleri sektörünü, ikinci ulusal, yeni ekonomi ve gözetli pazarında işlem gören firmaları kapsamamaktadır.

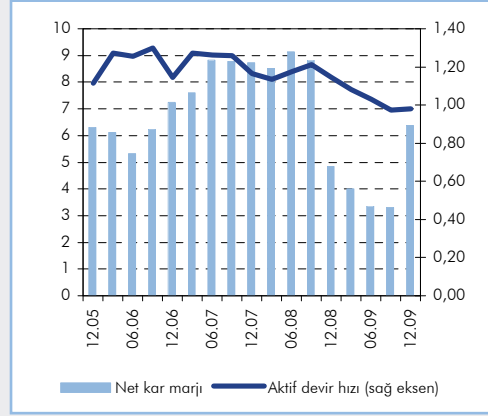
⁴ Kârlılık oranları hesaplanırken, gelir tablosu kalemleri son dört çeyrek dönem toplamı alınarak yıllıklandırılmıştır.

Grafik I.48.
Özkaynak ve Aktif Kârlılığı (%)

Kaynak: İMKB-KAP

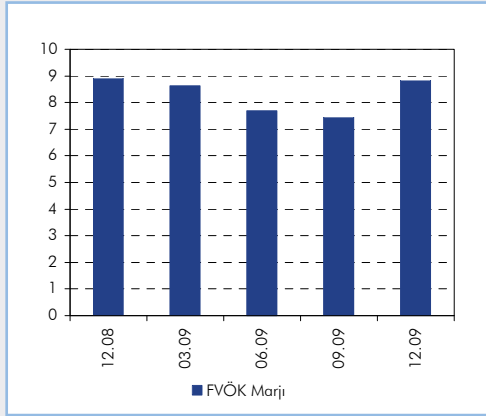
Grafik I.49.
Aktif Devir Hızı (kez) ve Net Kâr Marjı (%)

Kaynak: İMKB-KAP

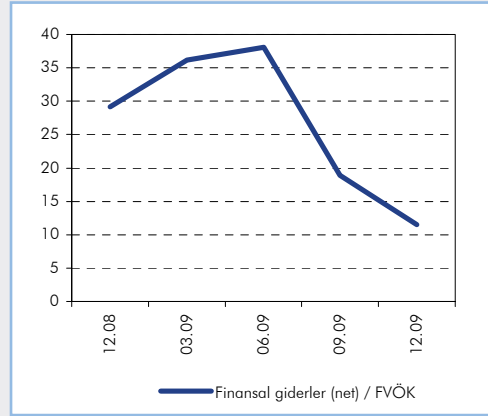
Firmaların finansal giderlerindeki azalış kâr marjlarını olumlu etkilerken, faaliyet kârlılığında bir iyileşme görülmemiştir. Finansal giderler ve vergi öncesi kâr (FVÖK) marjı (FVÖK / satış gelirleri) 2008 yılında yüzde 8,9 seviyesindeyken 2009 yılında yüzde 8,8'e gerilemiştir (Grafik I.50). Buna karşılık firmaların finansman giderleri kur farkı giderlerinin azalmasıyla 2009 yılında önemli oranda gerilemiştir. 2008 yılında yüzde 29,1 olan net finansal giderlerin FVÖK tutarına oranı yüzde 11,5'e düşmüştür (Grafik I.51).

Grafik I.50.
FVÖK Marjı (%)

Kaynak: İMKB-KAP

Grafik I.51.
Finansal Giderler (Net) / FVÖK (%)

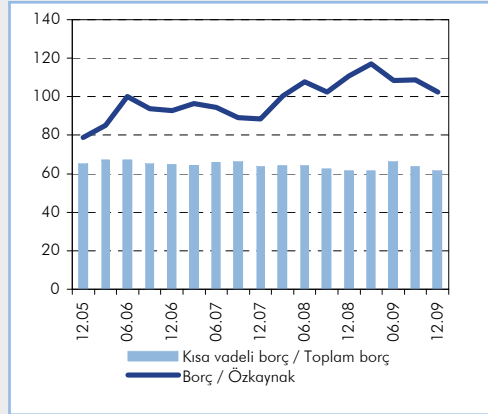
Kaynak: İMKB-KAP

2008 yılından itibaren bozulmaya başlayan borç-öz kaynak dengesi ise 2009 yılının ilk çeyreğinden sonra iyileşmeye başlamıştır. 2007 yıl sonunda yüzde 88,6 olan kaldıraç oranı (borç / öz kaynak), 2008 yılında yüzde 110,8'e ulaşmış ve 2009 yıl sonunda yüzde 102,4'e

gerilemiştir. Buna karşılık, firmaların kısa vadeli borç yapısı benzer şekilde devam etmekte olup, 2009 yılında kısa vadeli borçların toplam borçlar içindeki payı yüzde 61,9 olarak gerçekleşmiştir (Grafik 1.52). Aynı zamanda, firmaların borç yükünün Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında yüksek olduğu dikkat çekmektedir. IMF Küresel Finansal İstikrar Raporu'na göre, 2008 yılı itibarıyla Avrupa'daki firmaların toplam borçlarının özkaynaklarına oranı yüzde 89,5 seviyesinde gerçekleşmiştir.

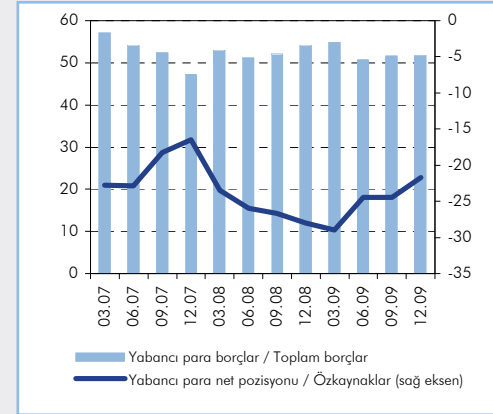
Yabancı para kur riski göstergelerindeki olumlu gelişmelere rağmen, firmaların yabancı para borçlarının payı ile açık pozisyonları halen yüksek seviyesini korumaktadır. 2008 yılında yüzde 54,2 olan yabancı para borçların toplam borçlar içindeki payı 2009 yılında yüzde 51,7'ye gerilerken, yüzde 28 olan yabancı para açık pozisyonun özkaynaklara oranı yüzde 21,7'ye gerilemiştir (Grafik 1.53).

Grafik 1.52.
Kaldıraç ve Kısa Vadeli Borçlar (%)

Kaynak: İMKB-KAP

Grafik 1.53.
Yabancı Para Borçlar ve Açık Pozisyon (%)

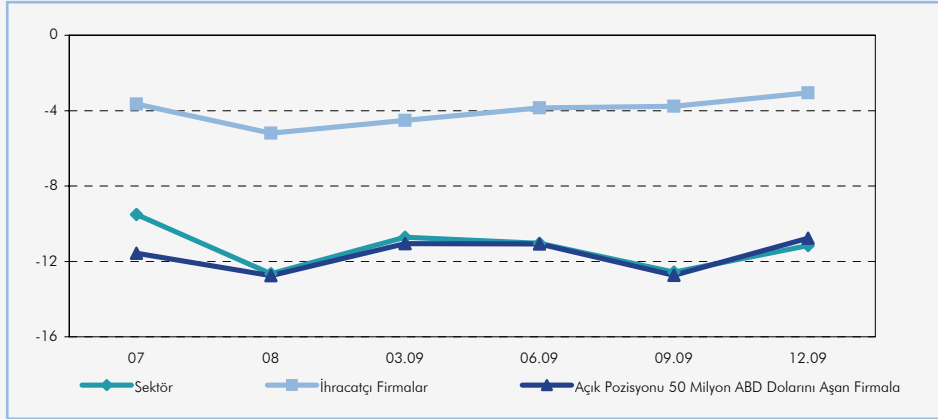
Kaynak: İMKB-KAP

2009 yılında toplam talepteki küçülmeye birlikte firmaların satış gelirleri düşüş göstermiştir. Satış gelirlerindeki düşüş firmaların faaliyet kârlılığını olumsuz etkilemiştir. Satış gelirlerindeki ve faaliyet kârlılığındaki olumsuz gelişmelere rağmen, firmaların kârlılık performansı 2009 yılında bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Bu gelişmede, Türk lirasının değer kazanmasıyla birlikte kur farkı kaynaklı finansal giderlerin azalışı etkili olmuştur. Avrupa'da ortaya çıkan borç sorununun ve Euro'nun değer kaybetmesinin ekonomideki toparlanma eğiliminin ivmesini bir miktar zayıflatması beklenmekle birlikte, 2010 yılında firmaların satış gelirlerinde ılımlı bir canlanma beklenmektedir. Nitekim 2009 yılının son çeyreğinde satış gelirleri toparlanma eğilimine girmiştir.

Sonuç olarak, 2010 yılında firmaların özellikle faaliyet kârlılıklarının düzeleceği ve borç ödeme güçlerinin iyileşeceği düşünülmektedir. Firmaların pasif yapısının dolarizasyonu ve yüksek yabancı para açık pozisyonu nedeniyle borç yükünün ve kârlılık performansının döviz kuru hareketlerine karşı duyarlılığı sürmektedir. Bu durum, firmaların kriz öncesindeki kırılanlıklarının devam ettiğine işaret etmektedir.

Kutu 6.**İMKB’de İşlem Gören Firmaların Yabancı Para Pozisyonunun Analizi**

Bu bölümde, hisse senetleri İMKB’de işlem gören reel sektör firmalarının yabancı para pozisyonları incelenmiştir¹.

Grafik 1.**İMKB Firmalarının Net Yabancı Para Pozisyonlarının Gelişimi^{1,2} (Milyar ABD Doları)**

Kaynak: İMKB-KAP

(1) Yıl sonları itibarıyla, yurt dışı satışlarının net satışları içindeki payı yüzde 30 ve daha fazla olan firmalar, ihracatçı firma kabul edilmiştir.
(2) 2008 yılı sonundan itibaren bilanço dışı pozisyonlar dahil edilmiştir.

2008 yılı sonu itibarıyla, incelenen 176 firmadan 130’u açık pozisyon taşıırken, bu sayı 2009 yılı sonunda 121’e düşmüştür. Bu firmaların 2008 yılı sonunda 14,2 milyar ABD doları olan açık pozisyon tutarı, 2009 yılı sonunda 12,2 milyar ABD dolarına gerilemiştir.

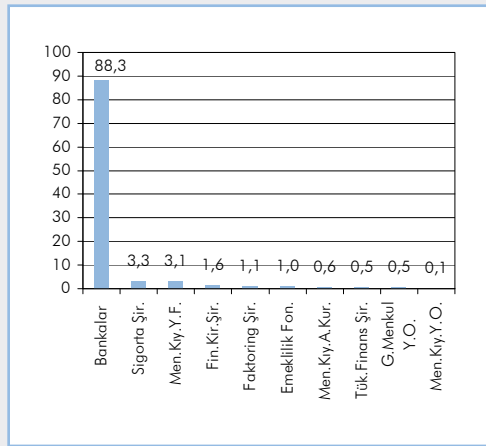
Açık pozisyonu 50 milyon ABD dolarını aşan firma sayısı 2008 yılı sonunda 41 iken, 2009 yılı sonunda 33’e düşmüştür. Bu firmaların pozisyon açığı 2008 yılı sonunda 12,8 milyar ABD doları iken, 2009 yılı sonunda 10,8 milyar ABD dolarına gerilemiştir. İhracatçı olmayan firmaların 2008 yılı sonunda 7,5 milyar ABD doları olan pozisyon açığı, 2009 yılı sonunda 8,1 milyar ABD dolarına yükselmiştir (Grafik 1).

(1) İncelemede, mali tabloların kamuya açıklanan firmalardan, yabancı para pozisyonunu bilanço dipnotlarında açıklayan, mali kuruluş özelliği taşımayan ve konsolide finansal tablolarında mali kuruluş bulunmayan 176 firmanın verileri esas alınmıştır. Hisse senetleri İMKB’de işlem gören başka bir firma nezdinde konsolide edilen firmalar ayrıca analize dahil edilmemiştir. Ayrıca fonksiyonel para birimi döviz olan firmalar, özel hesap dönemine sahip firmalar ile hisse senetleri kot dışı pazar kaydına alınıp geçici olarak işlem görmekten men edilen firmalar kur riski analizinde hariç tutulmuştur.

II. FİNANSAL SEKTÖRÜN GENEL YAPISI

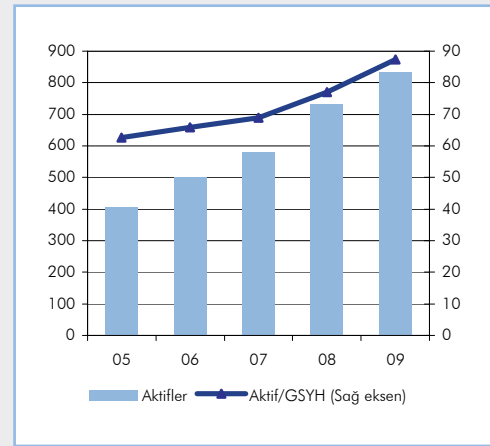
2009 yılında da büyümesini sürdüren Türk finans sektörü bir önceki yıl sonuna göre yüzde 14 büyümüş ve aktif büyüklüğü 944 milyar TL'ye ulaşmıştır. Sektör aktiflerinin yüzde 88,4'ünü bankalar oluşturmaktadır (Grafik II.1).

Grafik II.1.
Finansal Sektörün Bilanço Büyüklüğünün Dağılımı (%)¹

Kaynak: BDDK,TCMB, TSPAKB,SPK
(1) 2009 yılı sonu itibarıyadır.

Grafik II.2.
Bankacılık Sektörünün Gelişimi (Milyar TL, %)

Kaynak: BDDK,TCMB,TÜİK

II.1. Bankacılık Sektörü

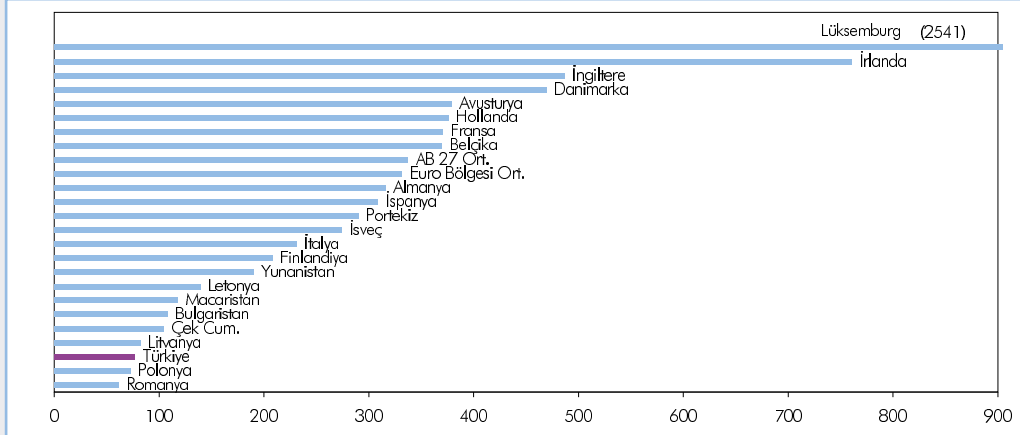
Ülkemizde bankacılık sektörü, mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ile kâr payı esasına göre faaliyet gösteren katılım bankalarından oluşmaktadır.

2009 yılı sonu itibarıyla 49 olan Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı, 2010 yılı Mart ayında değişmemiştir. 2008 yılı sonu itibarıyla 9.308 olan şube sayısı, 2009 yılında 271 adet artarak 9.579'a, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla ise bir önceki yıl sonuna göre 20 adet artarak 9.599'a yükselmiştir.

Bankacılık sektöründe çalışan personel sayısı ise 2009 yılında, bir önceki yıl sonuna göre 1.535 kişi artarak 184.205'e ulaşırken, 2010 yılının ilk üç ayında 2.414 kişi artarak 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 186.619'a yükselmiştir.

Bankacılık sektörünün toplam varlıkları, 2009 yılı sonunda bir önceki yıl sonuna göre yüzde 6,9 reel artışla 834 milyar TL'ye, ABD doları bazında ise yüzde 16,5 artışla 561 milyara yükselmiştir. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla ise yıl sonuna göre nominal yüzde 3,2 artımla birlikte reel yüzde 0,7 azalarak 861 milyar TL'ye, ABD doları bazında ise yüzde 1,3 artışla 568 milyara yükselmiştir.

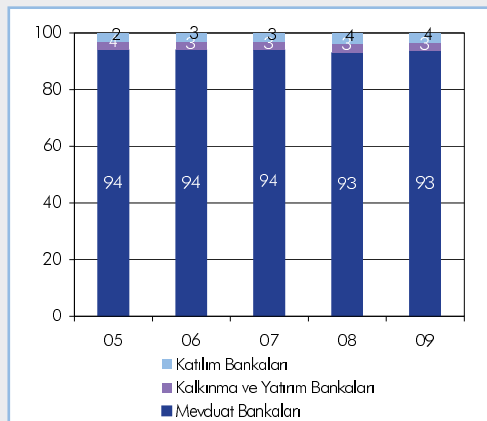
Grafik II.3.
Türk Bankacılık Sektörünün Bilanço Büyüklüğünün GSYH'ye Oranının Seçilmiş AB Ülkeleri ile Karşılaştırılması (%)¹

Kaynak: TÜİK, BDDK, TCMB, ECB Report – 2009
(1) Veriler 2008 yılı itibarıyla.

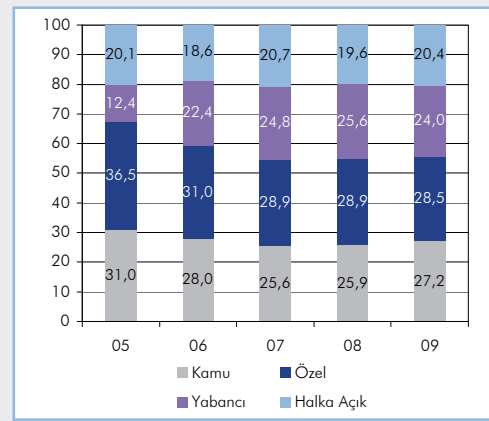
Türk bankacılık sektörünün bilanço büyüklüğünün GSYH'ye oranı, 2008 yılı sonunda yüzde 77,1 iken, 2009 yılı sonunda yüzde 87,4'e yükselmiştir (Grafik II.3). Türk bankacılık sektörünün GSYH içindeki payı, Polonya ve Romanya'dan daha yüksek, diğer AB ülkelerinden ise düşüktür.

Grafik II.4.
Bankacılık Sektörü Bilanço Büyüklüğünün Grup Bazında Dağılımı (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik II.5.
Bankacılık Sektörü Aktif Toplamının Hisse Yapısına Göre Dağılımı (%)¹

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Halka açık hisseler içindeki Türk ve yabancı yatırımcıların payı ayrıştılmamıştır.

2010 yılı Mart ayı itibarıyla Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 49 bankanın 32'si mevduat bankası, 13'ü kalkınma ve yatırım bankası, 4'ü ise katılım bankasıdır. Türk bankacılık sektörü mevduat bankacılığı ağırlıklıdır (Grafik II.4).

Ödenmiş sermayedeki payları esas alındığında, 2008 yılı sonunda yüzde 25,6 olan yabancı hissedarların aktif büyüklüğü içindeki payı, 2009 yılı sonunda yüzde 24 olarak gerçekleşmiştir (Grafik II.5). Öte yandan, Merkezi Kayıt Kuruluşu verilerine göre, yüzde 17,9 olan halka açık paylar içindeki yabancı payları da eklendiğinde bankacılık sektöründeki yabancı payı yüzde 41,9'a ulaşmaktadır.

Tablo II.1 Seçilmiş AB Ülkeleri ile Karşılaştırma^{1,2,3}

Ülkeler	Mevduat/ GSYH (%)	Kredi/ GSYH (%)	Kredi/ Mevduat (%)	Top.Aktifler/ Kredi Kur. Sayısı (Milyon Euro)	En Büyük 5 Kredi Kur. Sektör Pay. (%)	Kredi Kuruluşu Sayısı	Kredi Kuruluşlarında Yabancı Payı (%)
Almanya	123	129	105	3.959	23	1.989	11,5
Avusturya	112	149	134	1.330	39	803	23,4
Belçika	157	117	74	12.116	81	105	26,9
Bulgaristan	63	74	118	1.228	57	30	83,4
Çek Cum.	67	52	78	2.871	62	54	90,8
Danimarka	82	238	290	6.385	66	171	17,5
Estonya	60	105	175	1.296	95	17	97,3
Finlandiya	61	90	146	1.075	83	357	69,5
Fransa	86	117	137	9.925	51	728	13,3
Hollanda	168	185	110	7.401	87	302	5,7
İngiltere	285	282	99	22.609	37	391	50,9
İrlanda	165	259	157	2.819	56	501	56,6
İspanya	160	181	114	9.340	42	362	10,6
İsveç	56	130	231	4.944	62	182	9,4
İtalya	76	115	152	4.436	33	818	12,1
Letonya	58	99	172	949	70	34	67,8
Litvanya	35	65	186	316	81	84	84,8
Lüksemburg	718	553	77	6.129	27	152	95,2
Macaristan	52	72	139	633	55	197	60,4
Polonya	42	44	103	370	44	712	71,7
Portekiz	127	170	133	2.756	69	175	22,1
Romanya	29	37	126	1.966	54	43	79,4
Slovakya	62	47	76	2.520	72	26	92,8
Slovenya	57	93	164	2.042	59	24	30,8
Yunanistan	116	91	78	7.000	70	66	22,2
Euro Bölg. Ort.	117	138	118	4.653	45	438	18,7
AB 27 Ort.	134	154	115	4.960	44	315	26,4
Türkiye 2008	48	40	84	7.008	60	49	25,6
Türkiye 2009	54	43	81	7.944	60	49	23,9

Kaynak: BDDK-TCMB, Eurostat, ECB Report – 2009

(1) Tabloda AB ülkelerinin 2008 yılı verileri yer almaktadır. AB ülkelerinde "kredi kuruluşu" tanımı farklılık göstermekte ve bazılarında banka dışı finansal kuruluşlar da dahil edilmektedir.

Türkiye için bankalar verisi esas alınmıştır.

(2) Türkiye için mevduat verileri içinde katılım fonları, kredi verileri içinde katılım bankalarının kullandıkları fonlar da yer almaktadır.

(3) Türkiye kredi verisine, AB verilerine paralel olarak takipteki alacaklar ve finansal kiralama alacakları da dahil edilmiştir.

Bankacılık sektörünün derinliğini ve aracılık fonksiyonlarının gelişimini gösteren, mevduat ve kredilerin GSYH'ye oranı ülkemizde artarken, kredilerin mevduata oranı bu dönemde düşmektedir. Söz konusu oranlar, AB ortalamalarının gerisinde kalmaktadır.

İlk 5 bankanın toplam aktifler içindeki payı AB ortalamasının üzerindedir (Tablo II.1). Diğer taraftan, 2009 yılı sonu itibarıyla ilk 5 ve 10 bankanın yoğunlaşma oranları bir önceki yıl sonuna göre değişmeyerek yüzde 60 ve 83 olarak gerçekleşmiştir.

Kutu 7. Sistemik Öneme Sahip Finansal Kuruluşlar

Son küresel krizle tecrübe edildiği üzere, sistemik öneme sahip finansal kuruluşların (SÖFİK) sorun yaşamaları durumunda söz konusu kuruluşların kurtarılmaları kamu kaynakları üzerinde ciddi maliyetler yaratmaktadır. SÖFİK'ler, normal zamanlarda, büyük olmalarının sağladığı avantajla daha düşük maliyetle borçlanabilmekte, yüksek kaldıraçla çalışabilmekte ve kar amacıyla daha riskli faaliyetlere yönelebilmektedirler. Ayrıca, "batmak için çok büyük" oldukları yönündeki piyasa algılaması ve kriz döneminde verilen destekler de bu kuruluşlara ilişkin olarak sistimal riski sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, Pittsburg zirvesinde G-20 Liderleri, Finansal İstikrar Kurulu'nu (FSB) 2010 yılı Ekim ayına kadar SÖFİK'lere ilişkin riskleri değerlendirecek çalışmalar yapmak ve önlemler ortaya koymakla görevlendirmiştir.

2009 yılı Ekim ayında yayınlanan "Sistemik Önemin Değerlendirilmesi"ne yönelik IMF/BCBS/FSB ortak çalışması¹ bir kuruluşun sistemik öneminin belirlenmesinde "büyüklük", "diğer finansal kuruluşlarla ilişki düzeyi" ve "ikame edilebilirlik" olarak üç ana kriter ele almaktadır. Bu çerçevede, büyüklük ölçütü olarak, finansal aracılık faaliyetlerinin piyasa payı (örneğin aktiflerinin GSYH'ye oranı, bankalararası piyasadaki payı, kredi türlerine göre piyasa üstünlüğü vb.); diğer kuruluşlarla ilişki düzeyi olarak finansal kuruluşlar ve piyasalar arası pozisyonları ile ödeme ve takas sistemlerindeki payı gibi göstergeler, ikame edilebilirlik ölçütü olarak ise Hirschman-Herfindahl endeksi gibi literatürde kullanılan temel konsantrasyon göstergeleri öne çıkmaktadır. Ancak, yüksek kaldıraç, likidite riski, vade uyumsuzluğu gibi finansal kırılganlıklara ve kurumsal altyapıya (ödeme ve takas sistemlerinin işleyişi, iflas konusundaki düzenlemeler vb.) ilişkin göstergelerin de söz konusu üç temel kriteri tamamlayıcı rol oynamaları gerektiğinin altı çizilmektedir. Bu çerçevede, kullanılacak esas ve kıstasların içiçe geçmişliği ve kıyaslanabilme zorluğu, küresel veri koordinasyonundaki eksiklik ve uyumsuzluklar gibi sorunlarla da birleşerek, ilk etapta sistemik öneme sahip kuruluşların ayrıştırılmasında büyük güçlükler ortaya çıkarmaktadır.

Sistemik Öneme Sahip Finansal Kuruluşlara Yönelik Uluslararası Çalışmalar

SÖFİK'lerden kaynaklanan risklerin sınırlandırılması konusu FSB Düzenleme ve Denetime İlişkin İşbirliği Daimi Komitesi (SRC)'nin yanı sıra Basel Bankacılık Gözetim Komitesi (BCBS) ve IMF olmak üzere iki ayrı platformda daha ele alınmaktadır. FSB, bu kuruluşlardan kaynaklanacak sistimal riskini ele alarak uluslararası politika reformları geliştirmekte, BCBS ise bünyesindeki bir alt çalışma grubu vasıtasıyla SÖFİK'ler için ayrıştırıcı kıstaslar belirlenmesi ve bunlara ilişkin sermaye, likidite ve benzeri düzenleyici tedbir önerileri üzerinde çalışmaktadır. Diğer yandan IMF, yine G-20 tarafından Pittsburg zirvesinde görevlendirildiği üzere, finansal sektörün, kriz döneminde hükümet müdahaleleri ile ortaya çıkan maliyeti nasıl paylaşabileceği (burden sharing) konusunda bir çalışma yürütmektedir. Finansal sektör içerisindeki payları, sistemik risk yaratma kapasiteleri ve kayıp durumunda yaratabilecekleri maliyet dikkate alındığında, SÖFİK'lerin maliyet paylaşımında önemli katkı yapmalarının beklenmesi bu çalışmanın esasını oluşturmaktadır. Söz konusu maliyet paylaşımına yönelik olarak IMF sistemik vergi ve harçları içeren bir takım öneriler sunmaktadır. FSB önderliğinde yürütülen çalışmalara ilişkin hazırlanacak ara rapor Haziran ayındaki G-20 toplantısına sunulacak, Kasım ayı toplantısında ise nihai tavsiyeler oluşturulacaktır. Söz konusu çalışmaların üç temel amacı bulunmaktadır:

(1) http://www.financialstabilityboard.org/publications/r_091107c.pdf

i) *Düzenleme çerçevesinin güçlendirilmesi suretiyle SÖFİK'lerin batma olasılıklarının ve batma durumunda yaratacakları etkilerin azaltılması:* Bu hususa yönelik politika tedbirleri, SÖFİK'lerin ek sermaye ya da likidite yükümlülükleri gibi daha kapsamlı ve maliyetli ihtiyatlı düzenlemelere tabi tutulmaları, şarta bağlı sermaye uygulaması (contingent capital), daha etkin mikro ve makro riskleri azaltıcı politika uygulamaları ve SÖFİK'lerin riskliliğini azaltmaya yönelik adımlar atılmasını içermektedir. Bu çerçevede, BCBS tarafından alınması planlanan finansal sektörün dayanıklılığının artırılmasına ilişkin tüm tedbirlerin de (sermaye tanımının güçlendirilmesi, kaldıraç ve likidite oranları vb.) SÖFİK'lerden kaynaklanabilecek risklerin sınırlandırılması çalışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

ii) *Kriz döneminde sınır ötesi faaliyet gösteren SÖFİK'lerin çözümlenebilme kapasitesi:* Sorunlu bir kuruluşun sistematik olarak çözümlenebilme kapasitesini artıracak politikalar geliştirmek ve krize önceden hazırlıklılık, acil durum planlaması ve ilgili otoriteler arası işbirliği ve bilgi paylaşımı, büyük finansal kuruluşların mevcut ulusal mevzuatlar çerçevesinde nasıl çözümlenebileceği ve farklı ulusal mevzuatların birbirleriyle etkileşimi konularında uluslararası platformda çalışmalar yürütülmektedir.

iii) *Temel finansal altyapıları ve piyasaları güçlendirmek suretiyle bulaşma riskinin azaltılması:* Büyük finansal kuruluşlardan kaynaklanan bulaşma riskinin azaltılması, sermaye ve benzeri ilave yükümlülükler getirmek suretiyle pozisyonların sınırlandırılması yoluyla olabileceği gibi, bu kuruluşları birbirine bağlayan finansal piyasaların altyapısının güçlendirilmesiyle de mümkün olacaktır. Bu çerçevede, sistemik öneme sahip piyasa altyapılarına ilişkin standartların değerlendirilmesi ve güçlendirilmesine ilişkin olarak çalışmalar yürütülmektedir.

Ülkemizin SÖFİK'lerden Kaynaklanan Risklere İlişkin Durumu

SÖFİK'leri ülkemiz açısından iki bakımdan ele almak mümkündür. İlk olarak uluslararası aktif SÖFİK'lerin ülkemizdeki konumuna bakıldığında; ana ülkede sistemik öneme sahip olan uluslararası finansal kuruluşların ülkemizde genellikle iştirak biçiminde kurulmuş olmaları kriz durumunda çözümlenmelerini kolaylaştırmaktadır. Şube biçiminde faaliyet gösteren diğer bankaların payı ise oldukça düşüktür. Ayrıca, yabancı bankaların Türkiye'deki şubeleri de dahil olmak üzere ülkemizde faaliyet gösteren tüm bankalar 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'na tabidir. Söz konusu kuruluşlar ülkemiz finansal sistemi açısından sistemik bir risk unsuru oluşturmamakla birlikte, bulaşma etkisi nedeniyle her zaman yakından takip edilmektedir.

İkincisi ise ülkemizdeki finansal kuruluşlar içerisinde SÖFİK olarak nitelendirilebilecek sistemik öneme sahip kuruluşların durumudur. Ülkemizde bankacılık sektörü yüzde 88'lik pay ile finansal sektörün en önemli kısmını oluşturmaktadır. Türkiye'de faaliyet gösteren 49 bankadan 10'u toplam aktifler içerisinde yüzde 83'lük paya sahiptir. Söz konusu bankalar büyüklükleri, sistemik riske yol açabilme potansiyelleri ve ödeme sistemlerindeki önemli rolleri göz önüne alınarak, ilgili otoritelerce yakından takip edilmekte, etkin gözetim ve denetime tabi tutulmaktadır. Halihazırda, bankacılık mevzuatımız SÖFİK yaratılmasını teşvik edici olmaktan uzak olup, söz konusu kuruluşlardan kaynaklanacak risklerle mücadeleye engel teşkil edici bir nitelik de taşımamaktadır. Likidite ve sermaye yeterliliği açısından büyük ya da küçük tüm bankaların sağlamlığı mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde takip edilmektedir. Sorunlu bankaların çözümlenmesine ilişkin çerçeve, sisteme giriş ve çıkış konusundaki esaslar

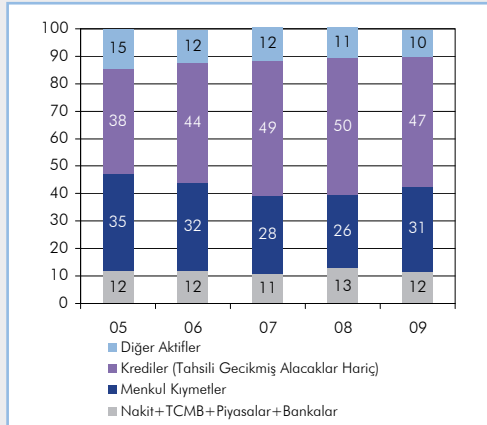
da ülkemizde detaylı olarak düzenlenmektedir. Ayrıca, ilgili otoritelerimizce konuya ilişkin uluslararası çalışmalara aktif olarak katılım sağlanmaktadır.

Öte yandan, finansal sektörde sistemik risk yaratmadan, her sektörde olması gereken doğal ve aktif giriş ve çıkışların sağlanmasının sektörün uzun vadeli verimliliğini artırıp, dengeli bir konsantrasyon yapısına kavuşmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bir diğer önemli husus ise, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından ölçek ekonomisinin önemidir. Finansal kuruluşların gelişmeleri ve büyümeleri suretiyle finansal sistem derinleşebilecek ve finansal erişim imkanları artabilecektir. Dolayısıyla, SÖFİK'lere ilişkin alınacak önlemlerin finansal kuruluşların büyüme potansiyellerini olumsuz etkilememesine özen gösterilmelidir.

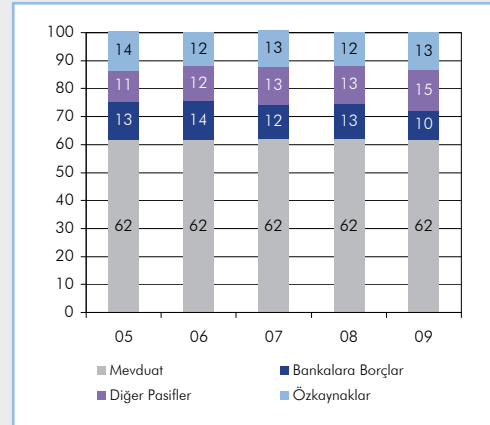
Küresel krizden de tecrübe edildiği üzere asıl sorun, finansal kuruluşların fazla büyümesi değil, bu kuruluşların yapmakta oldukları karmaşık finansal işlemlerin özellikle gelişmiş ülke düzenleme ve denetim otoritelerince yeterince takip edilip değerlendirilememiş olmasıdır. Dolayısıyla, SÖFİK'lerden kaynaklanacak risklerle mücadelede öncelikli aracın düzenleme ve denetime ilişkin çerçevenin etkinleştirilmesi olduğu değerlendirilmektedir.

Bankacılık sektöründeki yabancı payı 2008 yılı sonu itibarıyla Euro Bölgesinde yüzde 19, AB27'de ise yüzde 26'dır. Aynı tarih itibarıyla yüzde 26 olan Türk bankacılık sektöründeki yabancı payı, Euro Bölgesi ortalamasının üzerinde, AB27 ortalaması ile yaklaşık olarak aynı düzeyde, AB'nin yeni üyelerinin ise oldukça altında kalmaktadır (Tablo II.1).

Grafik II.6.
Bankacılık Sektörünün Aktif Yapısı (%)

Grafik II.7.
Bankacılık Sektörünün Pasif Yapısı (%)

Aktifler içinde en büyük paya sahip olan kredilerin payı 2009 yılı Aralık ayında bir önceki yıl sonuna göre 3 puan azalırken, menkul kıymetlerin payı 5 puan artarak yüzde 31 seviyesine ulaşmıştır. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 2009 yılı sonuna göre krediler ve menkul kıymetlerin payında 1'er puan artış gerçekleşmiştir. (Grafik II.6).

2009 yılı sonu itibarıyla toplam kaynaklar içinde en büyük paya sahip olan mevduatların payı bir önceki yıl sonuna göre değişmezken, bankalara borçların payı 3 puan azalarak yüzde

11'e düşmüş, diğer pasiflerin payı ise 2 puan yükselerek yüzde 15 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla ise bir önceki yıl sonuna göre mevduatın ve özkaynakların payı değişmezken, bankalara borçların payı 1 puan artmıştır. (Grafik II.7).

II.2. Bankacılık Sektörü Kârlılık ve Sermaye Yeterliliği

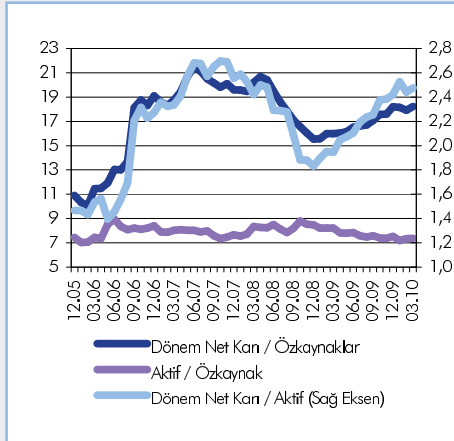
II.2.1. Kârlılık⁵

2009 yılında sektörün kârlılığında yüksek bir artış görülmektedir. Sektörün net kârındaki artışın 2010 yılının ilk çeyreğinde de devam ettiği dikkat çekmektedir. 2009 yılında sektörün net kârı, önceki yıla göre yüzde 50,4 artarak, 20,2 milyar TL tutarına yükselmiştir. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla ise sektörün elde ettiği yıllık net kâr tutarı 21,3 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiştir.

Sektörün özkaynak ve aktif kârlılığı dönem net kârındaki artışla birlikte 2009 yılında yükselmiştir. Sektör, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla da bu aktif ve özkaynak kârlılık seviyelerini koruyabilmiştir. 2008 yılında yüzde 15,5 olan özkaynak kârlılığı 2009 yılında yüzde 18,2'ye yükselmiştir. 2008 yılında yüzde 1,8 olan aktif kârlılığı ise 2009 yılında yüzde 2,4 olmuştur (Grafik II.8). Karlılık oranlarının yükselişinde aktif getirisi ve net kâr marjındaki artışlar etkili olmuştur⁶. 2008 yılında aktif getirisi yüzde 6,6 seviyesindeyken, 2009 yılında yüzde 7,5'e yükselmiştir. 2008 yılında yüzde 27,6 olan net kâr marjı ise 2009 yılında yüzde 32,1 olarak gerçekleşmiştir (Grafik II.9).

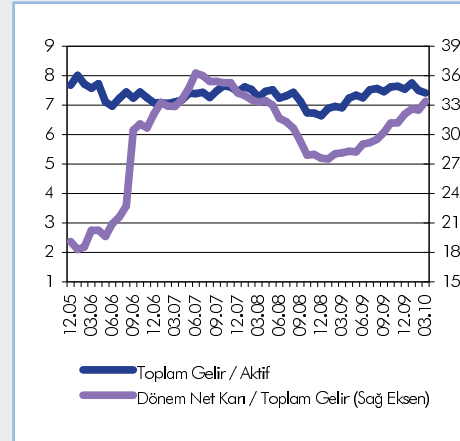
2010 yılı Mart ayı itibarıyla sektörün aktif ve özkaynak kârlılığında geçen yıl sonuna göre önemli bir değişiklik olmamış ve sırasıyla yüzde 2,5 ve yüzde 18,2 olmuştur (Grafik II.8). 2010 yılı Mart ayı itibarıyla aktif getirisinin yüzde 7,4'e gerilemesine rağmen, sektörün aktif ve özkaynak kârlılığını korumasında, kâr marjının yüzde 33,4'e yükselmesi etkili olmuştur (Grafik II.9).

Grafik II.8.
Özkaynak ve Aktif Kârlılığı (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik II.9.
Aktif Getirisi ve Kâr Marjı (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

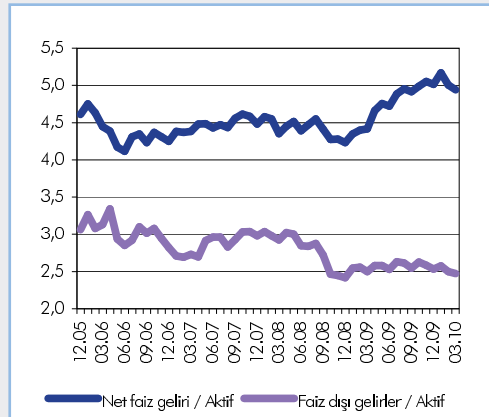
⁵ Bu bölümde yer alan finansal oranlarda gelir tablosu kalemleri geçmiş 12 aylık toplamı alınarak yıllıklandırılmıştır.

⁶ Özkaynak kârlılığı (Net kâr / Özkaynak) = Aktif kârlılığı (Net kâr / Aktif) x (Aktif / Özkaynak); Aktif kârlılığı = Aktif getirisi (Gelir / Aktif) x Net kâr marjı (Net kâr / Gelir); Aktif getirisi = (Net faiz geliri + Faiz dışı gelir) / Aktif; Net kâr marjı = 1 - [(Faiz dışı giderler + Özel karşılık giderleri + Vergi gideri) / Gelir]

2009 yılında net faiz marjlarındaki (net faiz geliri / aktif) artış ve kriz sürecine bağlı olarak sektörün faiz dışı giderlerini sınırlandırmasıyla sağlanan verimlilik artışı kârlılık performansını olumlu etkilemiştir. Net faiz marjı 2008 yılında yüzde 4,2 seviyesindeyken, 2009 yılında yüzde 5'e yükselmiştir. Mevduatın kısa vadeli yapısı nedeniyle faiz oranlarındaki düşüş bankaların net faiz marjlarının yükselmesine neden olmuştur. Faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı ise 2009 yılında yüzde 2,5 olarak gerçekleşmiş olup, 2008 yıl sonuna göre önemli bir değişiklik göstermemiştir (Grafik II.10). Sektörün 2009 yılında özellikle personel ve işletme giderlerini sınırlandırarak net kâr marjını artırdığı görülmektedir. 2008 yılında yüzde 54,6 olan faiz dışı giderlerin toplam gelirlere oranı, 2009 yılında yüzde 44,3'e gerilemiştir. Faiz dışı giderlerdeki olumlu performansa rağmen, sektörün kredi karşılık giderlerinin artması ise sektörün net kâr marjındaki artışı sınırlamıştır. 2008 yılında yüzde 11,2 olan takipteki alacaklar özel provizyon giderlerinin toplam gelirlere oranı, 2009 yılında yüzde 15,7'ye yükselmiştir (Grafik II.11).

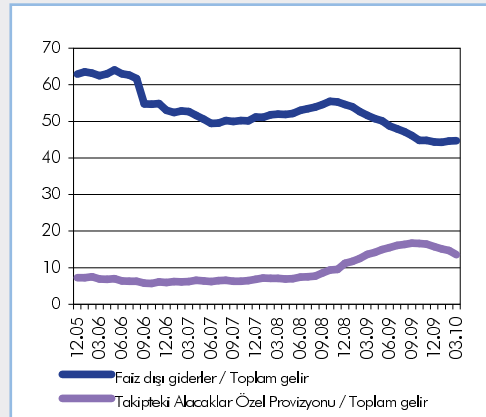
2010 yılı Mart ayı itibarıyla ise net faiz marjının daralmaya başladığı ve faiz dışı giderlerin toplam gelirlere oranındaki düşüşün durduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, 2009 yılı son çeyreğinden itibaren başlayan kredi karşılık giderlerindeki iyileşme sektörün net kâr marjını ve kârlılık performansını olumlu etkilemektedir. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla, net faiz marjının yüzde 4,9'a gerilediği, faiz dışı giderlerin toplam gelirlere oranının yüzde 44,7 seviyesinde gerçekleştiği ve özel karşılık giderlerinin toplam gelirlere oranının yüzde 13,6'ya düştüğü görülmektedir (Grafik II.10 ve Grafik II.11).

Grafik II.10.
Toplam Gelir Kaynakları (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik II.11.
Giderlerin Toplam Gelirlere Oranı (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

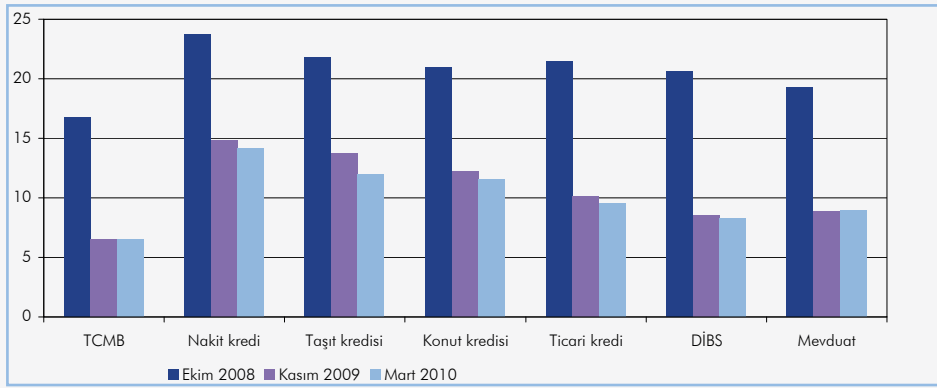
Vade uyumsuzluğunun sonucu olarak, politika faiz oranlarının düşmesi 2009 yılında sektörün net faiz marjlarını olumlu etkilemiştir. Kredi karşılık giderlerindeki yükselişe rağmen, sektörün faiz dışı giderlerinde kontrollü davranması ise net faiz marjındaki artışla birlikte kârlılık performansındaki iyileşmenin nedeni olmuştur. 2010 yılının ilk çeyreğinde ise sektörün kârlılık performansındaki olumlu seyrin özellikle kredi karşılık giderlerindeki azalışa bağlı olarak devam ettiği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, politika faiz oranlarındaki indirim sürecinin sona ermesi ile net faiz marjlarındaki yükselişin durduğu görülmektedir. Bu itibarla, sektörün 2010 yılında ulaşabileceği kâr tutarının daha çok aktif büyümesine bağlı olacağı düşünülmektedir. Avrupa'da yaşanan sorunlar göz önüne alındığında, yurtdışı borçlanma

piyasasında görülebilecek bir daralma, bankaların büyüme sürecinde, fonlama maliyetleri üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşturabilecek, faiz marjlarında ise bir miktar daha azalmaya neden olabilecektir. Faiz marjlarındaki daralmanın kârlılık üzerinde yaratacağı olumsuz etkiye karşılık, 2010 yılının ilk çeyreğinde de görüldüğü üzere, tahsili gecikmiş alacak oranlarında ve kredi riski görünümündeki iyileşmenin, sektörün kredi karşılık giderlerini sınırlandırarak, kârlılık performansını olumlu etkilemeye devam etmesi beklenmektedir.

Kutu 8. Net Faiz Marjı ve Kârlılık Performansı

2008 yılı Ekim ayında yüzde 16,75 seviyesinde olan Bankamız politika faiz oranı kademeli bir şekilde toplam 1025 baz puan düşürülerek, 2009 yılı Kasım ayında yüzde 6,5 oranına gerilemiştir. Politika faiz oranlarındaki söz konusu düşüş; kredi, kamu borçlanma senetleri ve mevduat faiz oranlarına da yansımıştır (Grafik 1).

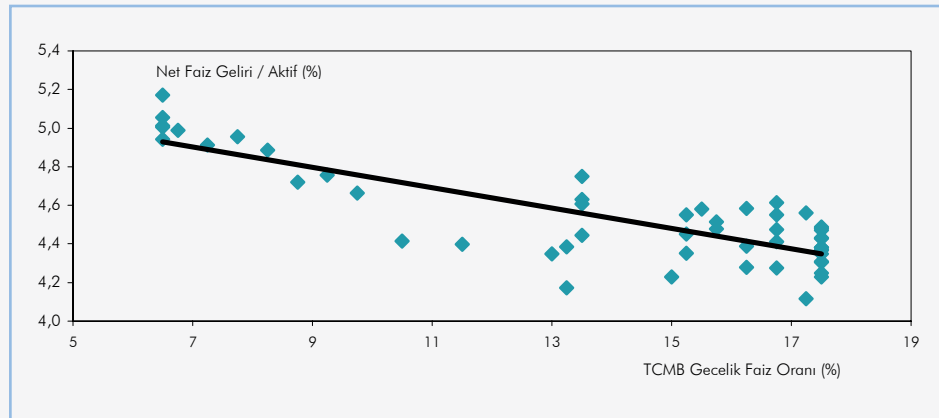
Grafik 1. Faiz Oranları

Kaynak: TCMB

TCMB gecelik faiz oranındaki indirimler finansal ürünlerin getiri oranlarına yansımakla birlikte, bankacılık sektörü aktiflerinin pasiflerden daha uzun vadeli olması, faiz oranlarındaki düşüşün varlık kalemlerine daha gecikmeli yansımaya ve 2009 yılında bankacılık sektörünün net faiz marjının (net faiz geliri / aktif) yükselmesine neden olmuştur (Grafik 2).

Grafik 2.
Net Faiz Marjı ve TCMB Politika Faiz Oranı (Aralık 05-Mart 2010)

Kaynak: TCMB

Bununla birlikte, 2005 yılı sonrasında karlılık performansının tarihsel gelişimi incelendiğinde, bankacılık sektörünün aktif ve özkaynak karlılıkları üzerinde net faiz marjından çok gider yönetiminin belirleyici unsur olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 1). Bu itibarla, net faiz marjlarında daralma görülmesi beklenen 2010 yılında, kredi karşılık giderlerindeki azalışın banka karlılıklarını olumlu etkileyeceği düşünülmekle birlikte, özellikle operasyonel maliyetlerin iyi yönetilmesi karlılık performansının sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir.

Tablo 1. Korelasyon Katsayıları

	Özkaynak Karlılığı	Aktif Karlılığı
Toplam gelir/Aktif	-0,12	0,18
Net faiz geliri/Aktif	0,07	0,31
Faiz dışı gelirler/Aktif	-0,14	-0,12
Dönem net karı (zararı)/Toplam gelir	0,98	0,98
Faiz dışı giderler/Toplam gelir	-0,72	-0,81
Takipteki alacaklar özel provizyonu/Toplam gelir	-0,09	0,03

Kaynak: BDDK-TCMB

Kutu 9. Kârlılık Performansı ve Ülke Karşılaştırması

Muhasebe ve raporlama standartları farklılık gösterebilmekle birlikte, ülkemiz, ABD ve Avrupa Birliği bankacılık sektörlerinin kârlılık performansı göstergeleri incelendiğinde aşağıdaki hususlar dikkat çekmektedir:

1. ABD’de bankacılık sektörünün aktif kârlılığı Avrupa’daki bankaların üzerinde, özkaynak kârlılıkları ise birbirlerine yakın gerçekleşmektedir.
2. Net faiz marjına bakıldığında ise oranının ABD bankacılık sektöründe Avrupa’ya göre daha yüksek olduğu görülmektedir.
3. ABD bankacılık sektörü Avrupa’ya göre toplam gelirlerine oranla faiz dışı giderlerini sınırlayabilmektedir.
4. Ülkemiz bankacılık sektörü ise hem ABD hem de Avrupa’ya göre daha yüksek net faiz marjı ile aktif ve özkaynak kârlılıklarına sahiptir. Aynı zamanda, Türk bankacılık sektörü faiz dışı giderlerini toplam gelirlerine göre düşük tutmayı başaramamıştır.

Tablo 1. Kârlılık Göstergeleri Ülke Karşılaştırması

	Özkaynak kârlılığı (%)	Aktif kârlılığı (%)	Net faiz marjı (%)	Faiz dışı giderler/ Toplam gelir (%)
Avrupa Birliği				
2003	11,3	0,5	1,5	73,1
2004	13,5	0,5	1,2	64,8
2005	14,4	0,5	1,0	60,9
2006	15,6	0,6	0,9	59,8
2007	12,9	0,5	0,9	63,0
2008	-6,0	-0,2	0,9	76,1
Ortalama	10,3	0,4	1,1	66,3
Standart Sapma	8,1	0,3	0,2	6,7
ABD				
2003	15,3	1,4	3,8	56,5
2004	13,7	1,3	3,6	58,0
2005	12,9	1,3	3,6	57,2
2006	13,0	1,3	3,4	56,3
2007	9,1	0,9	3,4	59,2
2008	1,3	0,1	3,3	58,4
Ortalama	10,9	1,1	3,5	57,6
Standart Sapma	5,1	0,5	0,2	1,1
Türkiye				
2003	15,8	2,2	4,5	54,3
2004	14,0	2,1	5,8	58,0
2005	10,9	1,5	4,6	62,9
2006	19,1	2,3	4,2	53,1
2007	19,6	2,6	4,5	51,2
2008	15,5	1,8	4,2	54,6
Ortalama	15,8	2,1	4,6	55,7
Standart Sapma	3,2	0,4	0,6	4,2

Kaynak: IMF Küresel Finansal İstikrar Raporu, Nisan 2010

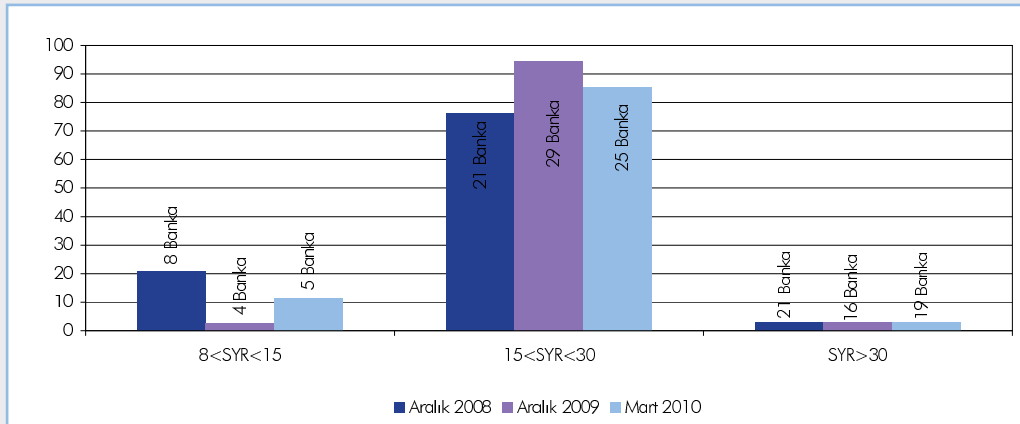
5. Öte yandan, 2009 yılında ABD bankacılık sektörünün aktif kârlılığı yüzde 0,1 ve özkaynak kârlılığı yüzde 0,9, Avrupa'da yer alan büyük bankaların özkaynak kârlılığı ise 2009 yılı Haziran ayında yüzde 8 olarak gerçekleşmiştir. Bu itibarla, özellikle Avrupa'da bankacılık sektörünün kârlılık performansının 2009 yılında toparlandığını söylemek mümkündür. Ülkemiz bankacılık sektörü ise yüksek kârlılığını 2009 yılında da devam ettirmiş ve aktif ile özkaynak kârlılıkları sırasıyla yüzde 2,5 ve yüzde 18,2 oranlarına ulaşmıştır.

II.2.2.Sermaye Yeterliliği

Bankacılık sektörünün özellikle 2009 yılında elde ettiği yüksek kârlılık yasal özkaynaklarını güçlendirirken, kredi büyümesindeki yavaşlama ve artan kamu menkul kıymet yatırımları risk ağırlıklı varlıkların büyümesini sınırlandırmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, bankacılık sektörünün 2008 yılında yüzde 18 olan sermaye yeterlilik rasyosu 2009 yılında yüzde 20,6'ya, yüzde 16,8 olan ana sermaye oranı ise yüzde 18,5'e yükselmiştir⁷. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla, yasal özkaynaklar geçen yıl sonuna göre yüzde 4,5 artarak 120,5 milyar TL'ye yükselirken, risk ağırlıklı kalemler toplamı yüzde 8,1 artarak 604,2 milyar TL'ye yükselmiştir. Risk ağırlıklı kalemler toplamındaki artışın yasal özkaynaklardaki artışı aşması nedeniyle sermaye yeterlilik rasyosu 2010 yılı Mart ayı itibarıyla geçen yıl sonuna göre düşüş göstererek, yüzde 19,9'a gerilemiştir (Grafik II.13). Risk ağırlıklı kalemlerin 2010 yılı başlarında artış göstermesinde, operasyonel riske esas tutar ile bankaların kredilerini artırmaları etkili olmuştur.

2009 yılı sonunda aktif payı yüzde 97,3 olan 45 bankanın sermaye yeterlilik rasyosu yüzde 15'in üzerindeyken, 2010 yılı Mart ayında aktif payı yüzde 88,5 olan 44 bankanın sermaye yeterlilik rasyosu yüzde 15'in üzerinde gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, yüzde 8 ile 15 arasında sermaye yeterlilik rasyosuna sahip olan bankaların aktif payları da yüzde 2,7'den yüzde 11,5'e yükselmiştir (Grafik II.12).

Grafik II.12.
Bankaların Sermaye Yeterliliği Rasyolarına Göre Aktif Payları (%)

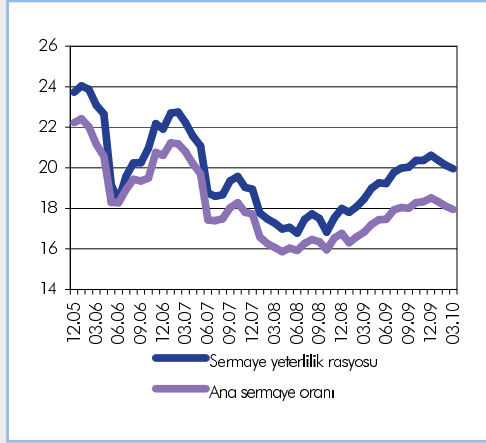

Kaynak: BDDK-TCMB

Ülkemiz bankacılık sektöründe risk tabanlı yasal sermaye yeterlilik oranıyla birlikte, bilanço tabanlı özkaynak oranları da yüksek seyretmektedir. 2009 yılında bankacılık sektörünün özkaynaklarının, artan kârlılık ile faiz oranlarında yaşanan düşmeye bağlı olarak menkul kıymet değerlendirme farklarının yükselmesiyle güçlendiği görülmektedir. Toplam özkaynaklar ile serbest sermayenin bilanço içindeki ağırlıkları 1,5 puan artarak sırasıyla yüzde 13,3 ve yüzde 10'a yükselmiştir. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla, özkaynakların ve serbest sermayenin bilanço içindeki ağırlığındaki artış eğiliminin devam ettiği ve bilanço içindeki payının sırasıyla yüzde 13,6 ve yüzde 10,3 seviyesinde gerçekleştiği dikkat çekmektedir (Grafik II.14).

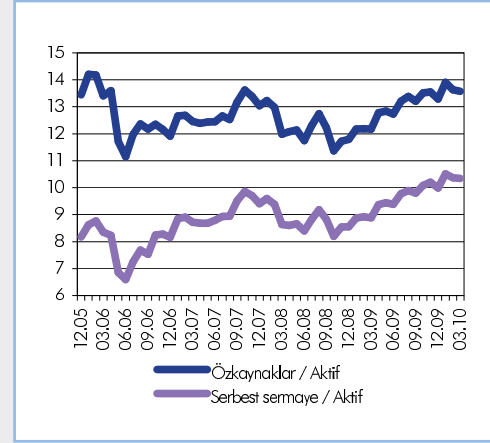
⁷ Sermaye yeterlilik oranı= Yasal özkaynaklar / Risk ağırlıklı kalemler toplamı; Ana sermaye oranı= (Ana sermaye – 0,5 x Sermayeden indirilen değerler) / Risk ağırlıklı kalemler toplamı (toplamları alınarak yıllıklandırılmıştır).

Grafik II.13.
Sermaye Yeterlilik ve Ana Sermaye Oranı (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

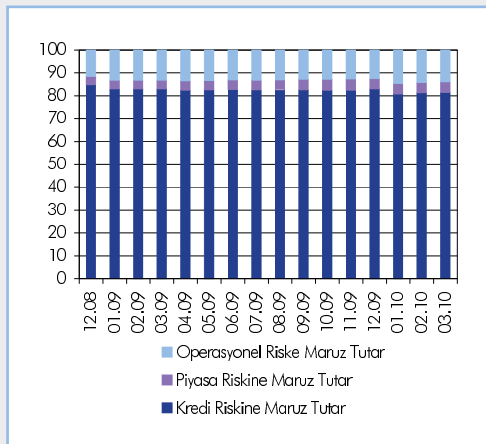
Grafik II.14.
Özkaynaklar ve Serbest Sermaye (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

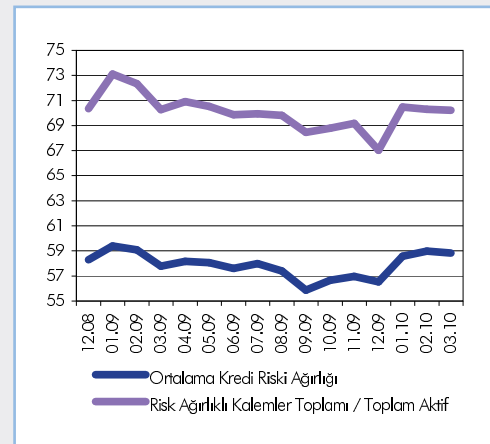
Bankacılık sektörü ağırlıklı olarak kredi riskine maruz kalmaktadır. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla toplam risklerin yüzde 81,4'ü kredi riskine, yüzde 4,6'sı piyasa riskine ve yüzde 14,1'i operasyonel riske esas tutardan oluşmaktadır (Grafik II.15). Son zamanlarda, bankacılık sektörünün artan kârlılık performansı ile birlikte operasyonel riske esas tutarın toplam riskler içindeki payının arttığı, buna karşılık kredi riskine maruz tutarın payının gerilediği dikkat çekmektedir. Kredi riskine maruz tutarın payının gerilemesinde, bankacılık sektörünün riskten kaçınma eğiliminin etkili olduğu görülmektedir. 2008 yılında risk ağırlıklı kalemlerin toplam aktiflere oranı yüzde 70,4 seviyesindeyken, 2009 yılında yüzde 67'ye, 2008 yılında yüzde 58,3 olan ortalama kredi risk ağırlığı ise 2009 yılında yüzde 56,5'e gerilemiştir (Grafik II.16). Bununla birlikte, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla, risk ağırlıklı kalemlerin toplam aktiflere oranının yüzde 70,2'ye, ortalama kredi risk ağırlığının ise yüzde 58,8'e yükselmesi, riskten kaçınma eğiliminin azalmasına işaret etmektedir (Grafik II.16.).

Grafik II.15.
Risk Ağırlıklı Kalemlerin Dağılımı (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik II.16.
Risk Ağırlıklı Kalemler ve Ortalama Kredi Riski Ağırlığı (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

2009 yılında artan kârlılık sektörün özkaynaklarının güçlenmesine katkıda bulunurken, kamu menkul kıymet yatırımlarının artması risk ağırlıklı aktif toplamının büyümesini sınırlamış ve sermaye yeterlilik rasyoları artmıştır. Bununla birlikte, 2010 yılında kredi piyasasındaki toparlanmayla risk ağırlıklı aktiflerin artışa geçmesi, halen diğer ülkelere göre yüksek seyreden sermaye yeterlilik rasyolarının 2010 yılında bir miktar gerilemesine neden olabilecektir.

Kutu 10. Basel Bankacılık Denetim Komitesi ve Sermaye Yeterliliği Düzenlemeleri

Basel Bankacılık Denetim Komitesi, küresel kriz sonrasında, bankaların özkaynaklarının şoklara karşı dayanıklılığını artırmak ve sermayelerini daha güçlü kılmak amacıyla çeşitli düzenleme çalışmalarına başlamıştır. Sermaye yeterliliğine ilişkin halihazırda aşağıdaki çalışmalar yürütülmektedir:

- Sermayenin kalitesinin artırılması: Özellikle gelişmiş ülkelerin bankacılık sektörlerinin özkaynak yapısı incelendiğinde, zarar karşılama kapasitesi yüksek olan ödenmiş sermaye ile kar yedeklerinin özkaynaklar içindeki payının düşüklüğü dikkat çekmektedir. Söz konusu ülkelerde, borç ile sermaye karışımı “melez ürünlerin” özkaynaklarda önemli bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle, Basel Bankacılık Denetim Komitesi, zarar karşılama kapasitesi yüksek olan ürünlerin özkaynak tanımında yer almasına yönelik bir düzenleme taslağı üzerinde çalışmaktadır. Komite, yasal özkaynaklarda yer alabilecek borçlanma araçlarını ise finansal stres durumunda hisse senedine çevrilebilir tahvillerle sınırlamayı planlamaktadır.
- Kaldıraç oranı: Küresel kriz sırasında zora düşen bir çok bankanın sermaye yeterlilik oranının yüksek olmasının yanı sıra kaldıraç seviyelerinin de çok yüksek olduğu göze çarpmıştır. Basel Bankacılık Denetim Komitesi, risk bazlı sermaye yeterlilik oranlarının yanı sıra bilanço değerlerine dayanan kaldıraç oranı düzenlemesini yürürlüğe sokmayı düşünmektedir.
- İktisadi çevrim karşıtı sermaye yeterlilik oranı: Mevcut sermaye yeterliliği düzenlemesinde, asgari sermaye yeterlilik oranı yüzde 8 seviyesindedir. Tasarlanan yeni düzenleme ile ekonominin genişleme döneminde daha yüksek, daralma dönemlerinde ise daha düşük asgari oran tesis edilmesine imkan tanınması değerlendirilmektedir. Böylece, gelecekteki olası daralma dönemlerindeki zararları karşılayacak yedek akçelerin ekonominin genişleme dönemlerinde biriktirilmesi ve daralma dönemlerinde bankaların kredi büyümelerini sürdürebilmeleri ve böylelikle ekonominin küçülmesinin sınırlanması amaçlanmaktadır.

Sermaye yeterlilik ve kaldıraç oranları diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, ülkemiz bankacılık sektörünün güçlü özkaynak yapısına sahip olduğu görülmektedir. Avrupa’da sermaye yeterlilik oranı yüzde 11, ABD’de ise yüzde 12 civarında hareket etmektedir. Ülkemizde ise sermaye yeterlilik rasyosu kredilerdeki büyüme ve uluslararası standartlara uyum çerçevesinde yapılan çeşitli düzenleme değişiklikleri nedeniyle yıllar itibarıyla düşüş eğilimi göstermekle birlikte,

son yıllarda yüzde 20 oranına yakın gerçekleşmiştir. Sermaye yeterlilik düzenlemelerinin ülkeler arasında farklılık gösterebileceği göz önüne alındığında, bilançoya dayalı kaldıraç oranlarının incelenmesi sermaye yeterliliği karşılaştırmalarında önemli bir bilgi sunmaktadır. Ülkemizde sermaye yeterlilik oranının yüksekliğinin yanı sıra, kaldıraç oranının düşüklüğü de dikkat çekicidir. Avrupa'da bankacılık sektörü özkaynak başına yaklaşık 30 birim aktifle, ABD bankacılık sektörü ise yaklaşık 10 birim aktifle çalışmaktadır. Ülkemiz bankacılık sisteminde ise özkaynak başına düşen aktif tutarı yaklaşık 7-8 birimdir. Bu itibarla, sermaye yeterlilik rasyosunun yüksekliği ve düşük kaldıraç oranı, ülkemiz bankacılık sektörünü diğer ülkelerden olumlu yönde ayırmaktadır. Bu durum, ülkemizin, küresel düzeyde yürütülen sermaye yeterliliğinin yükseltilmesi ve kaldıraç oranlarının sınırlandırılmasına yönelik düzenlemelere uyum sağlamasını kolaylaştıracaktır.

Tablo 1. Sermaye Yeterlilik Göstergeleri Ülke Karşılaştırması

	Sermaye yeterlilik oranı (%)			Kaldıraç Oranı (Aktif / Özkaynak)		
	Avrupa Birliği	ABD	Türkiye	Avrupa Birliği	ABD	Türkiye
2003	12,4	12,8	30,9	34,5	10,9	7,0
2004	11,9	12,6	28,8	28,6	9,9	6,7
2005	11,4	12,3	23,7	27,0	9,7	7,3
2006	11,1	12,4	21,9	27,0	9,8	8,4
2007	11,4	12,2	18,9	27,8	9,8	7,7
2008	11,7	12,7	18,0	35,7	10,6	8,5

Kaynak: IMF Küresel Finansal İstikrar Raporu , Nisan 2010 ve Bankacılık Sektörü İstikrar Raporu, Avrupa Merkez Bankası

Sermaye yeterlilik oranı ülke karşılaştırmalarında, düzenlemelerin ülkeler arasında farklılık gösterebileceği ve Avrupa'daki bankalar ile ABD'deki büyük bankaların Basel II'ye geçtiği göz önünde tutulmalıdır. Ülkemizdeki mevcut sermaye yeterlilik düzenlemesi birçok açıdan Basel II düzenlemelerine yakın olmakla birlikte, Basel-II standartlarının ülkemizde uygulanmasını teminen, AB müktesebatı esas alınarak muhtelif düzenleme tasarımları BDDK tarafından hazırlanıp, 6 Nisan 2010 tarihinde kamuoyu görüşüne açılmıştır. Söz konusu tasarımlarda kredi riskinin ölçümüne ilişkin olarak standart yaklaşıma dayalı ölçüm metodolojisine yer verilmiş olup, BDDK'ca içsel derecelendirmeye dayalı ölçüm metodolojisinin ilerleyen dönemlerde hayata geçirilmesinin planlandığı belirtilmektedir.

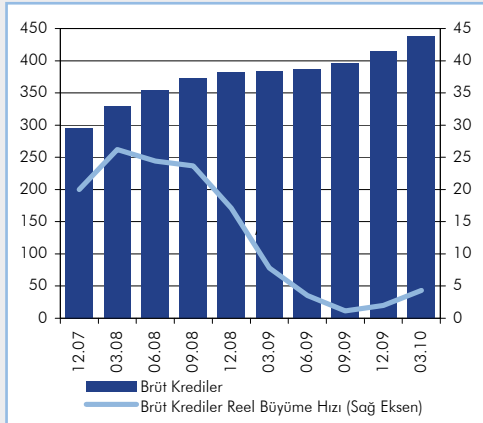
III. BANKACILIK SEKTÖRÜ RİSKLERİ

III.1. Kredi Riski ve Senaryo Analizi

III.1.1. Kredi Riski

Küresel finansal krizin etkilerinin sınırlandırılması amacıyla alınan tedbirlerin katkısıyla iktisadi faaliyetin canlanması, bankaların risk algısının iyileşmesi ve kredi faiz oranlarının düşük bir seviyede seyretmesi, 2009 yılı son çeyreğinden bu yana kredi artış hızında gözlenen kademeli toparlanmanın devam etmesini sağlamıştır. Firmaların borç ödeme kapasitesinin görece olarak güçlenmesi ve istihdama ilişkin olumlu gelişmelerin yaşanması ise tahsili gecikmiş alacakların (TGA) artışını durdurmuştur.

Grafik III.1.
Brüt Kredilerin Gelişimi (Milyar TL,%)^{1,2}

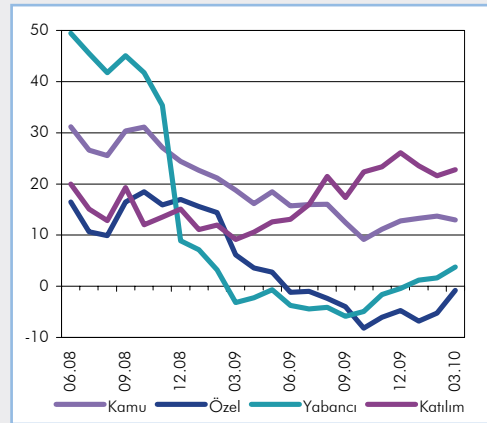

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TÜFE (1994=100) endeksi ile reel hale getirilmiştir.

(2) Bir önceki yılın aynı ayına göre yıllık yüzde değişimi göstermektedir.

Grafik III.2.
Grup Bazında Brüt Kredilerin Reel Değişimi (%)^{1,2}

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TÜFE (1994=100) endeksi ile reel hale getirilmiştir.

(2) Bir önceki yılın aynı ayına göre yıllık yüzde değişimi göstermektedir.

Küresel krizin etkilerinin ülkemize yansısıyla birlikte, bankacılık kesimince kullanılan kredilerin artış hızında gerileme yaşanmıştır (Grafik III.1). Banka grupları itibarıyla incelendiğinde, tüm banka gruplarında yaşanan bu gerilemenin kamu bankalarında sınırlı kaldığı, yabancı ve özel bankalarda ise daha hızlı yaşandığı gözlenmiştir. Katılım bankalarının kredi artış hızı ise çok sınırlı bir düşüşten sonra diğer banka gruplarının aksine, faizli enstrümanlara yatırım yapamamalarının da etkisiyle, yükselmiştir. 2009 yılının son çeyreğinden itibaren iktisadi faaliyette yaşanan olumlu gelişmelere paralel olarak tüm banka gruplarında kredi artışı hızlanmış ve brüt kredi hacmi 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 438,2 milyar TL'ye ulaşmıştır (Grafik III.1 ve Grafik III.2).

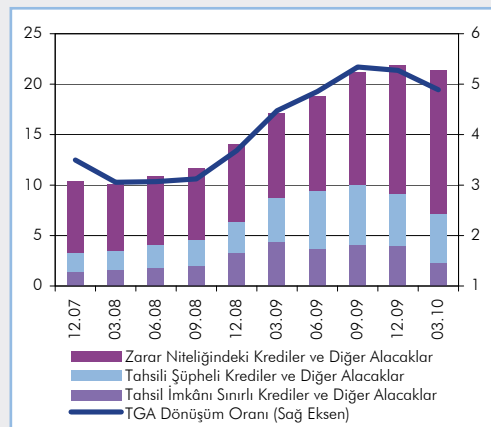
Tablo III.1. Seçilmiş Kredi Oranları¹ (Milyon TL, %)

	2007	2008	2009	03.10
İlk 5 Banka				
Brüt Kredi Toplamı	162.452	211.543	216.948	230.736
Toplam Brüt Krediler İçindeki Pay	54,9	55,5	52,3	52,6
TGA / Toplam Brüt Kredi	3,8	3,7	4,7	4,1
Brüt Kredi / Mevduat	88,8	89,4	67,8	69,0
Karşılık / TGA	89,5	84,8	90,2	88,9
İlk 10 Banka				
Brüt Kredi Toplamı	236.833	309.321	331.379	351.606
Toplam Brüt Krediler İçindeki Pay	80,0	81,1	80,0	80,2
TGA / Toplam Brüt Kredi	3,6	3,5	5,1	4,6
Brüt Kredi / Mevduat	77,2	79,0	74,8	75,9
Karşılık / TGA	89,4	83,5	87,8	86,7
Sektör				
Brüt Kredi Toplamı	295.962	381.497	414.473	438.249
TGA / Toplam Brüt Kredi	3,5	3,7	5,3	4,9
Brüt Kredi / Mevduat	82,9	83,9	80,5	82,0
Karşılık / TGA	86,8	79,8	83,6	82,9

Kaynak : BDDK-TCMB

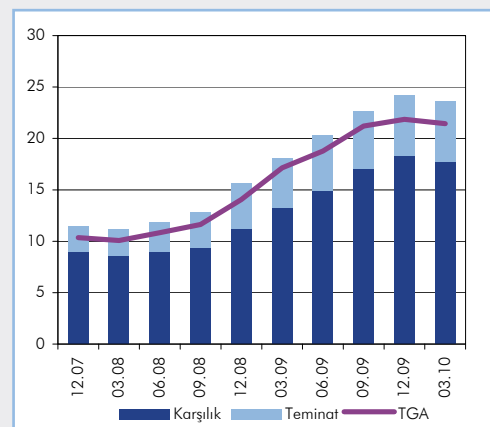
(1) Toplam brüt kredilerine göre ilk 5 ve 10 banka alınmıştır.

2008 yılı sonundan itibaren gerilemeye başlayan mevduatın krediye dönüşüm oranı, kredilerdeki toparlanmaya bağlı olarak 2010 yılı Mart ayı itibarıyla yüzde 82 düzeyine yükselmiştir (Tablo III.1). İlk 5 bankanın kredi/mevduat oranınının 2009 yılı sonunda gerilemesinde, yüksek mevduat tutarına sahip bir kamu bankasının en yüksek kredi portföyü bulunan ilk 5 banka arasına katılması da etkili olmuştur.

Grafik III.3. Tahsili Gecikmiş Alacakların (TGA) Gelişimi (Milyar TL, %)¹

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TGA'ya Dönüşüm Oranı = Brüt TGA / Brüt Kredi

Grafik III.4. Tahsili Gecikmiş Alacaklar, Ayrılan Karşılıklar ve Alınan Teminatlar (Milyar TL)¹

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Teminatlar ilgili yönetmelik kapsamındaki oranlar üzerinden dikkate alınmıştır.

2009 yılı Kasım ayında en yüksek seviyesi olan 21,9 milyar TL'ye ulaşan TGA tutarı, bu dönemden sonra özel kesimin borç ödeme kapasitesinin artması, TGA'ların bir kısmının varlık yönetim şirketlerine satılması, aktiften silinmesi ya da tahsil edilmesi nedeniyle sınırlı da

olsa gerilemeye başlamış ve 2010 yılı Mart ayında 21,4 milyar TL olmuştur. Ayrıca, 2009 yılı Ekim ayında yüzde 5,4 seviyesine ulaşan TGA'ya dönüşüm oranı, TGA'lardaki gerilemenin yanı sıra kredi hacmindeki artışın da etkisiyle 2010 yılı Mart ayında yüzde 4,9'a düşmüştür (Grafik III.3). Bankacılık sektöründe uygulanan yüksek karşılıklandırma politikası kredi riskinin yönetimi açısından olumlu değerlendirilmektedir (Grafik III.4).

Ekonomik büyüme, istihdam ve kredi hacmine ilişkin olumlu göstergeler dikkate alındığında, TGA'ya dönüşüm oranlarındaki düşüş eğiliminin önümüzdeki dönemde de devam edeceği düşünülmektedir.

Tablo III.2. Seçilmiş Ülkeler İtibarıyla Kredilerin TGA'ya Dönüşüm Oranı (%)

	2007	2008	2009	Son veri
ABD	1,4	2,9	5,4	Aralık
Avusturya	2,2	1,9	2,3	Eylül
Belçika	1,1	1,7	2,7	Aralık
Brezilya	3,0	3,1	4,5	Ekim
Bulgaristan	2,1	2,5	6,0	Eylül
Çek Cumhuriyeti	2,8	3,3	5,3	Aralık
Estonya	0,4	1,9	5,2	Aralık
Hırvatistan	4,8	4,9	6,4	Eylül
İngiltere	0,9	1,6	3,3	Haziran
İrlanda	0,8	2,6	7,5	Eylül
İspanya	0,9	3,4	5,1	Aralık
İsveç	0,6	1,0	2,0	Aralık
İtalya	4,6	4,9	6,2	Haziran
Letonya	0,8	3,6	16,4	Aralık
Litvanya	1,0	4,6	19,4	Aralık
Macaristan	2,3	3,0	5,9	Eylül
Polonya	5,2	4,4	7,0	Eylül
Portekiz	1,5	1,9	2,8	Haziran
Romanya	4,0	6,5	14,8	Ekim
Rusya	2,5	3,8	9,6	Aralık
Sırbistan	-	11,3	15,5	Aralık
Slovakya	2,5	3,2	4,3	Ekim
Slovenya	1,8	1,8	2,3	Kasım
Türkiye	3,5	3,7	5,3	Aralık
Yunanistan	4,5	5,0	7,2	Eylül

Kaynak: IMF Global Financial Stability Report, Nisan 2010, BDDK-TCMB

Ülkemizin de aralarında bulunduğu Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında son dönemde en düşük TGA'ya dönüşüm oranlarından biri ülkemize aittir. Oranın 2009 yılında özellikle Letonya, Litvanya, Sırbistan ve Romanya'da yüzde 14'ler seviyesinin üzerine çıktığı görülmekte olup, bu gruptaki diğer ülkelerde TGA'ya dönüşüm oranı ülkemiz oranının üzerinde seyretmektedir. Ayrıca, gelişmiş ekonomilere bakıldığında, Yunanistan, İrlanda ve İtalya gibi ülkelerde de TGA'ya dönüşüm oranının ülkemiz oranından daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir (Tablo III.2).

Kamu borç yükü nedeniyle bazı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan mali sorunlara ilişkin kaygıların giderilememesi durumunda, küresel toparlanma sürecinin hız kesebileceği ve dolayısıyla bu ülkelerin TGA'ya dönüşüm oranlarının daha da artabileceği düşünülmektedir.

Kutu 11. Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Yapılan Bazı Değişiklikler

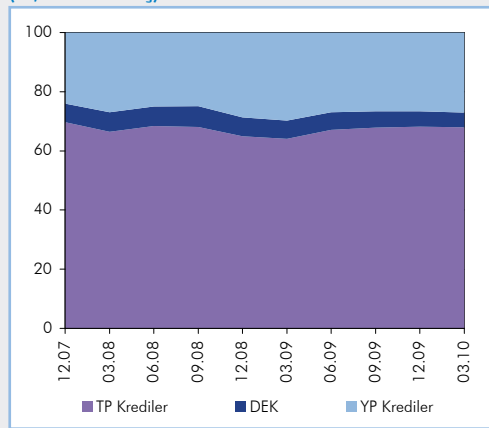
“Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”te 23 Ocak 2009 tarihinde yapılan değişiklik ile eklenen geçici 2. ve 3. maddelerin uygulama süreleri 6 Mart 2010 tarihinde yapılan yeni değişiklik ile 1 yıl uzatılmıştır.

Bu çerçevede, 1 Mart 2011 tarihine kadar, kredilerinden herhangi birinin donuk alacak olarak sınıflandırılması nedeniyle kredileri bu sınıfta izlenen müşterilerin, diğer kredilerinden ödemelerinde gecikme olmayanlar için karşılık ayrılması bankaların tercihine bırakılmaktadır. Bankalar sorunlu kredilerinin ödemesi gecikmiş kısımlarını tahsil etmeleri halinde, sorunsuz olarak nitelendirilen kredileri en az 6 ay süre ile ikinci grupta izledikten sonra birinci gruba alabileceklerdir.

Diğer yandan, 1 Mart 2011 tarihine kadar, ikinci grupta yer alan krediler, donuk alacak olarak sınıflandırılmadan önce iki defa yeniden yapılandırılabilirler. Bankalar, donuk alacak olarak sınıflandırdıkları kredilerini, bu kredilerin ödemelerindeki gecikmenin geçici likidite sıkışıklığından kaynaklanması halinde daha esnek koşullarda üçüncü kez yeniden yapılandırabileceklerdir. Ayrıca söz konusu krediler, belirli oranlarda tahsilat yapılması halinde, daha kısa sürelerde donuk alacak grubunda beklendikten sonra canlı krediler içinde sınıflandırılabilirlerdir.

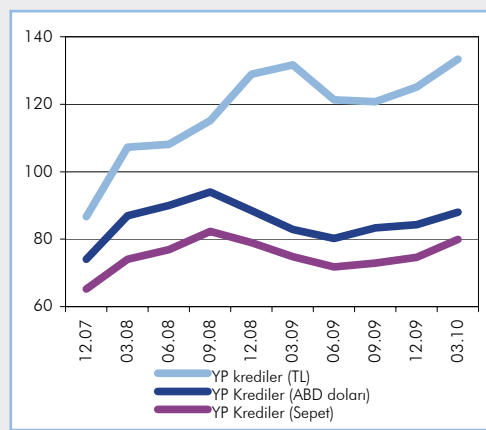
Söz konusu Yönetmeliğe eklenen yeni geçici maddeye göre ise operasyonel riske esas tutar hariç, kredi riskine ve piyasa riskine esas tutar üzerinden hesaplanan sermaye yeterliliği standart oranı yüzde 16 ve üzerinde olan bankalarca, genel karşılık oranı, Yönetmeliğin yayımı tarihinden itibaren kullanılan kredi kartları dışındaki nakdi krediler için 1 Mart 2011 tarihine kadar yüzde sıfır olarak uygulanabilecektir.

Grafik III.5.
Kullandırılan Kredilerin TP-YP Kompozisyonu
(%, TGA Hariç)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik III.6.
Yabancı Para Kredilerin Gelişimi
(Milyar, TGA Hariç)^{1,2}

Kaynak: BDDK-TCMB

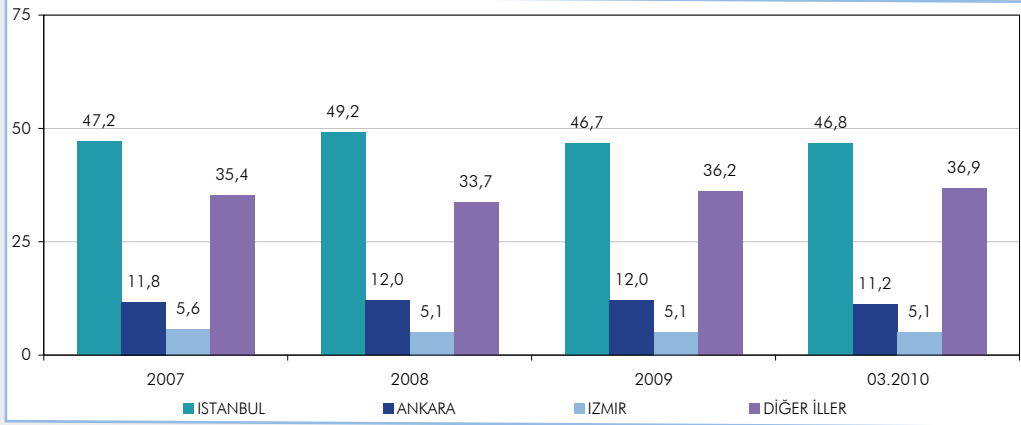
(1) Bankamız ABD doları döviz alış kuru ile hesaplanmıştır.

(2) Sepet kur hesaplanırken yüzde 70 ABD doları döviz alış kuru ve yüzde 30 Euro döviz alış kuru kullanılmıştır.

2010 yılı Mart ayında bankacılık sektörünce kullanılan kredilerin yüzde 68'i TP, yüzde 27,1'i YP ve yüzde 4,9'u Döviz Endeksli Krediler (DEK)'den oluşmaktadır. Eylül 2008 – Mart 2009 döneminde YP kredilerin payı, TL'nin değer kaybetmesi nedeniyle artarken bu dönemden

sonra yüzde 26,5-28 aralığında dalgalanma göstermiştir. Diğer yandan, ABD doları cinsinden ve sepet bazında YP kredilerin 2009 yılı ikinci yarısından bu yana arttığı görülmektedir (Grafik III.5 ve Grafik III.6).

Grafik III.7.
Kredilerin illere göre dağılımı (%)¹

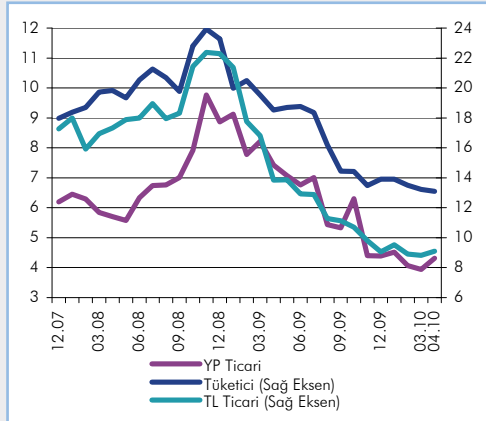

Kaynak: TCMB

(1) Krediler, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu'nun 44 üncü maddesi çerçevesinde bankalarca yapılan bildirimlerden derlenmiş olup, kredi limit veya riskleri toplamı 10 bin TL'nin (dahil), bireysel kredilerde ise 5 bin TL'nin üzerinde olan gerçek ve tüzel kişilere, bankalarca kullanılan kredi ve fon toplamından (firmaların bankalar aracılığıyla yurt dışından sağladıkları krediler dahil) oluşmaktadır. Tasfiye olunacak alacaklar, faiz tahakkuk ve reeskontları dahil, gayri nakdi krediler hariçtir. Ekim 2007 döneminden itibaren tasfiye olunacak alacaklar herhangi bir limit olmaksızın firma bazında bildirim konusu yapılmaktadır.

Kredilerin illere göre dağılımı incelendiğinde, 2009 yılı sonuna göre 2010 yılı Mart döneminde Ankara ilinin payı azalırken, İzmir ilinin payı değişmemiş, diğer illerin toplam kredilerindeki payında ise artış meydana gelmiştir (Grafik III.7).

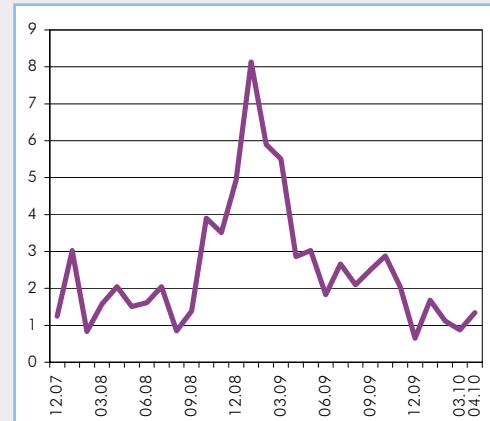
Grafik III.8.
Kredi Faiz Oranları (%)¹

Kaynak: TCMB

(1) Ağırlıklı ortalama akım faiz oranlarıdır.

Grafik III.9.
Ticari Kredi - Mevduat Faiz Farkı (%)¹

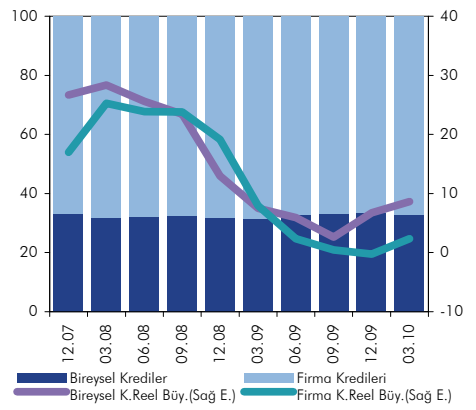

Kaynak: TCMB

(1) Ağırlıklı ortalama akım faiz oranlarıdır.

Küresel krizin ardından, 2008 yılı Ekim ayında kredi faiz oranlarının artmasına karşın, Kasım 2008-Kasım 2009 döneminde gerçekleştirilen Bankamız faiz indirimlerinin de katkısıyla kredi faiz oranları gerilemiş ve 2008 yılı Eylül ayı seviyesinin altına düşmüştür (Grafik III.8). Kredi koşullarının sıkılığının bir göstergesi olan ve 2009 yılı Şubat ayına kadar yükselen ticari kredi-mevduat faiz farkı 2009 yılı sonundan itibaren yüzde 1-2 aralığındaki seviyesini sürdürmektedir (Grafik III.9).

Grafik III.10.
Brüt Kredilerin Türlerine Göre Dağılımı ve Reel Büyüme Hızları (%)^{1,2}

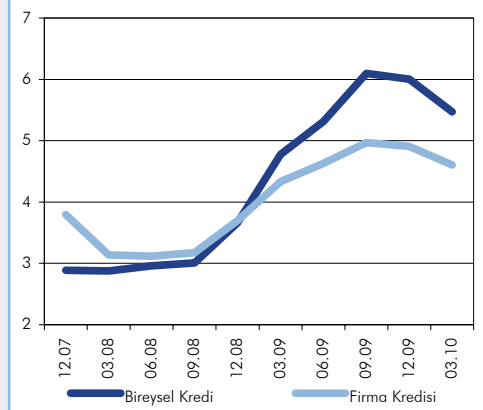

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TÜFE (1994=100) endeksi ile reel hale getirilmiştir.

(2) Bir önceki yılın aynı ayına göre yıllık yüzde değişimi göstermektedir.

Grafik III.11.
Firma Kredileri ile Bireysel Kredilerin TGA'ya Dönüşüm Oranlarının Gelişimi (%)¹

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TGA'ya Dönüşüm Oranı = Brüt TGA / Brüt Kredi

2010 yılı Mart ayı itibarıyla toplam kredilerin yüzde 33'ünü bireysel krediler ve yüzde 67'sini firma kredileri oluşturmaktadır. Kriz sonrası süreçte toplam kredilerin artış hızının gerilemesinde esas olarak firma kredilerindeki daralma etkili olmuş ancak, 2009 yılı son çeyreğinden bu yana iktisadi faaliyette görülen toparlanmanın ve bankaların risk algısındaki iyileşmenin etkisiyle söz konusu kredilerde artış yaşanmıştır. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre bireysel kredilerde reel yüzde 8,6 ve firma kredilerinde reel yüzde 2,3 artış yaşanmıştır (Grafik III.10). Kriz döneminde özellikle kredi kartları kaynaklı olmak üzere bireysel kredilerin TGA'ya dönüşüm oranı, firma kredilerinin TGA'ya dönüşüm oranının üzerinde gerçekleşmiş olup, 2009 yılı son çeyreğinden itibaren söz konusu oranlarda gerileme yaşanmaktadır (Grafik III.11).

Grafik III.12.
Firma Kredilerinin Türleri İtibarıyla Gelişimi (TGA Hariç, %) ^{1,2}

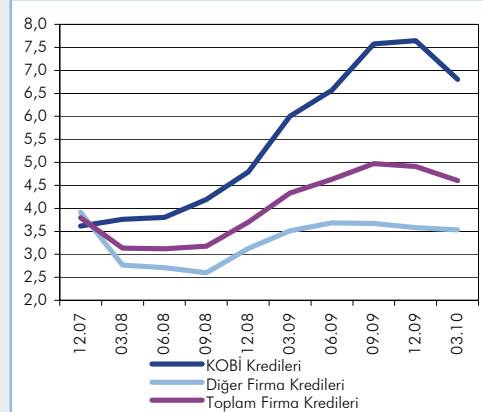

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TÜFE (1994=100) endeksi ile reel hale getirilmiştir.

(2) Bir önceki yılın aynı ayına göre yıllık yüzde değişimi göstermektedir.

Grafik III.13.
Firma Kredilerinin TGA'ya Dönüşüm Oranının Gelişimi (%) ^{1,2}

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TGA Dönüşüm Oranı = Brüt TGA / Brüt Kredi

(2) Diğer firma kredileri, toplam firma kredilerinden KOBİ kredileri çıkarılarak hesaplanmıştır.

Bankaların kredi standartlarındaki sıkılaştırmanın görece olarak azalmasının da etkisiyle toparlanan firma kredileri 2010 yılı Mart ayında 280,3 milyar TL olmuştur. Bu kredilerin yüzde 32,1'i Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ)⁸ kullanılmakta olup, iktisadi faaliyette

⁸ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın 18.11.2005 tarih ve 25997 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik" kapsamına giren firmaları içermektedir.

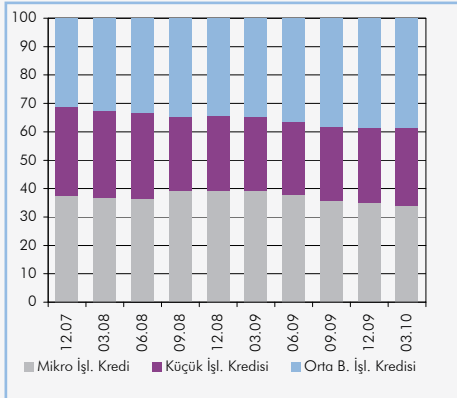
yaşanan toparlanmaya paralel olarak bu kredilerde 2009 yılı son çeyreğinden bu yana artış görülmektedir (Grafik III.12). Ayrıca, Bankamız Banka Kredileri Eğilim Anketi sonuçlarına göre, önümüzdeki dönemde en yüksek talep artışının KOBİ kredilerinde yaşanması beklenmektedir.

Kriz süresince KOBİ'lere kullanılan kredilerin önemli ölçüde daralmasına ve bu firmaların borç ödeme kapasitesinin gerilemesine bağlı olarak TGA'ya dönüşüm oranlarında hızlı bir artış yaşanmıştır. Ancak, iktisadi faaliyetteki toparlanmaya ve yüksek büyüme beklentilerine bağlı olarak, 2009 yılı son çeyreğinden bu yana KOBİ'lere kullanılan kredilerin artmaya başladığı ve TGA'ya dönüşüm oranlarında iyileşme olduğu görülmektedir (Grafik III.13).

Kutu 12. Türleri İtibarıyla KOBİ Kredileri

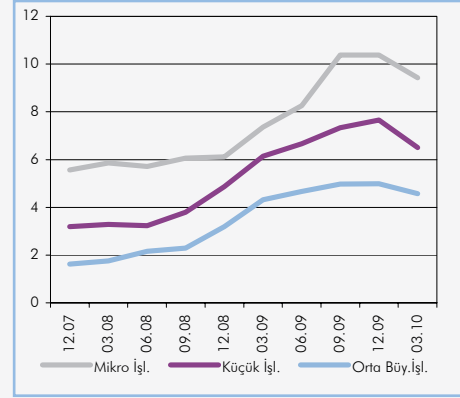
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın 18 Kasım 2005 tarih ve 25997 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik"e göre, istihdam edilen çalışan sayısı ve yıllık net satış hasılatına göre KOBİ'ler mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Buna göre; on kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 1 milyon TL'yi aşmayan işletmeler mikro, elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 5 milyon TL'yi aşmayan işletmeler küçük ve ikiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 25 milyon TL'yi aşmayan işletmeler orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılmaktadır.

Grafik 1.
KOBİ Kredilerinin Türleri İtibarıyla
Dağılımı (TGA Hariç, % Pay)

Kaynak: BDDK -TCMB

Grafik 2.
KOBİ Kredilerinin Türleri İtibarıyla TGA'ya
Dönüşüm Oranlarının Gelişimi¹ (%)

Kaynak: BDDK -TCMB
(1) TGA'ya Dönüşüm Oranı= Brüt TGA / Brüt Krediler

2010 yılı Mart ayı itibarıyla 89.9 milyar TL olan KOBİ kredilerinin yüzde 34,1'ini mikro, yüzde 27,2'sini küçük ve yüzde 38,6'sını orta büyüklükteki işletmelere kullanılan krediler oluşturmaktadır. Kriz sonrası süreçte bankaların risk iştahının azalması ve KOBİ'lerin mali bünyelerinde bozulma yaşanması nedeniyle KOBİ kredilerinde önemli ölçüde gerileme yaşanmıştır. Nitekim, küresel finansal piyasalarda da KOBİ'lerin yeterli finansman sağlama konusunda küresel krizden oldukça etkilendikleri bilinmektedir. Ayrıca, türleri itibarıyla incelendiğinde, mikro işletmelerin bu krediler içindeki payının krizin etkisiyle azaldığı da dikkat çekmektedir (Grafik 1). KOBİ kredilerinin türlerine göre TGA'ya dönüşüm oranları, 2009 yılı Eylül ayına kadar artışını sürdürürken bu dönemden sonra iktisadi faaliyetteki toparlanmaya paralel olarak hepsinde gerilemeye başlamıştır. Mikro ölçekli işletmelere kullanılan kredilerin TGA'ya dönüşüm oranları diğer KOBİ kredilerine göre yüksek bir seyir izlemektedir (Grafik 2).

Kutu 13.**Kredi Garanti Fonu A.Ş.'ye Sağlanacak Hazine Desteği**

Küresel krizin ardından mali bünyesi zayıflayan, kaynak bulma ihtiyacı artan reel kesim firmalarının karşılaştıkları finansman zorluklarının hafifletilmesine yardımcı olmak amacıyla Kredi Garanti Fonu A.Ş.'ye (KGF) Hazine desteği sağlanması için 15 Temmuz 2009'da bir Bakanlar Kurulu Kararı yayımlanmıştır.

2010 yılı Ocak ayında kullanıma açılan bu kaynağın, uygulamada yaşanan sıkıntılarla birlikte etkin bir şekilde kullanılamaması nedeniyle, 10 Nisan 2010 tarihinde, yeniden yapılandırılan kredileri de kapsayacak şekilde kredi kapsamı genişletilmiş ve uygulamada kolaylık sağlanması açısından yararlanıcının sağlaması gereken şartlarda değişiklikler yapılmıştır.

Tablo 1. KGF Tarafından Verilen Kefalet Tutarları (Onaylanan, Milyon TL)

Dönemler	1994-2009	10.09	11.09	12.09	Ocak-Nisan 2010
Özkaynaklarla Sağlanan Kefalet Tutarı	1.088,6	65,3	74,5	48,6	157,7
Hazine Desteği İle Sağlanan Kefalet Tutarı	-	-	-	-	24,7

Kaynak: Kredi Garanti Fonu

Söz konusu imkan ile 10 milyar TL tutarında kaynak tahsis edilmesi hedeflenirken, KGF tarafından Hazine desteği kapsamında verilen kefalet tutarı 24,7 milyon TL ile sınırlı kalmıştır. KGF'nin özkaynaklarıyla verdiği kefalet tutarı ise 2010 yılının ilk 4 aylık döneminde 157,7 milyon TL'ye ulaşmıştır (Tablo 1).

Düzenlemede yapılan değişiklikler ile önümüzdeki dönemde KGF tarafından Hazine desteği ile verilen kefalet tutarının artırılması ve firmaların finansman ihtiyacının karşılanması hedeflenmektedir. Söz konusu kaynağın daha verimli şekilde kullanılması ile son dönemde artış gözlenen KOBİ kredilerinin toparlanma sürecinin hızlanacağı düşünülmektedir.

Tablo III.3. Firma Kredilerinin Sektörel Dağılımı (TGA Hariç, %) ^{1,2}

		Krediler			YP Krediler/Toplam Krediler		
		2008	2009	03.10	2008	2009	03.10
1	Toptan ve Per. Tic.,Kom.,Mot. Araç Ser. Hizm.	18,1	17,6	17,6	42,9	37,5	33,3
2	Taşımacılık, Dep. ve Haberleşme	8,2	8,4	8,0	62,1	64,5	68,9
3	Tekstil ve Tekstil Ürünleri San.	5,2	4,5	4,5	66,6	61,4	60,7
4	İnşaat	9,5	9,9	10,0	59,1	55,5	54,1
5	Gıda, Meşrubat ve Tütün San.	5,3	5,2	5,3	50,7	47,9	48,2
6	Metal Ana San ve İşl. Mad. Ürt.	6,1	5,8	5,9	71,7	69,6	68,9
7	Elektrik, Gaz ve Su Kaynakları	5,0	6,0	6,3	90,9	93,3	94,6
8	Tarım, Avcılık, Ormancılık	5,1	5,2	5,1	25,6	18,3	18,8
9	Makine ve Teçhizat San.	3,0	2,5	2,4	50,6	50,9	47,2
10	Otel ve Restoranlar (Turizm)	3,4	3,9	3,8	79,1	77,9	76,0
	10 Sektör Toplamı	68,9	69,0	68,9	56,7	54,6	53,8

Kaynak: TCMB

(1) Krediler, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu'nun 44 üncü maddesi çerçevesinde bankalarca yapılan bildirimlerden derlenmiş olup, kredi limit veya riskleri toplamı 10 bin TL'nin (dahil) üzerinde olan firmalara bankalarca kullanılan kredileri (firmaların bankalar aracılığıyla yurt dışından sağladıkları krediler dahil) içermektedir. Faiz tahakkuk ve reeskontları dahil, gayri nakdi krediler hariçtir.

(2) Finansal aracılık sektörü hariçtir.

Bankamız Risk Merkezi verilerine göre, 2010 yılı Mart ayında seçilmiş on sektörün toplam firma kredileri içerisindeki payı 2009 yıl sonuna göre 0,1 puan azalarak yüzde 68,9 olarak gerçekleşmiştir.

Aynı dönemde, yüzde 17,6 oranı ile firmalarca kullanılan toplam krediler içinde en büyük paya sahip olan "Toptan ve Perakende Tic., Komisyon., Motorlu Araç Servis Hizm." sektörünü, "İnşaat" ve "Taşımacılık, Depolama ve Haberleşme" sektörleri takip etmektedir. "Tekstil ve Tekstil Ürünleri San." sektörünün payında bir süredir gözlenen azalışın ise durduğu görülmektedir.

2010 yılı Mart sonu itibarıyla seçilmiş sektörler içinde, YP kredilerin toplam krediler içindeki payına bakıldığında genel eğilim azalış yönünde olmakla birlikte "Taşımacılık, Dep. ve Haberleşme" ve "Elektrik, Gaz ve Su Kaynakları" sektörlerinde YP kredi kullanımının arttığı gözlenmektedir (Tablo 3).

Tablo III.4.
Firma Kredilerinin Sektörel Bazda TGA Dönüşüm ve Temerrüde Düşme Oranları (%)^{1,2}

	2008		2009		03.10	
	TGA'ya Dönüşüm Oranı	Temerrüde Düşme Oranı	TGA'ya Dönüşüm Oranı	Temerrüde Düşme Oranı	TGA'ya Dönüşüm Oranı	Temerrüde Düşme Oranı
1 Elektrik Gaz ve Su Kaynakları	0,1	6,1	0,2	9,0	0,2	9,2
2 Gıda, Meşrubat ve Tütün San.	4,4	9,0	4,9	13,6	4,6	14,0
3 İnşaat	2,6	8,5	4,1	12,2	3,9	12,5
4 Makine ve Teçhizat San.	2,1	5,5	3,1	9,0	2,9	9,2
5 Metal Ana San ve İşlenmiş Mad. Ürt.	1,2	5,9	2,5	9,9	2,3	9,9
6 Otel ve Restoranlar (Turizm)	2,6	7,8	3,1	10,6	3,0	10,6
7 Tarım, Avcılık, Ormanlık	4,2	10,3	6,0	11,4	5,8	10,8
8 Taşımacılık, Depolama ve Haberleşme	1,7	4,6	2,5	7,1	2,8	7,1
9 Tekstil ve Tekstil Ürünleri San.	10,1	11,6	11,8	16,7	11,4	17,3
10 Top.ve Per.Tic., Komis.,Mot.Araç Ser.Hiz.	3,9	6,5	5,8	11,3	5,5	11,5
10 Sektör Toplamı	3,4	7,8	4,5	11,1	4,4	11,0
Tüm Sektörler Toplamı	3,7	8,1	4,9	11,2	4,6	11,3

Kaynak: TCMB

(1) Krediler, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanununun 44 üncü maddesi çerçevesinde bankalarca yapılan bildirimler esas alınarak hesaplanmış olup, kredi limit veya riskleri toplamı 10 bin TL'nin (dahil) üzerinde olan firmalara, bankalarca kullanılan kredileri (firmaların bankalar aracılığıyla yurt dışından sağladıkları krediler dahil) içermektedir. Tasfiye olunacak alacaklar herhangi bir limit olmaksızın firma bazında bildirim konusu yapılmaktadır.

(2) Finansal aracılık sektörü hariçtir.

Bankamız Risk Merkezi verilerine göre, 2010 Mart döneminde incelenen bütün sektörlerde kredilerin TGA'ya dönüşüm oranlarında 2009 Aralık dönemine göre azalış görülmekteyken, yalnızca "Taşımacılık, Depolama ve Haberleşme" sektöründe artış gerçekleşmiştir (Tablo III.4).

TGA'sı olan firma adedinin toplam kredi kullanan firma adedine bölünmesi suretiyle hesaplanan temerrüde düşme oranı ise 2010 yılı Mart döneminde tüm sektörler için yüzde 11,3'e yükselmiştir (Tablo III.4).

2010 yılı Mart ayı itibarıyla "Gıda, Meşrubat ve Tütün San.", "Tekstil ve Tekstil Ürünleri Sanayi", "İnşaat" ve "Toptan ve Per. Tic., Kom., Mot. Araç Ser. Hiz." sektörlerine ait temerrüde düşme oranları seçilmiş 10 sektör ortalamasının üzerindedir (Tablo III.4).

Kutu 14.**T. Eximbank'a ve Ticari Bankalara Kullanılan İhracat Reeskont Kredileri**

Bankamız Kanunu'nun 45'inci maddesi kapsamında, ihracatçılarımızın vadeli satışlarından doğan alacaklarının finansmanı amacıyla yurt içindeki ticari bir bankanın veya Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (T. Eximbank)'nin ödeme garantisini taşıyan sevk sonrası ihracata ilişkin senetlerle, T. Eximbank'ın aracılık edeceği yurt içindeki ticari bir bankanın avalini taşıyan sevk öncesi ihracata ilişkin senetlerin reeskonta kabulü suretiyle kabul finansmanı kapsamında ihracat reeskont kredisi kullanılmaktadır.

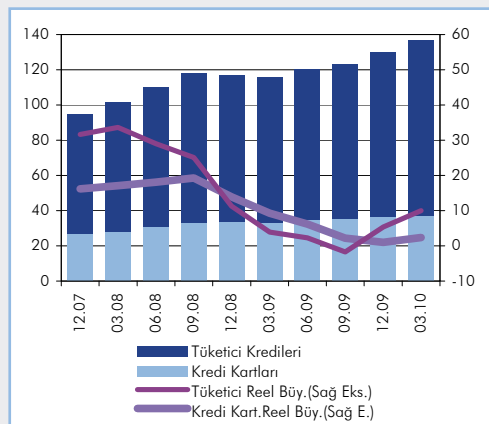
Döviz üzerinden düzenlenmiş, azami 120 gün vadeli senetlerin reeskonta kabulü suretiyle kullanılan bu kredilere, LIBOR veya EURIBOR faiz oranları uygulanmaktadır. Firma bazında kredi limiti; Dış Ticaret Sermaye Şirketleri için 40 milyon ABD doları, diğer şirketler için 20 milyon ABD doları olarak belirlenmiştir.

Yaşanan küresel krizin reel sektör üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla, 2009 yılı Nisan ayında bu krediler için 2008 yılı sonunda 1 milyar olarak belirlenen limit, 2,5 milyar ABD dolarına yükseltilmiş, kredilerin kullanım koşulları kolaylaştırılmıştır.

2009 yılında 1.365 milyon ABD doları, 2010 yılının ilk beş ayında ise 376,2 milyon ABD doları ihracat reeskont kredisi kullanılmıştır. Bahse konu kredilerin stok bakiyesi 20 Mayıs 2010 tarihi itibarıyla 338 milyon ABD dolarıdır.

Bu çerçevede, 1 Ocak 2009 – 20 Mayıs 2010 tarihleri arasında yaklaşık 22'si Dış Ticaret Sermaye Şirketi olmak üzere 179 firmanın 705 adet ihracat işlemi için ihracat reeskont kredisi kullanılmıştır. Bu krediler yoğun olarak, Metal Ana Sanayi ve İşlenmemiş Maden Ürünleri, Tekstil ve Tekstil Ürünleri, Elektrikli ve Optik Aletler, Makina ve Teçhizat, Ulaşım Araçları sektörlerine kullanılmıştır.

Grafik III.14.
Bireysel Kredilerin Gelişimi^{1,2}
(TGA Hariç, Milyar TL, %)

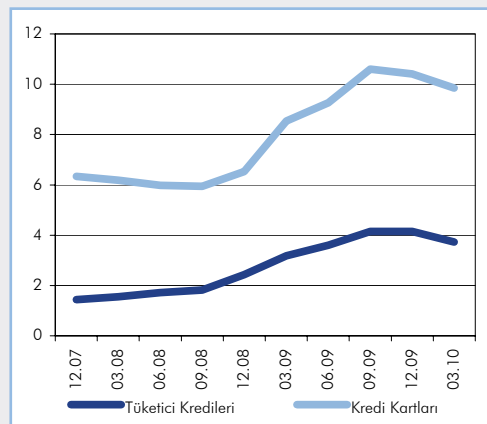

Kaynak: BDDK -TCMB

(1) TÜFE (1994=100) endeksi ile reel hale getirilmiştir.

(2) Bir önceki yılın aynı ayına göre yıllık yüzde değişimi göstermektedir.

Grafik III.15.
Bireysel Kredilerin TGA'ya Dönüşüm Oranının Gelişimi (%)¹

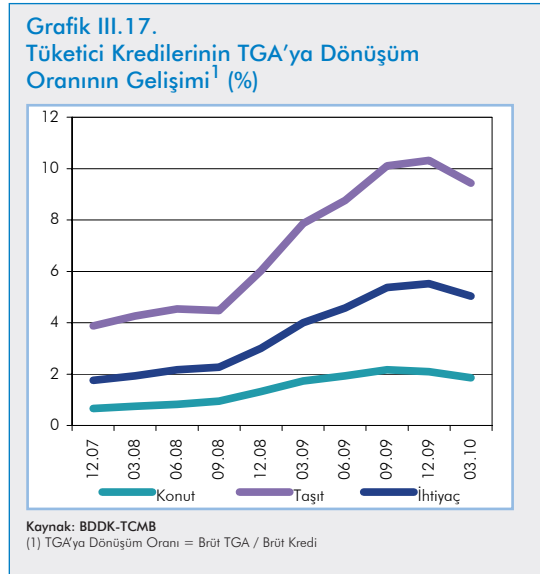
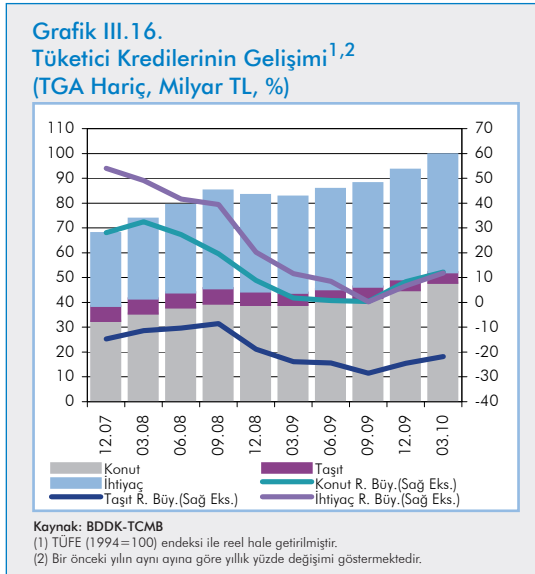
Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TGA'ya Dönüşüm Oranı = Brüt TGA / Brüt Kredi

Tüketici kredileri reel artış hızı 2008 yılı ikinci çeyreğinden itibaren yavaşlama eğilimi göstermiş ancak, 2009 yılı son çeyreğinden bu yana tüketici güveni ve istihdama ilişkin göstergelerdeki olumlu gelişmelere ve düşük kredi faiz oranlarına paralel olarak toparlanmaya başlamıştır. Kredi kartlarının⁹ reel artış hızındaki yavaşlama ise 2010 yılı ilk çeyreğinde yerini sınırlı bir artışa bırakmıştır. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla bireysel kredi tutarı 136,6 milyar TL'ye ulaşmış, bir önceki yılın aynı dönemine göre tüketici kredilerinde reel yüzde 10 ve kredi kartlarında reel yüzde 2,4 artış yaşanmıştır (Grafik III.14).

Küresel finansal krizin etkisiyle yükselme eğiliminde olan tüketici kredisi ve kredi kartı TGA'ya dönüşüm oranları 2009 yılı Ekim ayına kadar artarken, bu dönemden sonra gerilemiş ve 2010 yılı Mart ayında sırasıyla yüzde 3,7 ve yüzde 9,8 olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.15). Söz konusu gelişmede TGA tutarının 2009 yılı son çeyreğinden bu yana yatay seyir izlemesine karşın, kredi koşullarındaki sıkılaştırmanın sona ermesi ve geleceğe ilişkin iyileşen hanehalkı beklentisi sayesinde kredi kullanımının artması etkili olmuştur.

Diğer yandan, temerrüde düşen kredi kartı alacaklarının 5464 sayılı Kanun kapsamında ve takip eden dönemde gönüllülük esasına göre yeniden yapılandırılmasının da önümüzdeki dönemde TGA'ya dönüşüm oranlarına olumlu yansımaya devam edeceği düşünülmektedir (Tablo I.36).

2010 yılı Mart ayında geçen yılın aynı dönemine göre konut kredilerinde reel yüzde 12,2 ve ihtiyaç kredilerinde reel yüzde 11,9 artış yaşanırken, taşit kredileri reel olarak yüzde 21,8 oranında daralmış ve toplam tüketici kredileri 99,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Uzun süredir daralma yaşanan taşit kredilerinin, 2009 yılı son çeyreğinden bu yana, reel daralma hızında zayıflama gözlenmiştir (Grafik III.16). Tüm tüketici kredileri türlerinde TGA'ya dönüşüm oranlarında 2009 yılının son çeyreğinde başlayan yatay seyir yerini düşüşe bırakmıştır (Grafik III.17).

Banka Kredileri Eğilim Anketi'ne göre 2010 yılının ikinci çeyreğinde kredi standartlarının konut ve taşit kredilerinde değiştirilmemesi, diğer bireysel kredilerde ise sıkılaştırılması beklenmektedir.

Yeni açılan kredilerin faiz oranlarını gösteren tüketici kredileri akım faiz oranlarına

⁹ Kredi kartları ile yapılan harcama tutarları ile nakit çekimlerinin kart hamili tarafından bankaya ödenmesine kadar ilgili nakdi kredi hesabında izlenen tutarı göstermektedir.

bakıldığında, 2008 yılının son çeyreğinde küresel krizin etkisiyle artış eğiliminde olan oranların bu dönemden sonra alınan tedbirlerin etkisiyle azaldığı görülmektedir (Grafik III.18).

Grafik III.18
Tüketici Kredisi Faiz Oranları (%)^{1,2}

Kaynak: TCMB

(1) İhtiyaç kredileri, konut, taşıt kredisi ve diğer krediler dışında kalan tüm tüketici kredilerini içermektedir

(2) Ağırlıklı ortalama faiz oranlarıdır.

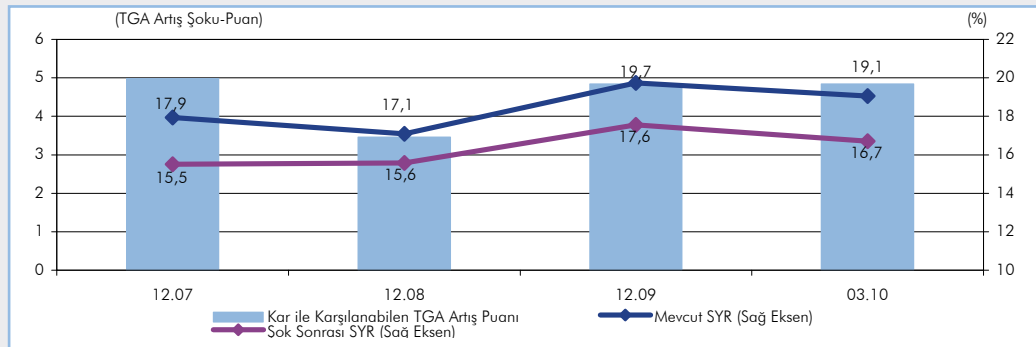
III.1.2. Kredi Riski Senaryo Analizi

Bankacılık sektörünün maruz kalabileceği kredi riskini değerlendirmek amacıyla 2010 yılı Mart ayı itibarıyla bankaların TGA'ya dönüşüm oranlarında meydana gelebilecek artışlar neticesinde kârlılıklarının ve SYR'lerinin nasıl etkileneceği incelenmiştir¹⁰.

Bu çerçevede;

- Bankacılık sektörünün kredi tutarının artmadığı,
- Şoklar sonucu oluşan TGA'ların bankaların mevcut donuk alacak sınıflamaları oranında dağıldığı, şok öncesi TGA'sı bulunmayan bankaların şok sonrası yeni oluşacak TGA'larının tahsil imkanı sınırlı krediler olarak sınıflandırılarak yüzde 20 karşılık ayrıldığı,
- Şok sonrası oluşan TGA'ların şok öncesi SYR hesaplamasında yüzde 100 risk ağırlıklı krediler arasında yer aldığı ve
- Sektörün risk ağırlıklı aktif ve özkaynak toplamında şoklar haricinde bir değişiklik olmadığı varsayımları altında senaryo analizleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, ek karşılıklar hesaplanırken teminat tutarları dikkate alınmamıştır.

Grafik III.19.
Kredi Şokunun Sektörün Kârlılığına Etkisi^{1,2}

Kaynak: BDDK-TCMB

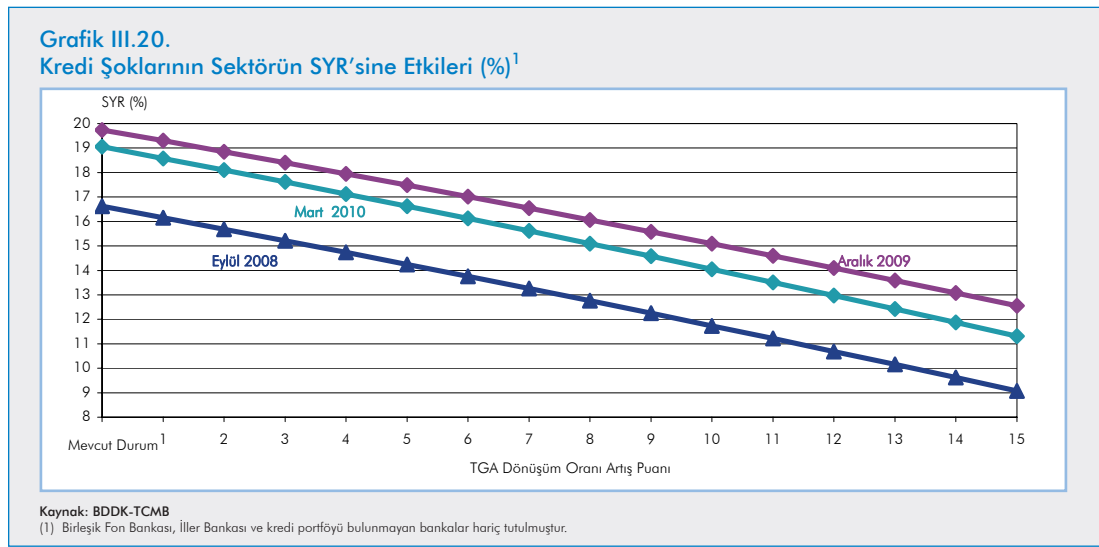
(1) Birleşik Fon Bankası, İller Bankası ve kredi portföyü bulunmayan bankalar hariç tutulmuştur.

(2) Yıllıklandırılmış kar ile karşılanabilen en fazla TGA artış sonucu oluşan SYR hesaplanmıştır.

¹⁰ Kredilerin donuk alacak olarak sınıflandırılması ve ayrılan ek karşılıklar sonrasında, şok sonrası sermaye yeterlilik rasyosu (Özkaynaklar – Ek Karşılıklar) / (Risk Ağırlıklı Aktifler Toplamı – Ek Karşılıklar) x 100 şeklinde hesaplanmıştır.

Bankacılık sektörünün net kârı ile ne kadar TGA artışının karşılanabildiği incelendiğinde, 2008 yılı sonunda net dönem kârı ile karşılanabilen TGA artışı 3,5 puan iken 2010 yılı Mart ayında gerek net kâr tutarındaki artış gerekse TGA tutarındaki azalış nedeniyle kâr ile karşılanabilecek TGA artışı 4,8 puana yükselmiştir (Grafik III.19).

Uygulanan senaryo analizi ile 1-15 puanlık TGA dönüşüm oranı artış şoklarının bankacılık sektörünün SYR'si üzerinde yaratacağı etkiler incelenmiştir. Buna göre, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla analize konu bankaların TGA'ya dönüşüm oranı yüzde 5 olup, TGA dönüşüm oranına uygulanan azami 15 puanlık artış şoku, küresel krizin ülkemize yansımaya başladığı 2008 yılı Eylül ayında sektörün SYR'sini yaklaşık 7,6 puan azaltırken, Mart 2010 döneminde yaklaşık 7,7 puan azaltmış ve şok sonrası SYR'ler sırasıyla yüzde 9,1 ve yüzde 11,3 olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.20).

Ülkemizde iktisadi faaliyetteki toparlanmanın yanı sıra küresel finansal piyasalarda yaşanmakta olan normalleşme sürecinin de devam etmesi durumunda, bankacılık sektörü kredi hacmi artış hızında görülen ivmelenmenin önümüzdeki dönemde de devam etmesi beklenmektedir. Uygulanan senaryo analizleri bankacılık sektörünün sermaye yapısının sağlamlığını ortaya koymakta olup, aktif kalitesi ve kârlılıktaki olumlu gelişmeler kredi artışını desteklemektedir. Bununla birlikte, kredi hacminin ve TGA'ların önümüzdeki dönemdeki seyri uluslararası piyasalardaki son gelişmeler ve bu gelişmelerin ülkemize nasıl yansıtacağına bağlı olacaktır.

III.2. Piyasa Riski ve Senaryo Analizleri

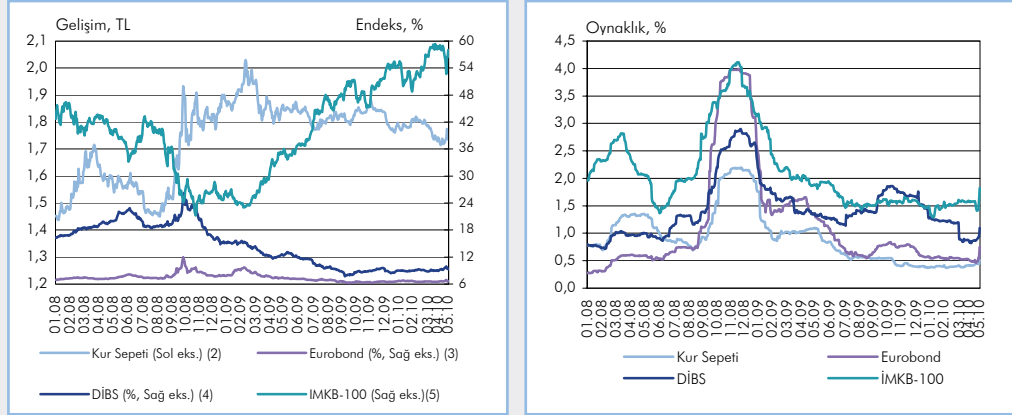
Faiz riski ve kur riskine ilişkin gelişmelerin banka bilançoları üzerindeki etkilerinin incelendiği bu bölümde, varsayım dayalı iki senaryonun etkileri de analiz edilmiştir.

III.2.1. Piyasa Riski Gelişmeleri

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın aldığı önlemlerin yanı sıra, küresel risk algılamasındaki olumlu gelişmelerin etkisiyle ülkemiz finansal piyasalarındaki oynaklıklar geçmiş dönemlere göre azalmıştır. Ancak, son dönemde, uluslararası alanda özellikle ülke borçluluk düzeyleri ile bütçe açıklarına ilişkin kaygıların artmasıyla ülkemiz finansal piyasalarının da etkilendiği ve oynaklığın sınırlı olmakla beraber, arttığı görülmektedir. Türk lirasının, ABD Doları

ve Euro'dan oluşan kur sepeti karşısındaki değeri kriz öncesi dönemdeki seviyelerinin üzerinde seyretmektedir. İMKB endeksi 2009 yılı Mart ayında girmiş olduğu yükseliş eğilimini sürdürmüş, son dönemde ise bir miktar gerilemiştir. DİBS faiz oranları düşüş eğilimini sürdürmüş, ancak son dönemdeki dalgalanmaların etkisiyle Nisan ayı sonundan itibaren yükselerek, 2010 yılı Mayıs ayı itibarıyla ortalama yüzde 9,5 olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.21).

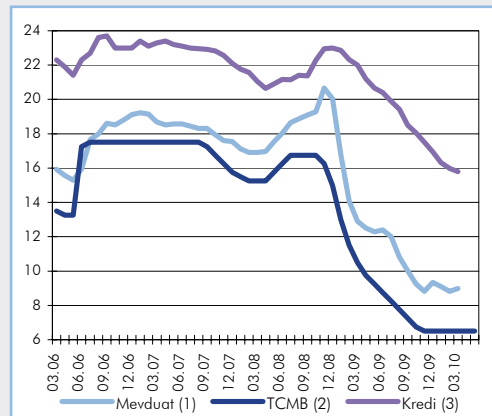
Grafik III.21.

Döviz Kurları, Faiz Oranları ve Hisse Senedi Fiyatlarındaki Gelişmeler ve Oynaklıklar¹

Kaynak: TCMB, İMKB, Bloomberg.

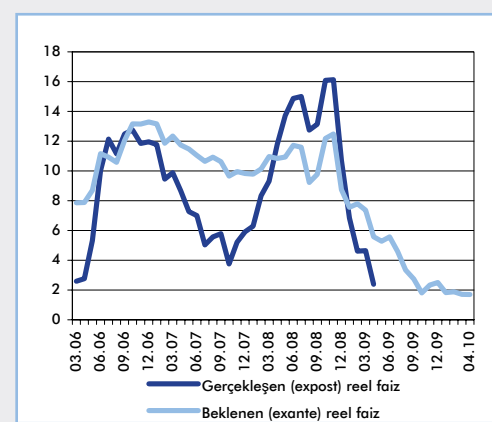
- (1) Oynaklığın hesaplanmasında, ilgili piyasa enstrümanının günlük logaritmik getirisinin standart sapması (60 iş günlük hareketli ortalama) esas alınmıştır.
 (2) Kur sepeti, yüzde 50 ABD doları ve yüzde 50 Euro'dan oluşmaktadır.
 (3) 2030 vadeli ABD doları cinsinden Eurobond faiz oranı esas alınmıştır.
 (4) Ölçüt tahvilin bileşik faiz oranı esas alınmıştır.
 (5) İMKB-100 endeksi 1.000'e bölünerek hesaplanmıştır.

Bankamız politika faiz oranlarında 2009 yılı Kasım ayından itibaren değişiklik yapılmamış, gecelik borçlanma faiz oranı yüzde 6,5 düzeyinde sabit tutulmuştur. Ayrıca, Para Politikası Kurulu'nca küresel ekonomideki belirsizliklere bağlı olarak faiz oranlarının bir süre daha mevcut düzeylerde tutulmasının gerekebileceği ifade edilmiştir. Kredi ve mevduat faiz oranlarında ise düşüş eğilimi sürmüştür, 2010 yılının ilk çeyreğinde mevduat faiz oranları ortalama yüzde 9 seviyelerine gerilerken, kredi faiz oranları yüzde 16 seviyelerine kadar düşmüştür (Grafik III.22).

Grafik III.22.
Faiz Oranları (%)

Kaynak: TCMB

- (1) Bankacılık sektörü ağırlıklılandırılmış 3 ay vadeli TL mevduat stok faiz oranı.
 (2) TCMB gecelik (O/N) borç alma faiz oranı.
 (3) Bankacılık sektörü ağırlıklılandırılmış TL kredi stok faiz oranı.

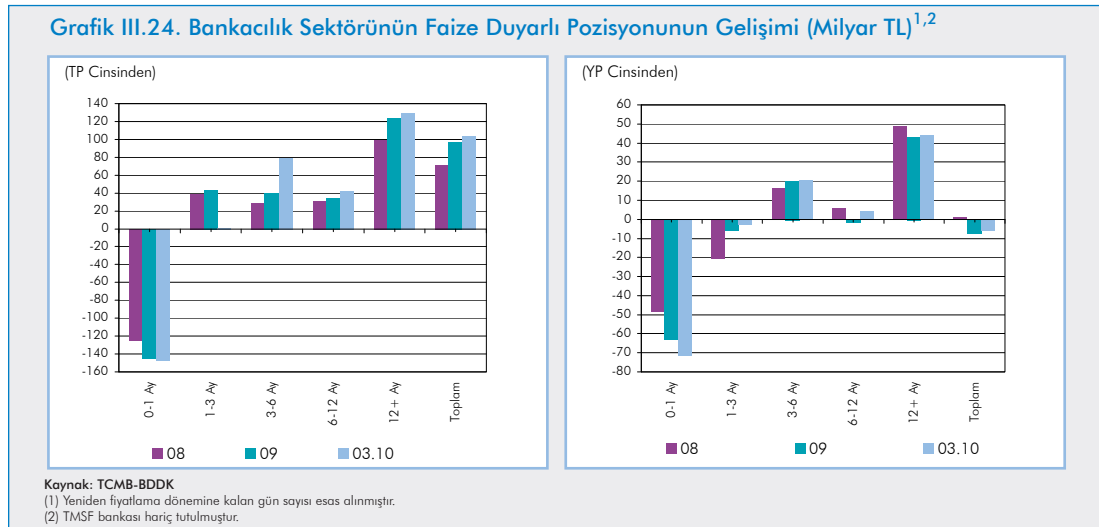
Grafik III.23.
Beklenen¹ ve Gerçekleşen² DİBS Reel Faizleri³(%)

Kaynak: TCMB, İMKB ve TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

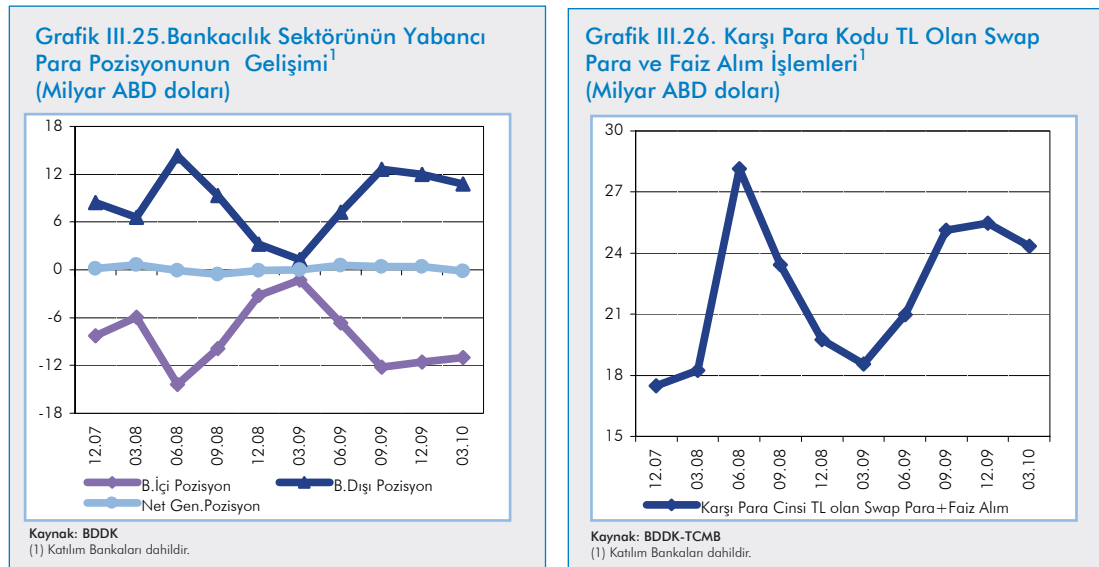
- (1) Beklenen reel faiz oranı = $\frac{1 + \text{nominal faiz oranı}}{1 + \text{beklenen enflasyon oranı}} - 1$ * 100
 (2) Gerçekleşen reel faiz oranı = $\frac{1 + \text{nominal faiz oranı}}{1 + \text{gerçekleşen enflasyon oranı}} - 1$ * 100. Beklenen enflasyon oranı olarak, Merkez Bankası'nın yayımladığı aylık Beklentiler Anketinde yer alan yıllık beklenen TÜFE rakamları alınmıştır.
 (3) DİBS faizleri gösterge kağıdın aylık ortalama faiz oranlarıdır.

2009 yılı sonlarından itibaren enflasyon oranındaki artışa ve 2008 yılı sonlarında başlayan nominal faiz oranındaki azalış eğilimine bağlı olarak gerçekleşen reel faiz oranı, 2008 yılı sonundan itibaren sert bir düşüş göstererek 2009 yılı Nisan ayı itibarıyla yüzde 2,4 olarak gerçekleşmiştir. Beklenen reel faiz oranı ise 2009 yılı sonu ve 2010 yılı başında enflasyon beklentilerindeki artışa bağlı olarak Nisan ayı itibarıyla yüzde 1,7 olmuştur (Grafik III.23).

Bankacılık sektörünün yeniden fiyatlama dönemine kalan gün sayısına göre, Türk parası ve yabancı para cinsinden faize duyarlı açıkları, önceki dönemlerde olduğu gibi 0-1 ay vadede yoğunlaşmakta ve söz konusu vade diliminde 2010 yılı Mart ayı itibarıyla bir önceki yıl sonuna göre açık tutarında artış görülmektedir (Grafik III.24).

Bankacılık sektörünün yabancı para net genel pozisyonu denk pozisyona yakın seyretmektedir (Grafik III.25).

Yabancı para cinsinden kaynaklarını başta swap olmak üzere türev ürünleri kullanarak Türk lirasına dönüştüren ve bu nedenle bilanço içinde açık pozisyon, bilanço dışında fazla pozisyon taşıyan bankacılık sektörünün kriz döneminde kesintiye uğrayan bu eğilimi, küresel

finansal piyasalarda 2009 yılının Nisan ayından itibaren yaşanan olumlu havanın da etkisiyle devam etmiş ve sektörün bilanço içi pozisyon açığı ile bilanço dışı pozisyon fazlası tekrar artış eğilimine girmiştir (Grafik III.25, Grafik III.26).

Bilanço içi açık pozisyonunu bilanço dışı pozisyon fazlasıyla dengeleyen bankacılık sektörünün, karşı para kodu TL olan seçilmiş türev varlıkları toplamı 2010 yılı Mart ayı itibarıyla yaklaşık 36,3 milyar ABD doları olup, bunun 31,1 milyar ABD dolarlık kısmı mali sektör kuruluşlarıyla yapılmıştır.

III.2.2. Senaryo Analizleri

III.2.2.1. Faiz ve Kur Artışları

Bu bölümde, faiz ve kur artışlarının birbirinden bağımsız olarak gerçekleşmeleri durumunda bankacılık sektörüne ayrı ayrı ve toplam etkilerini incelemek amacıyla iki senaryo uygulanmıştır.

Senaryo A'da Türk parasının diğer para birimlerine karşı yüzde 30 değer kaybettiği, Türk parası cinsinden faizlerin 6 puan, yabancı para cinsinden faizlerin 5 puan arttığı ve Eurobond fiyatlarının yüzde 15 azaldığı durum incelenmektedir.

Senaryo B'de ise Türk parasının diğer para birimlerine karşı yüzde 40 değer kaybettiği, faiz artışlarının Senaryo A'dakinin 2 katı düzeyinde gerçekleştiği ve Eurobond fiyatlarının yüzde 25 azaldığı durum ele alınmıştır.

Tablo III.5. Faiz ve Kur Artış Senaryoları

	SENARYO A	SENARYO B
A. Kur Artışı	Türk parasının diğer para birimlerine karşı yüzde 30 değer kaybetmesi	Türk parasının diğer para birimlerine karşı yüzde 40 değer kaybetmesi
B. Faiz Artışı - TP	0-1 ve 1-3 ay vadeli faize duyarlı Türk parası aktif ve pasiflerin 6 puan yüksekten yeniden fiyatlandırılması	0-1, 1-3 ve 3-6 ay vadeli faize duyarlı Türk parası aktif ve pasiflerin 12 puan yüksekten yeniden fiyatlandırılması
C. Faiz Artışı - YP	0-1 ve 1-3 ay vadeli faize duyarlı yabancı para aktif ve pasiflerin 5 puan yüksekten yeniden fiyatlandırılması	0-1, 1-3 ve 3-6 ay vadeli faize duyarlı yabancı para aktif ve pasiflerin 10 puan yüksekten yeniden fiyatlandırılması
D. TP Ticari Portföy ¹	Ticari portföyde yer alan iskontolu Türk parası cinsinden menkul kıymetlerin piyasa faiz oranlarının 6 puan artması	Ticari portföyde yer alan iskontolu Türk parası cinsinden menkul kıymetlerin piyasa faiz oranlarının 12 puan artması
E. Eurobond Portföyü	Ticari portföyde yer alan Eurobondların fiyatlarının yüzde 15 değer kaybetmesi	Ticari portföyde yer alan Eurobondların fiyatlarının yüzde 25 değer kaybetmesi

(1) Ticari portföy, gerçeğe uygun değer farkı kar/zarara yansıtılan menkul değerler ile satılmaya hazır menkul değerlerden oluşmaktadır.

Döviz kuru artışlarının sektöre etkileri hesaplanırken bankaların YPNGP verileri kullanılmış, faiz artışlarının sektöre olan etkilerinin hesaplanmasında ise standart yöntemin tamamlayıcısı olan ve Basel Bankacılık Komitesi'nin uygulanmasını önerdiği yeniden fiyatlandırma yöntemi uygulanmıştır. Bu çerçevede, bankaların yeniden fiyatlandırma dönemine göre 0-1, 1-3 ve 3-6 ay vade dilimlerindeki faize duyarlı aktifleri ve pasifleri arasındaki fark tutarları kullanılmıştır.

Yeniden fiyatlandırmaya dayalı senaryo analizlerinde,

- Bankaların varlık ve yükümlülüklerinin faiz duyarlılığının analiz dönemi boyunca değişmediği,

- Vadesiz mevduatların faize duyarlı olmadığı,

- Yeni kaynak giriş-çıkışının bulunmadığı ve

- Faiz artışlarının senaryo A'da 3 ay; senaryo B'de 6 ay süreceği,

varsayılmıştır.

Ayrıca, faiz artışlarının ticari portföyde yer alan Türk parası cinsinden iskontolu menkul kıymetler ve Eurobond portföyünde yaratacağı değer kayıpları da hesaplanmıştır.

III.2.2.1.1. Kur Artışı

Tablo III.6. Piyasa Riski Senaryo Analizi Sonuçları¹ (Milyon TL)

	Senaryo A			Senaryo B		
	09.08	09	03.10	09.08	09	03.10
A. Kur Artışı						
a. Toplam Kâr (Zarar)	-325,5	123,4	-226,8	-434,0	164,5	-302,5
Kâr (Zarar) /Özkaynaklar (%)	-0,4	0,1	-0,2	-0,6	0,2	-0,3
b. Kâr Eden Bankalar	155,7	277,2	179,1	207,5	369,6	238,8
c. Zarar Eden Bankalar	-481,1	-153,8	-405,9	-641,5	-205,0	-541,2
Zarar Ed. Bank. Zarar Top./Özk. (%)	-1,2	-0,4	-0,6	-1,6	-0,5	-0,8
B. Faiz Artışı						
a. TP	-1.393,8	-941,4	-1.543,1	-1.531,3	-1.401,4	-1.453,7
b. YP	-466,2	-526,6	-575,5	-1.344,1	-1.098,5	-1.309,7
Faiz Artışı Kaynaklı Kâr (Zarar) (a+b)	-1.860,0	-1.467,9	-2.118,6	-2.875,4	-2.499,9	-2.763,4
Faiz Artışı Kaynaklı Kâr (Zarar)/ Özk. (%)	-2,4	-1,5	-2,0	-3,8	-2,5	-2,6
C. TP Ticari Portföyü						
Faiz Artışı Kaynaklı Değer Azalışı	-2.089,9	-3.221,1	-4.021,8	-3.914,6	-6.046,9	-7.515,5
Faiz Artışı Kay. Değ. Azalışı/Özk. (%)	-2,7	-3,2	-3,8	-5,1	-6,1	-7,2
D. Eurobond Portföyü						
Değer Azalışı	-2.627,6	-2.371,2	-2.655,0	-4.379,3	-3.952,0	-4.425,0
Değer Azalışı/Özkaynak (%)	-3,5	-2,4	-2,5	-6,3	-4,0	-4,2
E. Toplam						
Kâr (Zarar)	-6.902,9	-6.936,9	-9.022,2	-11.603,2	-12.334,2	-15.006,3
Kâr (Zarar)/Özkaynak (%)	-9,1	-7,0	-8,6	-15,2	-12,4	-14,4
Sektörün Mevcut SYR'si (%)	16,0	19,2	18,7	16,0	19,2	18,7
Senaryo son. sektörün yeni SYR'si ² (%)	14,6	17,9	17,1	13,6	16,8	16,0

Kaynak: TCMB

(1) Birleşik Fon Bankası ile T. Kalkınma Bankası, İller Bankası ve Eximbank hariçtir.

(2) Senaryolar kapsamında verilen şoklar sonucu gerçekleşen kâr (zarar)'ın yalnızca sermayeyi etkilediği, risk ağırlıklı aktifler üzerinde etkisi olmadığı varsayılmıştır.

2010 yılı Mart ayı itibarıyla yabancı para pozisyon açığı bulunan bankacılık sektörü, Senaryo A ve Senaryo B sonucunda sırasıyla 226,8 milyon TL ve 302,5 milyon TL zarar yazmaktadır. Şoklar sonucu pozisyon açıklarına bağlı olarak zarar eden bankaların zarar tutarının özkaynakları içindeki payı 2009 yılı sonuna kıyasla bir miktar artarak sırasıyla yüzde 0,6 ve 0,8 düzeyinde gerçekleşmektedir (Tablo III.6).

III.2.2.1.2. Faiz Artışı ve Değer Azalışı

i) 2010 yılı Mart ayı itibarıyla Senaryo A ve Senaryo B sonucunda TP cinsinden faiz gelirlerinde azalış meydana gelmektedir. Türk parasında Senaryo A ve Senaryo B sonucunda faiz gelirlerinde meydana gelen azalış tutarı artmaktadır. Senaryo A'da meydana gelen faiz gelirlerindeki azalış tutarı 3-6 ay vade dilimindeki pozisyon fazlasına bağlı olarak şokun 6 ay süreceği varsayımına dayanan Senaryo B'deki azalış tutarının üzerinde gerçekleşmiştir.

Yabancı parada ise faiz gelirlerinde meydana gelen azalış tutarı Senaryo A sonucunda önemli bir değişim göstermezken, iki kat daha şiddetli faiz şoku uygulanan Senaryo B sonucunda bir miktar artmaktadır.

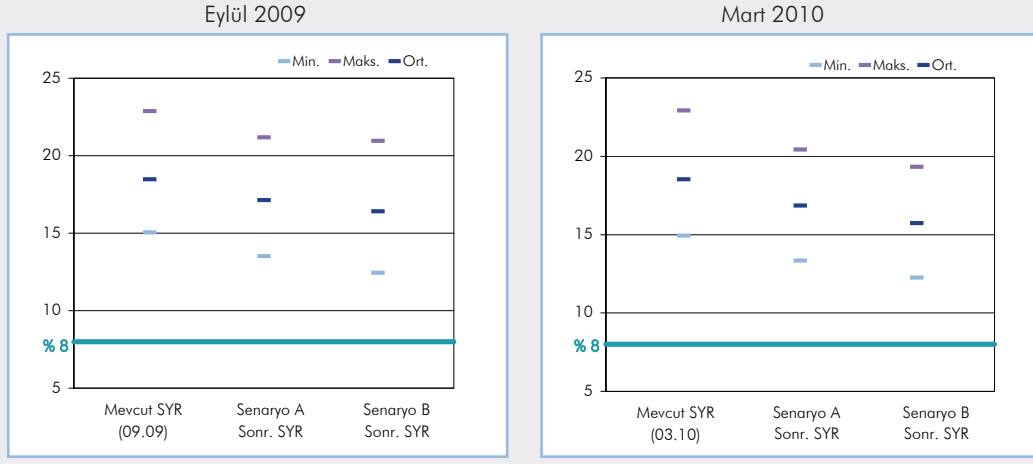
Toplamda faiz gelirlerinde meydana gelen azalış tutarı her iki Senaryo sonucunda da artmaktadır. Söz konusu artış Senaryo A'da Türk parasından, Senaryo B'de ise sınırlı düzeyde olmakla birlikte, yabancı paradan kaynaklanmaktadır. Senaryo A sonucunda, 2009 yılı sonu itibarıyla yüzde 1,5 olan faiz artışı kaynaklı zararın özkaynaklara oranı, 2010 yılı Mart ayında yüzde 2'ye yükselirken, Senaryo B'de önemli bir değişim göstermemektedir.

ii) Küresel kriz sonrasında bankaların risksiz yatırım aracı olarak gördükleri devlet iç boçlanma senetlerine yönelmelerine ve politika faiz oranlarındaki indirim sürecine bağlı olarak söz konusu senetleri ticari portföylerinde sınıflandırmalarına bağlı olarak bankacılık sektörünün ticari portföyünde artış gözlenmiştir. Dolayısıyla, her iki Senaryo kapsamında verilen şoklar sonucu oluşan değer kaybı ticari portföydeki söz konusu artışa bağlı olarak 2009 yıl sonuna kıyasla yükselmiştir. Faiz artışı kaynaklı değer azalışının özkaynaklara oranı ise Senaryo A ve Senaryo B'de sırasıyla, 2009 yılı sonunda yüzde 3,2 ve 6,1 iken 2010 yılı Mart ayında yüzde 3,8 ve 7,2'ye yükselmiştir.

iii) Eurobond portföyünde doğacak değer kayıpları, 2009 yıl sonu ile karşılaştırıldığında her iki senaryo sonucunda da bir miktar artmaktadır.

Sonuç olarak, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla, Senaryo A ve Senaryo B sonucunda ortaya çıkan kayıplar, 2009 yılı sonuna kıyasla artmaktadır. Sektörün SYR'sinde Senaryo A sonucunda 1,6, Senaryo B sonucunda ise 2,7 puan azalış gerçekleşmekle birlikte, sektörün SYR'si yüzde 8'lik yasal rasyo ve yüzde 12'lik hedef rasyonun üzerinde gerçekleşmektedir.

Grafik III.27.
Senaryoların Banka Bazında Etkisi (İlk 10 Banka)¹

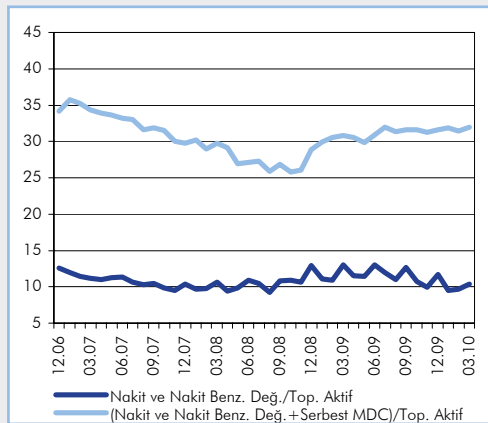
1) Analize aktif paylarına göre bankacılık sektörünün ilk 10 bankası dahil edilmiştir.

A ve B Senaryolarının aktif paylarına göre ilk 10 bankanın SYR'leri üzerindeki etkileri incelendiğinde, mevcut SYR'deki düşüşe paralel olarak şoklar sonrası SYR'lerin de bir miktar düştüğü görülmektedir. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla her iki senaryo sonucunda da minimum SYR yüzde 8'lik yasal rasyonun oldukça üzerinde kalmaktadır (Grafik III.27).

III.3. Likidite Riski

Ülkemiz güçlü bankacılık sistemi ve geçmiş krizlerin tecrübeleri sonucunda oluşturulan esnek ve etkin likidite yönetimi genel çerçevesi ile küresel kriz dönemine oldukça hazırlıklı girmiştir. Küresel krizin derinleşmeye başladığı dönemlerde Türk lirası ve döviz piyasalarına yönelik alınan önlemlerin zamanında ve etkin bir biçimde uygulanmasıyla piyasalardaki terdirlilik ve oynaklıklar önemli ölçüde giderilmiştir.

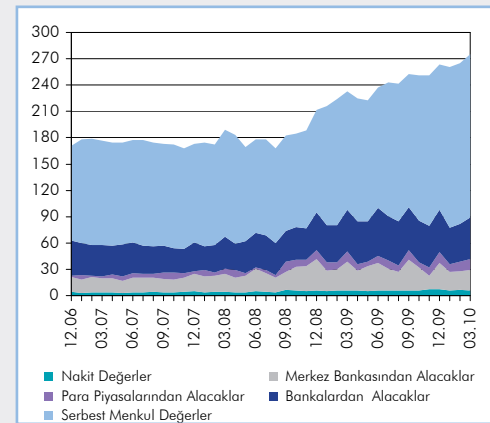
Grafik III.28.
Temel Likidite Göstergeleri (%)^{1,2}

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Nakit ve Nakit Benzeri Değerler=Nakit Değerler + TCMB'den Alacaklar + Para Piyasalarından Alacaklar + Bankalardan Alacaklar.
(2) Serbest MDC=Teminata ve Repo İşlemine Konu Olmayan Menkul Değerler Toplamı.

Grafik III.29.
Likit Aktiflerin Dağılımı (Milyar TL)

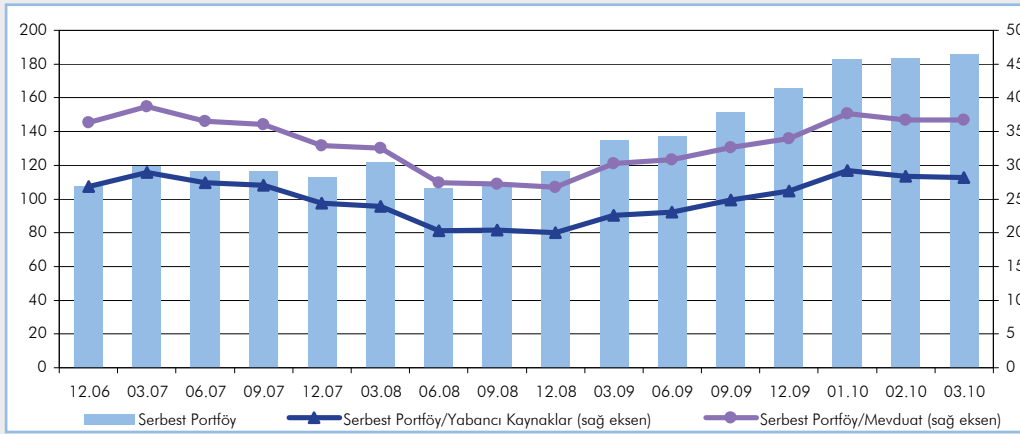
Kaynak: BDDK-TCMB

Bankacılık sektörünün temel likidite göstergeleri incelendiğinde, nakit ve nakit benzeri değerlerden oluşan likit varlıkların toplam varlıklara oranının, genel olarak yatay bir seyir

izlediği gözlenmektedir. Teminata veya repoya konu olmayan serbest menkul değerlerin de dikkate alınması durumunda söz konusu oran, 2008 yılı sonundan itibaren yükselmektedir (Grafik III.28).

Likit aktiflerin en büyük kalemini oluşturan serbest menkul değerlerin son dönemlerdeki artışı dikkat çekmektedir. Özellikle özel bankalar grubunun etkili olduğu bu gelişmede, bankaların devlet iç borçlanma senetlerine yönelmeleri etkili olmuştur (Grafik III.29).

Grafik III.30.
Teminatların Yükümlülükleri Karşılama Oranı¹ (Milyar TL, %)

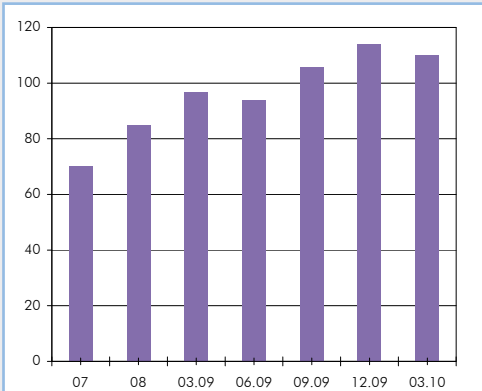

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Bu hesaplama katılım bankaları dahil edilmemiştir.

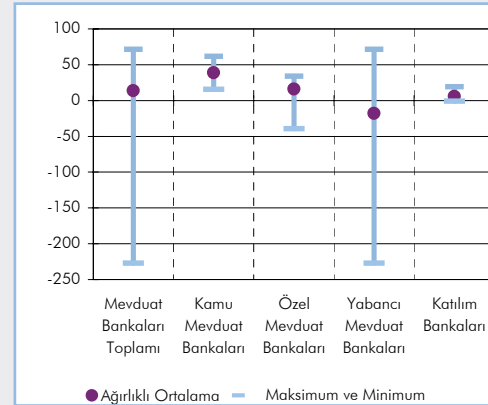
Geçici bir likidite sıkışıklığı durumunda, Merkez Bankası tarafından bankalara likidite temini için kabul edilebilecek teminatlar arasında yer alan serbest menkul değerlerin yabancı kaynaklara oranı ve serbest menkul değerlerin mevduata oranı, 2008 yılı sonundan 2010 yılı Ocak ayına kadar artan bir seyir izlemiştir. 2010 yılı Mart ayında ise söz konusu oranlar, bir miktar azalarak sırasıyla yüzde 28 ve yüzde 37 seviyesine gerilemiştir (Grafik III.30).

Grafik III.31.
Krediye Dönüşmeyen Mevduat (Milyar TL)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik III.32.
Krediye Dönüşmeyen Mevduat (Mart 2010)^{1,2} (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

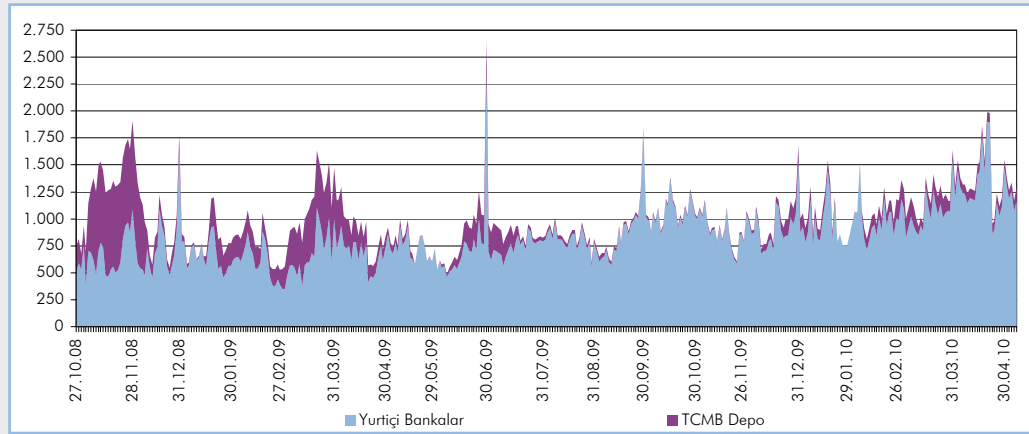
(1) Krediye Dönüşmeyen Mevduat Oranı = (Mevduat - Krediler)/Mevduat

(2) TMSF bünyesindeki banka dahil edilmemiştir.

Türk bankacılık sektörünün en önemli kaynağı mevduat olup, bu durum bankalararası fonlara olan duyarlılığı kısıtlamaktadır. Sektörün krediye dönüşmeyen mevduatı 2009 yılı Aralık

ayı itibarıyla 114 milyar TL iken, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 110 milyar TL'ye düşmüştür (Grafik III.31). Banka grubu bazında incelendiğinde ise yabancı bankalar grubunun yurtdışı kaynaklı fonlara duyarlılığının diğer gruplara göre bir miktar fazla olduğu görülmektedir (Grafik III.32).

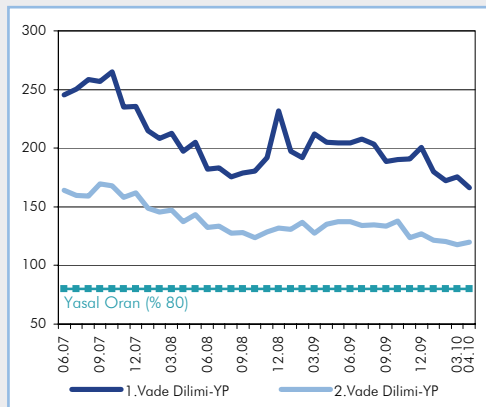
Grafik III.33.
Yabancı Para Bankalararası İşlemler (Milyon ABD Doları)

Kaynak: BDDK-TCMB

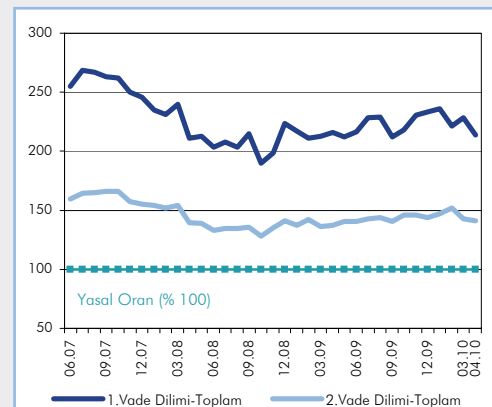
Bankalararası döviz piyasasında döviz likiditesinin akışkanlığının artırılmasına katkıda bulunmak amacıyla 9 Ekim 2008 tarihinde tekrar aracılık faaliyetine başlanan Bankamız döviz depo piyasasındaki işlemlerin, 2009 yılının ikinci yarısından itibaren azalmasıyla bankaların kendi aralarındaki işlemlere geri döndükleri gözlenmiştir (Grafik III.33).

Grafik III.34.
YP Likidite Yeterlilik Rasyosu (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik III.35.
Toplam Likidite Yeterlilik Rasyosu (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik'e göre hesaplanan bankacılık sektörünün likidite yeterlilik oranları, 1. ve 2. vade dilimleri¹¹ için hem toplamda hem de yabancı parada, yasal oranların üzerinde olup, son dönemde 1. vade diliminde görülen azalışın büyük ölçüde swap işlemleriyle ilgili olduğu değerlendirilmektedir (Grafik III.34 ve Grafik III.35).

¹¹ Varlık ve yükümlülüklerden vadeye kalan süresi 0 ile 7 gün arasında olanlar 1. vade dilimini, 0 ile 31 gün arasında olanlar ise 2. vade dilimini oluşturmaktadır.

Kutu 15.**Likidite Yönetimine İlişkin Düzenlemelerdeki Değişiklikler**

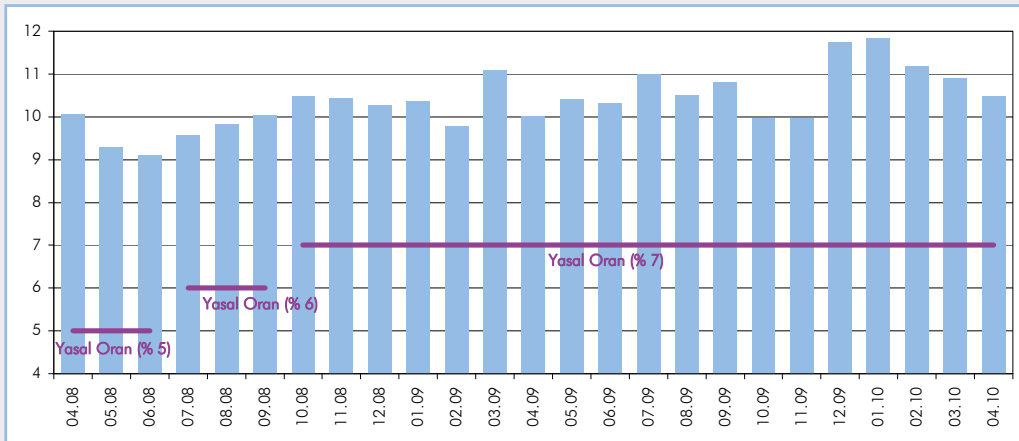
Bankamızca düzenlenen 2005/1 Sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ'e göre bankaların zorunlu karşılığa tabi yükümlülükleri iki haftada bir cuma günleri itibarıyla hesaplanmakta ve bu yükümlülükler üzerinden hesaplanan zorunlu karşılıklar 14 gün boyunca tesis edilmektedir.

Söz konusu Tebliğ'de yapılan değişiklik ile 08.01.2010 tarihli cetvelden geçerli olmak üzere bir tesis döneminde tutulması gereken Türk parası zorunlu karşılıkların yüzde 10'unu aşmamak koşuluyla; Türk parası zorunlu karşılıkların eksik tesis edilen kısmının bir sonraki dönemde tutulabilmesi, fazla tesis edilen kısmının ise bir sonraki dönem yükümlülüklerine sayılabilmesi imkânı sağlanmıştır.

Öte yandan, Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelikte yapılan değişiklikle, vadelerine bakılmaksızın stok değerleri üzerinden günlük olarak hesaplanacak likit varlıklara gecelik plasmanlar dahil edilmiş ve stok likidite oranı 11-24.12.2009 döneminden itibaren bir hafta yerine zorunlu karşılıkların tesis dönemini içeren 14 günlük dönem için hesaplanmaya başlanmıştır.

Söz konusu düzenleme değişiklikleriyle, bankaların likidite yönetimlerine esneklik sağlanmıştır.

Likidite yönetmeliği gereğince stok değerler ile yüzde 100 dikkate alınma oranı üzerinden hesaplanan ve asgari yüzde 7 olan stok likidite oranı, zorunlu karşılıkların tesis dönemi ile paralel şekilde 11-24.12.2009 döneminden itibaren 14 günde bir hesaplanmaya başlanması ve gecelik plasmanların aynı dönemden itibaren likit varlıklara dahil edilmesinin etkisiyle yaklaşık bir puan yükseliş kaydetmiştir (Grafik III.36).

Grafik III.36.**Stok Değerler Üzerinden Hesaplanan Varlık ve Yükümlülükler İlişkin Likidite Yeterlilik Oranı (%)**

Kaynak: BDDK-TCMB

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası küresel krizin etkilerinin azalmasıyla birlikte, piyasaları normalleşme sürecine hazırlama amacıyla çıkış stratejilerini açıklayarak uygulamaya koymaya başlamıştır.

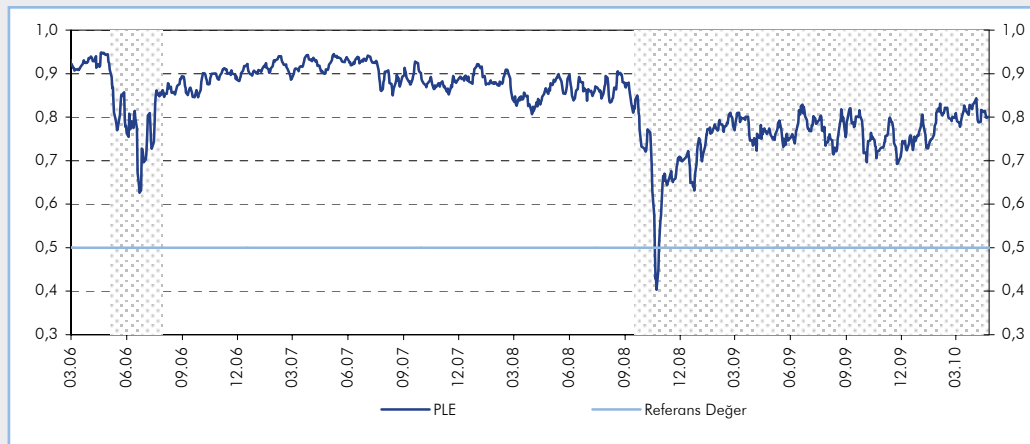
Bankamızca 14 Nisan 2010 tarihinde açıklanan çıkış stratejilerine göre, Türk lirası ve döviz likiditesine ilişkin sağlanan imkanların kontrollü ve aşamalı olarak kriz öncesi seviyelere getirilmesi planlanmıştır. Bu çerçevede,

- Yabancı para zorunlu karşılık oranlarının ölçülü ve kademeli olarak artırılacağı,
 - Gelişmiş ülke merkez bankalarının çıkış stratejilerinin etkileri gözlemlenirken döviz depo piyasasındaki aracılık işlevine son verileceği,
 - Bankaların Bankamızdan döviz borçlanma limitleri çerçevesinde alabilecekleri döviz depolarının vadesinin 3 aydan 1 haftaya indirileceği ve borç verme faiz oranlarının, küresel faiz oranlarındaki gelişmelere bağlı olarak artırılacağı,
 - Türk lirası piyasasına ihtiyaçtan fazla yapılan fonlamanın aşamalı olarak azaltılacağı ve
 - Teknik faiz ayarlaması sürecine geçileceği
- açıklanmıştır.

Döviz likiditesine ilişkin olarak, 2008 yılı sonunda 2 puan azaltılarak yüzde 9'a düşürülmüş olan yabancı para zorunlu karşılık oranı 0,5 puan artırılarak yüzde 9,5 düzeyine yükseltilmiş olup, yabancı para zorunlu karşılık oranında yapılan bu artışla, 14 Mayıs 2010 tarihinde piyasadan yaklaşık 700 milyon ABD doları döviz likiditesi çekilmiştir.

Türk lirası likidite ile ilgili olarak ise Para Politikası Kurulu'nca 18 Mayıs 2010 tarihinde, teknik faiz ayarlaması sürecinin ilk adımının atılması için gerekli koşulların oluştuğu değerlendirilerek, mevcut durumda bir hafta vadeli repo ihalelerinde oluşan faiz oranlarının yüzde 7 civarında dalgalandığı da dikkate alınarak, bir hafta vadeli repo ihalelerinde miktar ihalesi yöntemine geçilmesine karar verilmiş, söz konusu ihalelerin faiz oranı yüzde 7 olarak belirlenmiştir. Çıkış stratejisinin kademeli olarak uygulanmaya devam edilmesi öngörülmektedir.

Grafik III.37.
Piyasa Likiditesi Endeksi¹

Kaynak: İMKB-TCMB

(1) PLE'nin hesaplanma metodolojisi Finansal İstikrar Raporu'nun dokuzuncu sayısında açıklanmış olup, bu grafikte 5 günlük ortalama olarak sunulan PLE'nin artması likiditedeki artışı göstermektedir.

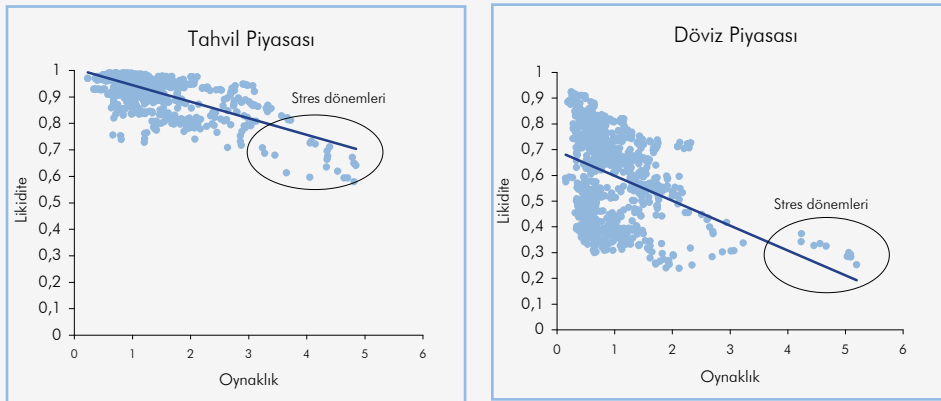
Küresel piyasalarda yaşanan olumsuzlukların ülkemiz finansal piyasaları üzerindeki etkileri, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın almış olduğu likidite önlemleri sayesinde kısa sürede telafi edilmiş ve piyasa likiditesi endeksinin beş günlük ortalaması referans değer olan 0,5'in altına düştüğü küresel krizin yoğunlaştığı dönemden hemen sonra hızla yükselmiştir. Ancak, özellikle Euro bölgesinde son dönemde yaşanan mali sorunlar ve bu ülkelerin riskliliğinin de artması sebebiyle finansal piyasalardaki hassasiyetin bir süre daha devam edebileceği düşünülmektedir (Grafik III.37).

Kutu 16. Piyasa Likiditesi ve Oynaklık İlişkisi

Bilindiği gibi, finansal sistemin işleyişi büyük ölçüde piyasaların işleyişine bağlıdır. Piyasa likiditesindeki ani azalışlar uzun vadede reel ekonomiyi olumsuz etkileyebileceğinden, politika yapıcılarını piyasa likiditesinin teminine yönelik olarak piyasalara müdahale etmek durumunda kalabilmektedirler. Bu çerçevede, piyasa likiditesinin önemi dikkate alınarak, finansal piyasalardaki stres durumu ile piyasa likiditesi birlikte değerlendirilmiştir.

Piyasa likiditesini belirleyen faktörler, stres durumunda ve normal piyasa koşullarında birbirlerinden farklılık göstermektedir. Stres durumlarında, risk yönetimi uygulamaları, fonlama likiditesi kısıtları ve karşı taraf riskine yönelik endişeler ön plana çıkmaktadır. Piyasa likiditesi fiyat aralıklarındaki açılmaya bağlı olarak azaldığında, varlık fiyatları önemli ölçüde etkilenebilmektedir. Diğer yandan, fiyatlardaki aşırı hareketler işlemlerde azalışlara neden olabilmekte, bu durum da piyasa likiditesindeki azalışı beraberinde getirebilmektedir. Böylece, likiditedeki azalış ile fiyat dalgalanmaları birbirlerini etkileyen bir süreç içine girebilmekte ve piyasalar kaynakların ve riskin dağılımını etkin bir şekilde sağlayamayabilmektedir. Dolayısıyla, piyasalarda stresin uzun süreli bir şekilde artması finansal sistem için ciddi bir maliyet doğurabilmekte, finansal istikrarsızlığa neden olabilmekte ve reel ekonomiyi olumsuz etkileyebilmektedir¹.

Grafik 1.
Likidite ve Oynaklık İlişkisi

Kaynak: TCMB, İMKB

Bu kapsamda, piyasalarda ortaya çıkan belirsizlik dönemlerinde piyasa likiditesinin azalışı, piyasalardaki oynaklığın ise artış gösterdiği dikkate alınarak, PLE'ye konu olan tahvil ve döviz piyasaları likidite ve oynaklık ilişkileri açısından ele alınmıştır. Özellikle kriz dönemlerinde paralel hareket eden bu iki göstergiyi incelemek adına, likidite göstergesi için PLE'nin alt

göstergelerinden olan görelî fiyat aralığı, oynaklık göstergesi için ise fiyat değişimlerinin standart sapması kullanılmıştır. Görelî fiyat aralığı en iyi alış-satış fiyat teklifleri arasındaki farkın, bu tekliflerin ortalamasına bölünmesiyle hesaplanmıştır. Uygun bir dönüştürme sonucu likidite göstergesinin artması likidite artışını göstermektedir.

Serpmе grafiklerinden görüldüğü üzere, normal piyasa koşullarında oynaklık ve likidite arasındaki ilişki belirgin olmamakla birlikte, stres dönemlerine karşılık gelen uç değerler bu ilişkiyi güçlendirici etki yaratmaktadır. Bu durum, daha çok likidite ve oynaklığın her ikisini de etkileyen faktörlerin özellikle stres dönemlerinde aynı yönlü hareket etmelerinden ve diğer faktörlere göre daha çok ön plana çıkmalarından ileri gelebilmekte ve ilişkinin doğrusal olmama eğilimini artırabilmektedir. Piyasa likiditesinin yüksek olduğu dönemlerde, yeni bilgi girmediği varsayımı altında, bir varlığın yakın zamanda işlem gördüğü fiyata yakın bir fiyattan işlem görmesi beklenmektedir. Ancak, piyasa likit olsa da, yeni bilgi girişi nedeniyle fiyatlarda sıçramalar olabilmektedir. Böyle bir durumda, oynaklık, piyasanın likit olmamasından değil yeni bilgi akışından ileri gelebilmektedir. Diğer bir deyişle yüksek oynaklık her zaman düşük likidite anlamına gelmeyebilir^{2,3}. Diğer yandan, fiyat aralıklarındaki genişlemeler fiyatları fazla etkileyebilmekte ve oynaklıktaki artış sınırlı kalabilmektedir.

(1) Market Distress and Vanishing Liquidity: Anatomy and Policy Options, Claudio Borio (2004), BIS.

(2) Liquidity Risk and Banks' Bidding Behavior: Evidence from the Global Financial Crisis, Gersl & Komarkova (2009) , Czech Journal of Economics and Finance.

(3) Trends in the Liquidity of Hungarian Financial Markets – What does the MNB's New Liquidity Index Show?, Páles & Varga (2008), MNB.

Kutu 17. Küresel Likidite Standardının Oluşturulması

Küresel kriz öncesinde dünyada yaşanan likidite bolluğuna bağlı olarak bankalar likiditeyi veri kabul etmiş, işlemlerinde karmaşık yapılandırılmış ürünlere ve toptan fonlanmaya ağırlık vermiş, gerek varlık, gerekse fonlama piyasaları uzun bir dönem boyunca likit olduğundan temel varlık ve fonlama piyasalarının çalışmamasına yönelik stres senaryolarını, kredi, piyasa ve likidite riskleri arasındaki etkileşimi ve uzun dönemli likidite sıkıntısına yönelik senaryoları gözardı etmişlerdir. Bu nedenlerle, bankacılık sektörü finansal krize yeterli likidite yedekleri olmadan girmiş ve sonuç olarak merkez bankaları tarafından piyasalara önemli miktarda likidite enjeksiyonu yapılması gerekmiştir.

Basel Komitesi, likidite riski yönetimine ilişkin eksiklikler ve finansal krizden çıkarılan dersler paralelinde, likidite riskinin düzenlenmesi, gözetimi ve yönetimine ilişkin uluslararası çerçevenin güçlendirilmesi için bir program uygulamaya koymuştur. Bu program kapsamında Komite, sınır ötesi bankaların likidite düzenlemesi için küresel bir standart geliştirmeye çalışmaktadır. Standardın amacı likidite riski gözetiminin küresel boyutta uyumu ve sağlamlığının güçlendirilmesidir.

Söz konusu standarda ilişkin taslak doküman Aralık 2009'da BIS'in internet sayfasında yayımlanarak görüşe açılmıştır. Dokümana göre bankalar, belirlenen bir likidite stresi senaryosu dahilinde, 30 günlük bir dönemde ortaya çıkabilecek likidite ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde,

teminat olarak kullanılmamış, likiditesi yüksek varlık bulundurmamak zorundadır. “Likidite karşılama oranı” olarak adlandırılan orana göre likit varlıkların 30 gün içinde gerçekleşecek net nakit çıkışlarına oranının yüzde 100 ve üzeri olması gerekmektedir. Rasyonun payı likit varlık olarak tanımlanan varlıkların piyasa değerinin toplamından oluşmaktadır. Rasyonun paydasında ise nakit girişlerinin iskonto oranları ile çarpımı ile bilanço içi ve bilanço dışı işlemlerden kaynaklanan ve 30 gün içinde gerçekleşmesi beklenen nakit girişlerine iskonto oranları, bilanço içi ve bilanço dışı işlemlerden kaynaklanan ve 30 gün içinde gerçekleşmesi beklenen nakit çıkışlarına ise kaçış oranları uygulanmaktadır. Nakit çıkışlarının söz konusu oranlarla çarpılması sonucu elde edilen tutardan nakit girişlerinin iskonto oranlarıyla çarpılması sonucu elde edilen tutar düşülerek net nakit çıkışlarına ulaşılmaktadır.

Likidite karşılama oranının yanısıra, likidite karşılama oranını desteklemek, yapısal likidite uyumsuzluklarını sınırlandırmak ve çekirdek fonlamayı belirli bir düzeyin üzerinde tutmak amacıyla “net istikrarlı fonlama oranı” adı altında ek bir oranın bankalarca tutturulması gerekmektedir. Buna göre bir bankanın mevcut istikrarlı fonlama tutarının ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarına oranı 1’den büyük olmalıdır. Mevcut istikrarlı fonlama tutarı sermaye, etkin vadesi 1 yıldan fazla olan yükümlülükler ve vadesiz mevduatlar, vadesine bir yıldan az kalan mevduatlar ve finansal olmayan kuruluşlardan elde edilen ve vadesine bir yıldan az kalan fonların belirli bir oranının toplamından oluşmaktadır. İhtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarı ise likide edilebilme kapasitelerine göre, varlıkların en likitten en az likide göre sınıflandırılarak belirli oranlarla çarpılmaları sonucu elde edilmektedir. Örneğin devlet borçlanma senetlerine %5 oranı uygulanırken, maddi duran varlıklara %100 oranı uygulanmaktadır. Bu durumda devlet borçlanma senetlerinin yalnızca %5’inin istikrarlı fonlamayla fonlanması gerekirken, maddi duran varlıkların tamamının istikrarlı fonlamayla fonlanması gerekmektedir. İhtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarının elde edilmesinde bilanço dışı işlemlerden kaynaklanacak istikrarlı fonlama tutarı ihtiyacı da toplama dahil edilmektedir.

Standartlara ilişkin olarak konsültasyon süreci 16 Nisan 2010’da son bulmuş olup, Komite taslağa ilişkin görüşleri değerlendirmektedir. Konsültasyon sürecinin yanısıra küresel likidite standardının bankalar üzerindeki etkisinin anlaşılması amacıyla “Sayısal Etki Çalışması” başlatılmıştır. Öte yandan, Komite bünyesinde likidite standardının makroekonomik etkisinin ve küresel likidite standardına tabi olmayan sektörler üzerindeki etkisinin analiz edilmekte olduğu bir çalışma da yürütülmektedir. Söz konusu çalışma sonuçları, Sayısal Etki Çalışması’nın sonuçları ve konsültasyondan elde edilen görüşler dikkate alınarak kalibre edilecek olan küresel likidite standardının 2010 yılı sonu itibarıyla nihai halini alması, 2012 yılında ise uygulamaya geçmesi hedeflenmektedir.

III.4. Finansal Sağlık Endeksi

Finansal Sağlık Endeksi (FSE), bankacılık sektörünün finansal yapısının sağlamlığının ne yönde hareket ettiğine ilişkin bir “bileşik gösterge” oluşturmak amacıyla hesaplanmaktadır. Endeksin oluşturulmasında; aktif kalitesi, likidite, kur riski, faiz riski, kârlılık ve sermaye yeterliliği endeksleri olmak üzere altı alt endeks kullanılmıştır. Her bir alt endeks için de bankacılık sektörünün risklerini ve kırılganlıklarını yansıtacak rasyolar seçilerek, bunlar belli ağırlıklar çerçevesinde endeksi oluşturmuştur (Tablo III.7).

Tablo III.7 Finansal Sağlamlık Alt Endeksleri

	Göstergeler	Endekse Etkinin Yönü	Ağırlık
Aktif Kalitesi	Brüt Takipteki Alacaklar / Brüt Kredi	negatif	0,33
	Net Takipteki Alacaklar / Özkaynaklar	negatif	0,33
	Duran Aktifler/Toplam Aktifler ¹	negatif	0,33
Likidite	Likit Aktif / ToplamAktif ²	pozitif	1,00
Kur Riski	Bilanço İçi Yabancı Para Pozisyonu/Özkaynaklar ³	negatif	0,50
	Yabancı Para Net Genel Pozisyonu/Özkaynaklar ^{3,4}	negatif	0,50
Faiz Riski	(1 Aya Kadar Faize Duyarlı TP Cinsi Aktifler - 1 Aya Kadar Faize Duyarlı TP Cinsi Pasifler) / Özkaynaklar ⁵	negatif	0,50
	(1 Aya Kadar Faize Duyarlı YP Cinsi Aktifler - 1 Aya Kadar Faize Duyarlı YP Cinsi Pasifler) / Özkaynaklar ⁵	negatif	0,50
Kârlılık	Net Kâr / Toplam Aktif	pozitif	0,50
	Net Kâr / Özkaynaklar	pozitif	0,50
Sermaye Yeterliliği	Serbest Sermaye / Toplam Aktif ⁶	pozitif	0,50
	Sermaye Yeterliliği Rasyosu	pozitif	0,50

(1) Duran Aktifler; iştirak, bağlı ortaklık, elden çıkarılacak kıymetler, sabit kıymetler ve net takipteki alacaklar toplamından oluşmaktadır.

(2) Likit Aktifler; nakit değerler, Merkez Bankası, piyasalar, bankalar ve ters repo işlemlerinden alacaklar toplamından oluşmaktadır.

(3) Özkaynaklar, yasal özkaynak tanımını olup, bilançonun pasifinde yer alan özkaynak tanımından farklıdır. Hesaplama mutlak değer olarak yapılmıştır.

(4) Bilanço içi yabancı para pozisyonu ile bilanço dışı kalemlerin toplanması ile yabancı para net genel pozisyonu elde edilmektedir. Hesaplama mutlak değer olarak yapılmıştır.

(5) Hesaplama mutlak değer olarak yapılmıştır.

(6) Serbest sermaye, özkaynak tutarından duran aktiflerin çıkarılmasıyla hesaplanmaktadır.

FSE'yi oluşturan alt endeksler incelendiğinde (Grafik III.38);

i. Aktif Kalitesi Endeksi: 2008 yılı sonunda 122 olan aktif kalitesi endeksi, 2009 yılında düşüş eğilimine girmiş ve yıl sonunda 119,9 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu endeks, 2010 yılı ilk üç ayında artış eğilimine girerek, Mart ayında 120,6'ya yükselmiştir. Bu gelişmede temel olarak takibe dönüşüm oranındaki azalma etkili olmuştur.

ii. Likidite Endeksi: 2009 yılı sonunda 81,6 olan likidite endeksi, 2010 yılı Mart ayında 76,7'ye gerilemiştir. Endekste bu azalışta, endeksi oluşturan likit aktiflerin toplam aktiflere oranının son üç aylık dönemde yüzde 11,7'den yüzde 10,3'e düşmesi etkili olmuştur.

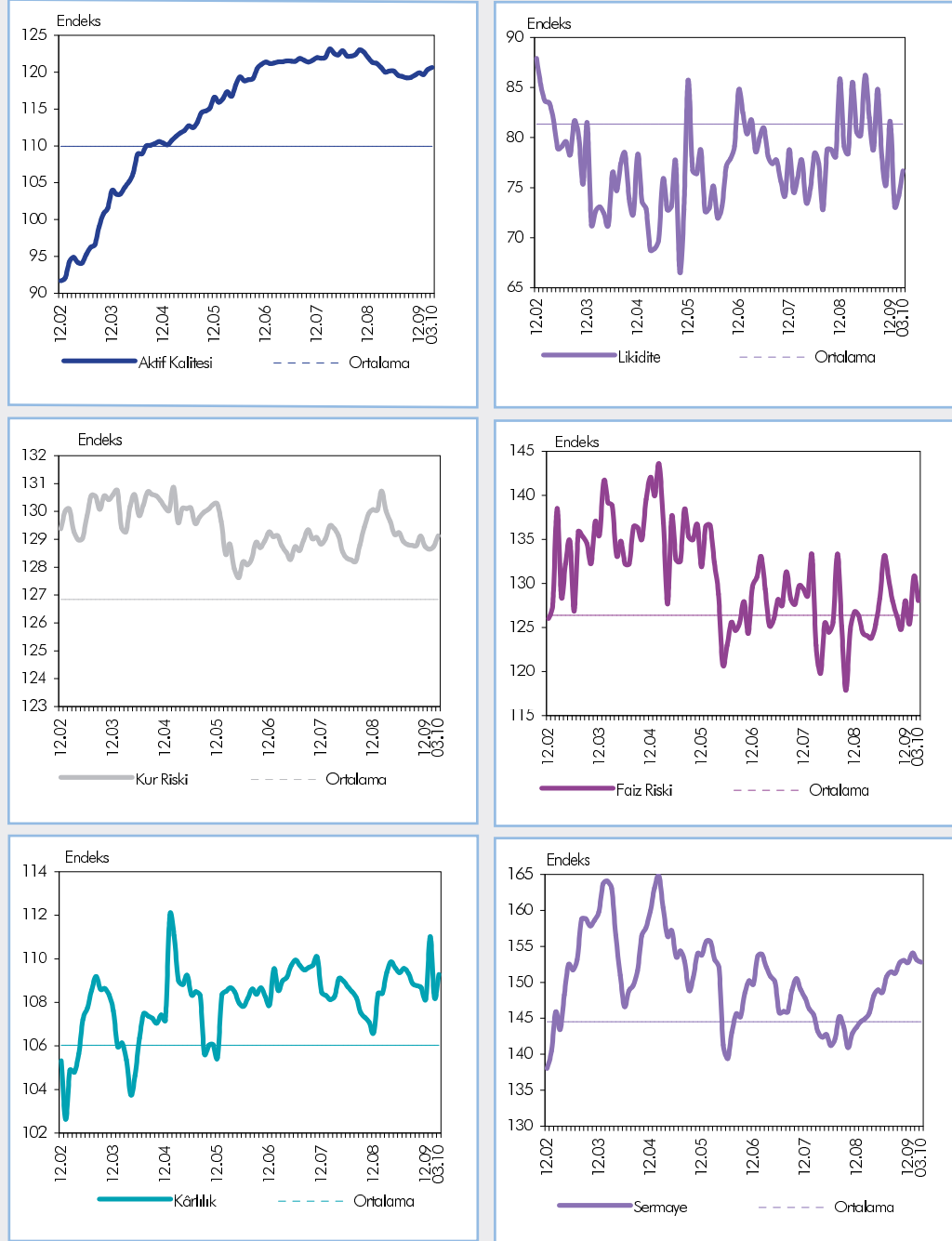
iii. Kur Riski Endeksi: 2009 yılı Mart ayından itibaren bilanço içi pozisyonların tekrar açılmaya başlaması ile birlikte aşağı dönen kur riski endeksi, 2009 yılı sonunda 128,7 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılı Mart ayında ise bilanço içi açık pozisyondaki sınırlı azalış nedeniyle endeks, 129,1'e yükselmiştir.

iv. Faiz Riski Endeksi: 2008 yılı Aralık ayında 126,8 olarak gerçekleşen faiz riski endeksi, 2009 yılı sonunda Türk parası cinsinden 1 aya kadar faize duyarlı aktifler ile pasifler arasındaki farkın özkaynaklara oranının gerilemesi sonucunda iyileşme göstererek 128,1 seviyesinde gerçekleşmiş ve 2010 yılı Mart ayında aynı seviyeyi korumuştur.

v. Kârlılık Endeksi: 2009 yılında faizlerdeki düşüşün etkisiyle artan net faiz marjına paralel hızlı bir toparlanma eğilimine giren kârlılık endeksi yıl sonunda 108,2 değerini almıştır. 2010 yılının ilk üç ayında ise karşılık giderlerindeki azalışın da etkisiyle artmaya devam etmiş ve 109,3 seviyesine yükselmiştir.

vi. Sermaye Yeterliliği Endeksi: 2008 yılı Ekim ayından beri artış eğiliminde olan sermaye yeterliliği endeksi, 2009 yılı içinde de sermaye yeterliliği rasyosu ve serbest sermayenin toplam aktiflere oranındaki artışa bağlı olarak yükselişine devam etmiş ve yıl sonunda 152,7 değerine ulaşmıştır. Endeks, 2010 yılı Mart ayında da yaklaşık aynı seviyeyi korumuştur.

Grafik III.38.
Finansal Sağlamlık Alt Endeksleri¹ (1999=100)

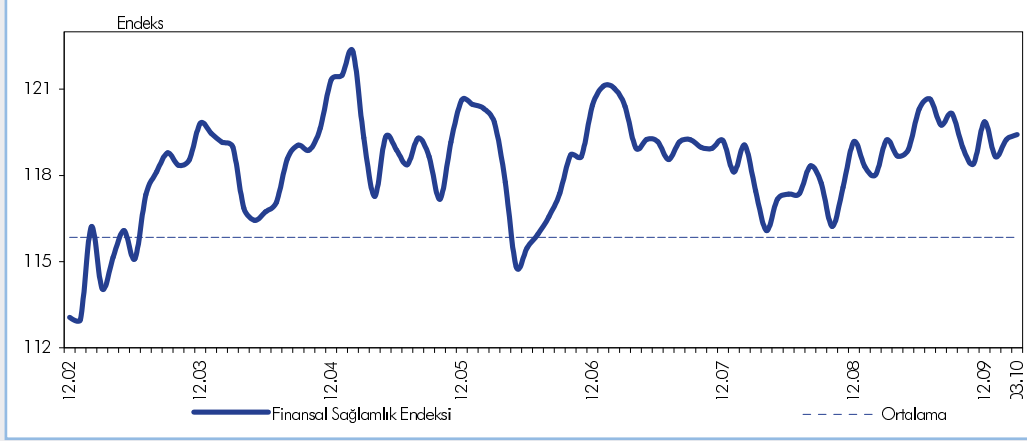

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Kullanılan ortalamalar, ilgili alt endekslerin Aralık 1999– Mart 2010 ortalamasıdır.

Bankacılık sektörünün sağlamlığının bir göstergesi olarak izlediğimiz Finansal Sağlamlık Endeksi, 2008 yılı sonu değeri olan 119,2 seviyesinden, sermaye yeterliliği endeksi, kârlılık ve faiz riski endekslerindeki artışa bağlı olarak 2009 yılı sonunda 119,9'a yükselmiştir. 2010 yılı Mart ayında ise likidite endeksindeki düşüşün etkisiyle sınırlı bir azalış göstererek 119,4'e gerilemiştir (Grafik III.39).

Grafik III.39.
Finansal Sağlık Endeksi¹ (1999=100)

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Kullanılan ortalama, finansal sağlık endeksinin Aralık 1999-Mart 2010 ortalamasıdır.

IV. FİNANSAL ALTYAPI

Son yıllarda küresel piyasalarda yaşanan gelişmelerin de gösterdiği gibi büyük tutarlı ve perakende ödeme sistemleri, menkul kıymet mutabakat sistemleri, merkezi karşı taraflar, menkul kıymet saklayıcılarından oluşan uluslararası standartlarla uyumlu, etkin ve güvenilir bir finansal altyapı, finansal istikrarın sürdürülmesine önemli bir katkı sağlamaktadır.

Finansal piyasa altyapılarının finansal istikrara olan katkısını göz önüne alan Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements – BIS) Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (Committee for Payment and Settlement Systems – CPSS) tarafından sistemik öneme sahip finansal altyapıyı oluşturan sistemlerin geliştirilmeleri, şoklara daha dayanıklı hale getirilmeleri ve merkez bankası kaynaklarına erişebilmeleri için çalışmalar yürütülmektedir. Bu çerçevede, merkez bankalarının önümüzdeki süreçte finansal piyasa altyapılarının geliştirilmesi, düzenlenmesi ve gözetimi konularında daha etkin rol almaları beklenmektedir.

Bu bölümde, ülkemizde Türk lirası ödeme işlemlerinin bankalar arasındaki gerçek zamanlı mutabakatının yapıldığı Elektronik Fon Transfer (EFT) Sistemi, menkul kıymet aktarım ve mutabakatının elektronik ortamda, kaydı ve gerçek zamanlı olarak yapıldığı Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT) Sistemi, çeklerin bankalar arasında hesaben tesviyesinin sağlandığı çek takası sistemi ve kartlı ödeme sistemindeki gelişmelere yer verilmiştir.

IV.1. Elektronik Fon Transfer (EFT) Sistemi ve Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT) Sistemi

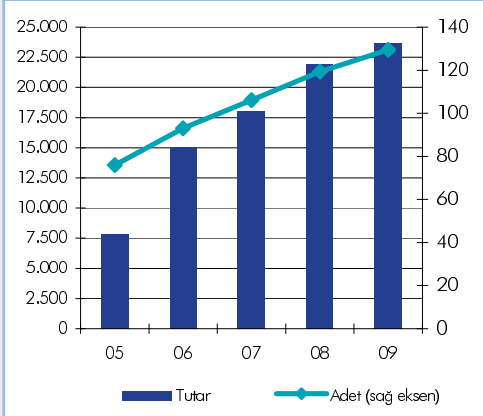
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, bankalar arasında Türk lirası cinsinden ödemelerin gerçekleştirilmesini sağlayan sistemik öneme sahip elektronik ödeme sistemi olan EFT Sistemi ve bu sistem ile bütünleşik olarak çalışan, katılımcılarına menkul kıymet aktarım ve mutabakatlarını ödeme karşılığı teslimat (Delivery versus Payment-DvP) ilkesine göre gerçekleştirme imkanını sağlayan EMKT sisteminin sahibi ve işletim sorumlusudur.

EFT ve EMKT Sistemlerinin Bankacılık Kanunu kapsamında Türkiye’de faaliyet gösteren 48 katılımcısı bulunmaktadır.

EFT Sisteminde gerçekleşen yıllık işlem tutarı, 2009 yılında bir önceki yıla göre yüzde 8,1 artış göstererek, 23.704 milyar TL’ye ulaşmıştır. 2009 yılı içerisinde EFT Sisteminde gerçekleşen işlem adedi ise bir önceki yıla göre yüzde 8,5 artarak 129 milyon olmuştur (Grafik IV.1).

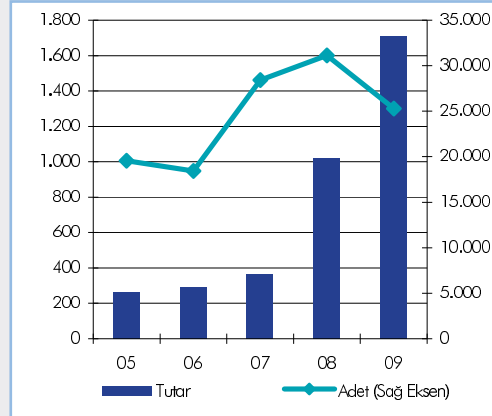
2009 yılında ödeme karşılığı teslimat işlem adedindeki azalmaya rağmen, işlem tutarında önemli bir artış yaşanmıştır. Anılan dönemde EMKT Sisteminde gerçekleşen ödeme karşılığı teslimat işlem adedi yüzde 18,7 azalarak 25,3 bin, işlem tutarı ise yüzde 67,6 artarak 1.710 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.2).

Grafik IV.1.
EFT İşlem Adet ve Tutarı
(Milyar TL, Milyon Adet)

Kaynak: TCMB

Grafik IV.2.
EMKT'de Gerçekleşen DvP¹ İşlem Adet ve Tutarı (Milyar TL, Adet)

Kaynak: TCMB

(1) DvP: Ödeme Karşılığı Teslimat (Delivery versus Payment)

Ödemelerin gün içerisindeki dağılımının tahmin edilebilir olması likidite yönetiminin etkinliğine katkı sağlamakta ve likidite riskini azaltmaktadır. EFT Sisteminde ödemelerin dağılımı sabah 08:00-10:00 ve öğleden sonra 14:00-17:30 saatleri arasında yoğunluk göstermeye devam etmektedir (Tablo IV.1).

Tablo IV.1. EFT Sistemindeki Ödemelerin Saatler İtibarıyla Yoğunluğu (%)

	08:00-10:00	10:00-12:00	12:00-14:00	14:00-16:00	16:00-17:30
I-2008	28	3	2	24	43
II-2008	26	4	3	25	42
III-2008	28	4	4	28	36
IV-2008	30	5	5	32	28
I-2009	32	4	4	35	25
II-2009	32	5	7	33	23
III-2009	35	4	5	36	20
IV-2009	34	6	7	34	19
I-2010	32	5	5	35	23

Kaynak: TCMB

Ülkemizin tek gerçek zamanlı ödeme sistemi olan EFT Sisteminde gerçekleşecek işlemler için herhangi bir tutar sınırı bulunmaması nedeniyle EFT Sisteminde gerçekleşen yıllık işlem adedi bir çok Avrupa ülkesinden yüksektir. 2009 yılında EFT Sistemindeki 3.000 TL'nin altındaki küçük tutarlı ödeme işlemlerinin toplam ödeme işlem adedine oranı yüzde 78 olarak gerçekleşmiştir.

EFT Sisteminde gerçekleşen işlem tutarının GSYH'ye oranı Avrupa ülkelerinin gerisinde olmakla birlikte, finansal piyasaların gelişmesi ve EFT Sisteminde gerçekleşen işlem adetlerinin yıllar itibarıyla artması sonucu yükseliş eğilimi sergilemektedir. 2007 yılında GSYH'nin 21,4 katı olan EFT Sistemi yıllık işlem tutarının 2008 yılında GSYH'nin 22,7 katına yükseldiği, 2009 yılında da artmaya devam ederek 24,7 katı olarak gerçekleştiği görülmektedir (Tablo IV.2).

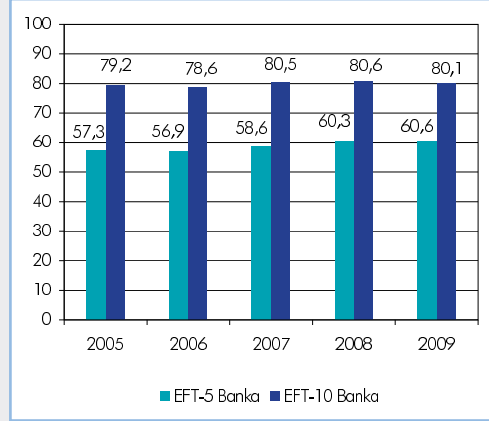
Tablo IV.2.
Gerçek Zamanlı Toptan Mutabakat (RTGS) Gerçekleştiren Ödeme Sistemleri Ülke Karşılaştırması

	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika (ELLIPS)					
İşlem Adedi (Milyon)	1,8	1,8	1,7	2,0	2,8
İşlem Tutarı (Milyar USD)	18.233	21.448	24.373	36.453	39.683
İşlem Tutarı/GSYH	50,6	57,2	61,1	79,5	78,7
Fransa (TARGET 2-BDF)					
İşlem Adedi (Milyon)	4,0	4,3	4,6	4,9	6,7
İşlem Tutarı (Milyar USD)	134.697	151.425	169.587	198.527	149.131
İşlem Tutarı/GSYH	65,3	70,6	74,8	76,7	52,3
Hollanda (TOP)					
İşlem Adedi (Milyon)	5,0	4,7	4,8	7,3	9,3
İşlem Tutarı (Milyar USD)	36.878	38.126	40.146	53.434	86.153
İşlem Tutarı/GSYH	60,5	59,8	59,3	68,9	98,8
Almanya (RTGS-Plus)					
İşlem Adedi (Milyon)	34,1	35,8	37,9	47,5	41,6
İşlem Tutarı (Milyar USD)	157.005	172.023	189.140	317.934	323.884
İşlem Tutarı/GSYH	57,2	61,7	64,9	95,9	88,9
İsviçre (SIC)					
İşlem Adedi (Milyon)	209,1	256,4	317,1	356,8	371,6
İşlem Tutarı (Milyar USD)	33.814	32.845	35.867	43.570	53.595
İşlem Tutarı/GSYH	92,9	88,5	91,4	100,3	107,1
TARGET					
İşlem Adedi (Milyon)	69,0	76,3	83,4	99,1	89,0
İşlem Tutarı (Milyar USD)	558.091	613.615	676.718	913.585	894.013
CLS					
İşlem Adedi (Milyon)	32,6	47,9	61,5	90,3	134,4
İşlem Tutarı (Milyar USD)	379.506	545.838	714.320	940.621	1.015
Türkiye (EFT)					
İşlem Adedi (Milyon)	58,7	76,4	93,1	106,1	119,3
İşlem Tutarı (Milyar USD)	3.986	5.806	10.528	13.886	16.827
İşlem Tutarı/GSYH	10,2	12,1	20,0	21,4	22,7

Kaynak: BIS, TCMB

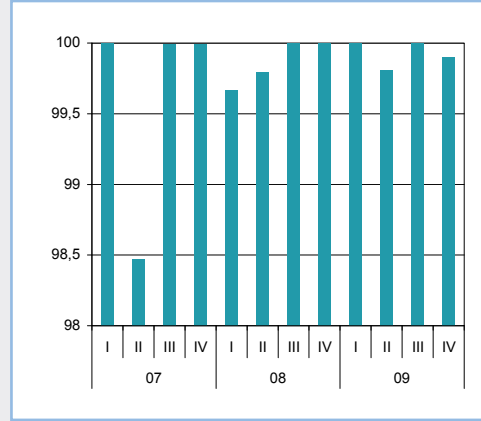
EFT Sisteminde en çok işlem gerçekleştiren ilk beş bankanın payı 2009 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 60,3'den 60,6'ya çıkarken; ilk on bankanın payı yüzde 80,6'dan 80,1'e gerilemiştir (Grafik IV.3).

Grafik IV.3.
EFT Sisteminde Yoğunlaşma Oranı¹ (%)

Kaynak: TCMB
(1) TCMB işlemleri hariç tutulmuştur.

Grafik IV.4.
EFT-EMKT Sisteminde Ulaşılabilirlik Oranı (%)

Kaynak: TCMB

EFT Sistemi, yüksek ulaşılabilirlik sergilemeye devam etmektedir. Ödeme sisteminin hizmet sunma sürekliliğini gösteren ve katılımcıların sistemi kullanabilme süresinin sistemin toplam çalışma saati süresine oranı olarak ifade edilen ulaşılabilirlik oranı, 2009 yılında yüzde 99,85 olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.4).

Kutu 18.

Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (CPSS)

Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (CPSS); Basel Committee on Banking Supervision, the Committee on the Global Financial System, the Markets Committee ve the Irving Fisher Committee on Central Statistics ile birlikte Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) nezdinde sekreteryası olan, gündemlerini ve faaliyetlerini belirlemede önemli ölçüde özerkliği olan komitelerden biridir. Komite, çalışmalarına G20 ülkelerinin direktifi ya da kendi isteği doğrultusunda başlamakta ve raporlamayı gerektiğinde G20 merkez bankası başkanlarına yapmaktadır.

CPSS, merkez bankalarına gerek yurtiçindeki gerekse sınırötesi ödeme ve mutabakat sistemleri gelişmelerini takip etme imkanı sağlayan bir forum olarak hizmet etmektedir. Bunun yanı sıra, tüm dünyada ödeme sistemleri altyapısının güçlendirilmesi kapsamında ülkelerle işbirliği yaparak ödeme sistemleri altyapısına ilişkin geniş değerlendirmeler içeren raporlar (Redbook) hazırlamaktadır. Ülkemiz için söz konusu ödeme sistemleri raporları 2000 ve 2007 yıllarında hazırlanmıştır. Bununla birlikte, CPSS'in Yüksek Tutarlı Fon Transfer Sistemleri, Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Döviz İşlemleri için Mutabakat Mekanizmaları, Türev Ürünlerin Takası, Perakende Ödeme Araçları, Elektronik Para gibi konularda da yayımlanmış raporları bulunmaktadır. Ayrıca, sistemik öneme sahip ödeme sistemlerine ilişkin temel prensipler ve menkul kıymet mutabakat sistemleri ve merkezi karşı taraflar için CPSS/IOSCO tavsiyeleri yayınlayarak standartlar belirlemiştir.

Komite, ilk olarak G10 ülkeleri¹ tarafından Ödeme Sistemleri Uzmanları Grubu şeklinde 1980 yılında kurulmuştur. G10 ülkeleri geçici komite (ad hoc committee) olarak Bankalararası Netleştirme Düzeni Komitesi oluşturmuş ve bunun devamı olarak faaliyetlerini yerine getirmek üzere Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesini kurmuşlardır. CPSS, G10 merkez bankası başkanlarına düzenli olarak raporlama sağlayan sürekli bir komite olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Yeni üyelerini bünyesine davet usulüyle katan CPSS; Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, Hong Kong, İtalya, Japonya, Hollanda, Singapur, İsveç, İsviçre, İngiltere, Avrupa Merkez Bankası ve ABD Merkez Bankalarından oluşmaktayken yakın zamanda bünyesine Avustralya, Brezilya, Çin, Hindistan, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan, Güney Afrika, Güney Kore Merkez Bankalarını da almıştır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 2009 yılı Kasım ayında CPSS'e üye olmuştur. Bankamızca Komite bünyesinde oluşturulan Marj ve Teminat, Likidite Riski, Şeffaflık ve Bilgiye Erişim, Operasyonel Risk, Yönetişim alt gruplarına katılım sağlanmakta ve Komite tarafından ortaya konulan uluslararası standart ve tavsiyelerin gözden geçirilerek hazırlanmasında aktif rol alınmaktadır.

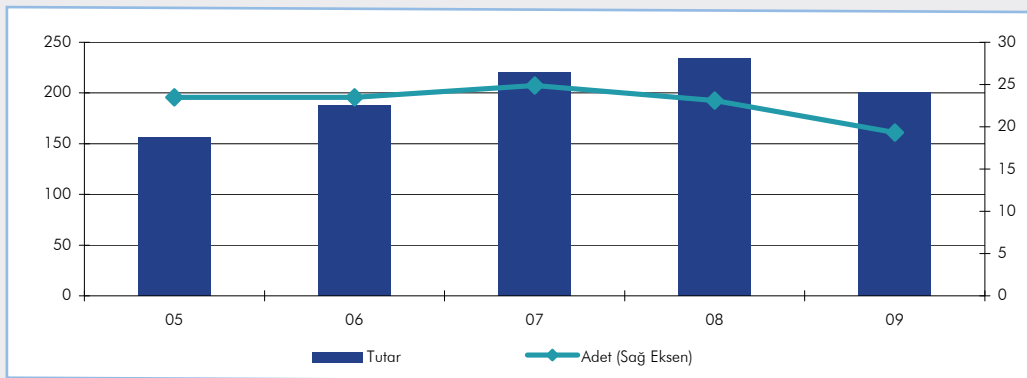
(1) Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, İsveç, İsviçre, İngiltere, ABD

IV.2. Çek Takası Sistemi

Ödeme sistemleri içerisinde önemli bir yer tutan çek takası faaliyetleri Merkez Bankasının gözetimi altında Bankalararası Takas Odaları Merkezi (BTOM) tarafından yürütülmektedir.

2009 yılı sonu itibarıyla, bankalararası takas odaları faaliyetlerine katılan 40 bankadan 6'sı sadece fiziken ibrazlı çek takasına katılırken, 34'ü fiziken ibraz edilmeksizin yapılan elektronik çek takasına da katılmaktadır.

Grafik IV.5.
Çek Takası Sisteminde İşlem Gören Çek Adet ve Tutarı (Milyar TL, Milyon Adet)

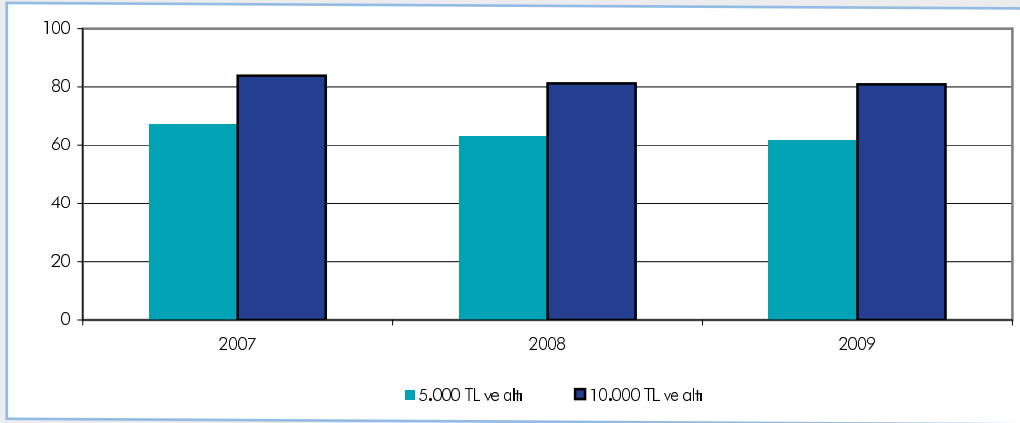

Kaynak: TCMB

BTOM'da işleme alınan çek sayısı 2008 yılına göre yüzde 16,6 oranında azalarak 2009 yılında 19,3 milyon adet olmuştur. Söz konusu dönemde çek tutarı ise yüzde 14,3 oranında azalarak 200,8 milyar TL olmuştur (Grafik IV.5).

Takas Odasına ibraz edilen çeklerin içerisinde, tutarı 5.000.- TL'nin altında kalanların oranı yüzde 60'lar seviyesindeyken 10.000.- TL'nin altında kalanların oranı yıllar itibarıyla yüzde 80'ler civarında oluşmuştur. Söz konusu oran, Türkiye'de ticari hayatta önemli bir yeri olan, özellikle Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) ve esnaf tarafından yoğun bir şekilde kullanılan çeklerin büyük ölçüde düşük tutarlı denebilecek ödemelere aracılık ettiği sonucunu ortaya koymaktadır (Grafik IV.6).

Grafik IV.6.
Takasa İbraz Edilen 5.000 TL'den ve 10.000 TL'den Düşük Tutarlı Çeklerin Takasa İbraz Edilen Toplam Çekler İçindeki Oranı (%)

Kaynak: TCMB

Çek takası sisteminde katılımcıların provizyon işlemlerini tamamlaması sonucunda yapılan netleştirme ile katılımcıların borç ve alacak durumu belirlenmektedir.

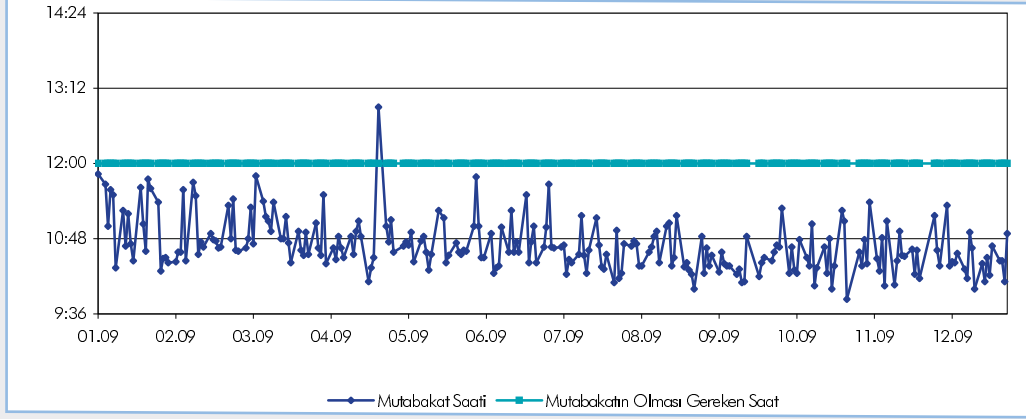
Tablo IV.3. Çek Takası Sistemi-Netleştirme Oranı

	2005	2006	2007	2008	2009
Netleştirme Oranı (%)	71,96	74,79	77,82	79,31	80,40
İşlem Hacmi (Milyar TL)	156,2	188,3	220,5	234,3	200,8
Likidite Tasarrufu (Milyar TL)	112,4	140,8	171,6	185,8	161,4

Kaynak: TCMB

Çek takası sisteminin çok taraflı netleştirme yöntemine göre çalışması sonucu katılımcıların çek işlemlerinden kaynaklanan likidite ihtiyacı azalmaktadır. Çek takası sisteminde gerçekleşen işlemlerin netleşme oranı 2009 yılında bir önceki yıla göre artarak yüzde 80,40 olmuştur (Tablo IV.3).

Grafik IV.7.
Çek Takası Sistemi Mutabakat Saatleri-2009

Çek takası sisteminde mutabakatın gerçekleşebilmesi için gün sonunda yapılan netleştirme sonucunda borçlu olan tüm bankaların en geç ertesi işgünü saat 12:00'ye kadar yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerekmektedir. 2008 yılı içerisinde borçlu katılımcıların yükümlülüklerini geç yerine getirmeleri sonucunda mutabakatın gerçekleşmesi iki kez, toplamda 220 dakika gecikmiş olup, 2009 yılında çek takası sisteminde mutabakatta bir kez, toplam olarak 54 dakikalık gecikme yaşanmıştır (Grafik IV.7). Çek takası sisteminde, 2008 yılında 11:18 olan ortalama mutabakat saati, 2009 yılında 10:41 olarak gerçekleşmiş, mutabakatta yaşanan gecikme sayısı ve mutabakat saatinde olumlu gelişmeler gözlenmiştir.

Kutu 19. **5941 Sayılı Çek Kanunu**

Uzun yıllardan beri çeşitli hususlarda eleştirilen 19/3/1985 Tarih ve 3167 Sayılı "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun", 20 Aralık 2009 Tarih ve 27438 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 14/12/2009 Tarih ve 5941 Sayılı "Çek Kanunu" ile yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni Çek Kanunu ile çekin güvenilir bir ödeme aracı olmasının sağlanması, çek hamillerinin korunması, kayıt dışı ekonominin denetim altına alınması ve karşılıksız çekte ilişkin ceza hükümlerinin 5237 Sayılı Türk Ceza Kanununa uyumlaştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca, çeklerin basılması ve kullanımına ilişkin yeni düzenlemeler de Kanun içerisinde yer almaktadır.

Kanun, bankaların çek hesabı açacakları ve çek defteri verecekleri müşterileri hakkında basiretli ve özenli davranarak araştırma yapmalarını öngörmektedir. Bu durum, bankaların çek hesabı açacakları müşterilerini dikkatli seçmelerine ve bir ödeme aracı olarak çekte duyulan güvenin artırılmasına hizmet edecektir.

Kayıt dışı ekonomi ile mücadele açısından, hamiline çeklerin kontrol altına alınması amacıyla Kanun'da hamiline çek hesaplarına ayrı çek hesabı açılması, hesap sahiplerine ilişkin bilgilerin Gelir İdaresi Başkanlığına bildirilmesi gibi hükümlere yer verilmiştir.

Kanun, çek türlerine ilişkin olarak, tacir ve tacir olmayan kişilere verilen çekler ile hamiline düzenlenecek çeklerin şeklen birbirlerinden ayırt edilecek biçimde bastırılması zorunluluğunu getirmiştir. Kanun uyarınca çekler bankalarca bastırılabilmekte ve çek defterlerinin baskı esasları Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasıca düzenlenmektedir. Çek defterlerinin baskı şekillerine ilişkin hükümleri içeren 2010/2 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tebliği 20 Ocak 2010 Tarih ve 27468 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Kanun karşılıksız kalan çeklere ilişkin olarak muhatap bankanın hamile kanunen ödemekle yükümlü olduğu miktarı 600 TL olarak belirlemiştir. Söz konusu sorumluluk miktarı her yıl Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yeniden belirlenecektir. Bu konuda yapılan önemli bir değişiklik ise bankalarca bu miktar için "karşılıksızdır" işleminin yapılamayacak olmasıdır.

Kanun'da çekle ilgili olarak "karşılıksızdır" işlemi yapılmasına sebebiyet veren kişi hakkında hapis cezası yerine adli para cezasına hükmolunması esası getirilmiştir. Ayrıca, Kanun hükümlerine uymayan banka görevlileri hakkında cezalar da öngörülmüştür.

Kanun'da ayrıca bankaların 1/7/2010 tarihine kadar müşterilerine yeni çek defterlerini vermeleri ve ellerindeki eski çek defterlerini imha etmeleri öngörülmüştür. Diğer taraftan, bankaların müşterilerine verdikleri eski çek defterleriyle ilgili olarak 3167 Sayılı Kanun hükümleri uygulanmaya devam olunacaktır.

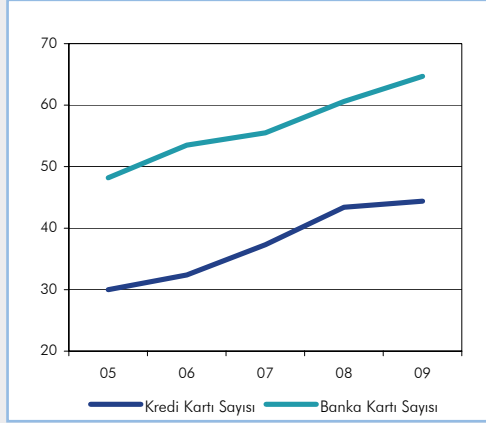
IV.3. Kartlı Ödeme Sistemindeki Gelişmeler

2006 yılında yürürlüğü giren 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu uyarınca kartlı sistemlere ilişkin takas ve mahsuplaşma faaliyetinde bulunacak kuruluşlar Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun iznine tabidir. Kanuna göre; kartların kullanımından doğan borç ve alacakların takas ve mahsup işlemleri kart çıkaran kuruluşların aralarında akdedecekleri yazılı sözleşmeler çerçevesinde kendi aralarında veya en az beş kart çıkaran kuruluş tarafından kurulacak şirketler vasıtasıyla gerçekleştirilir. Bu şirketlerin faaliyet usûl ve esasları, üyelik şartları ile gözetim ve denetimine ilişkin hususlar Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının görüşü alınmak suretiyle Kurul tarafından yönetmelikle düzenlenir.

Bankalararası Kart Merkezi (BKM), banka kartları ve kredi kartlarının takas ve mutabakatını sağlamak üzere özel bir tüzel kişilik olarak 13 bankanın ortaklığı ile 1990 yılında kurulmuştur ve şu anda 28 üyesi bulunmaktadır.

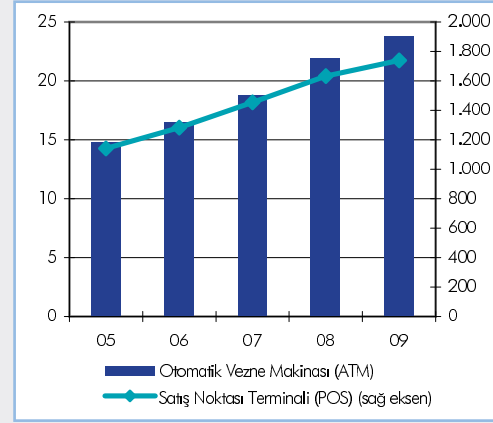
BKM üyesi bankaların banka ve kredi kartlarına ait takas ve hesaplaşma işlemleri, BKM tarafından gerçekleştirilmektedir. BKM'de yapılan netleştirme sonucu oluşan borçların mutabakatı TCMB nezdinde yapılmaktadır.

Grafik IV.8.
Banka ve Kredi Kartı Sayıları (Milyon Adet)

Kaynak: BKM

Grafik IV.9.
ATM-POS Sayıları (Bin Adet)

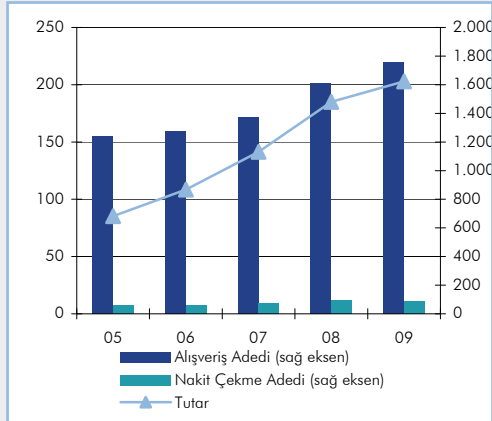

Kaynak: BKM

Nakit dışı ödeme araçları içerisinde önemli bir yer tutan banka ve kredi kartlarındaki gelişme incelendiğinde, kullanımlarının yaygınlaşmaya devam ettiği gözlenmektedir. 2008 yılında 43,4 milyon adet olan kredi kartı sayısı 2009 yılında yüzde 2,3 artışla 44,4 milyon olarak gerçekleşmiştir. Kredi kartı sayısındaki artış hızı 2009 yılında bir önceki döneme göre önemli ölçüde azalmıştır. Aynı dönemde banka kartı sayısı ise artmaya devam etmiş ve yüzde 6,8 artışla 64,7 milyon adede ulaşmıştır (Grafik IV.8).

Türkiye'deki kredi ve banka kartı sayılarının yıllar itibarıyla sergilediği artış eğilimine bağlı olarak satış noktası terminali (POS) ve otomatik vezne makinası (ATM) sayılarında artış yaşanmış ve 2009 yılında POS sayısı yüzde 6,5 artışla 1,7 milyon adede, ATM sayısı ise yüzde 8,3 artışla 23,8 bin adete ulaşmıştır. Ayrıca Avrupa'da ilk olan Ortak ATM Uygulaması, 26 bankanın katılımı ile 1 Ekim 2009 tarihinde başlamıştır. Bu uygulama ile banka kartı sahipleri tüm bankaların ATM'lerinden para çekebilmekte ve bakiye sorgulama yapabilmektedir (Grafik IV.9).

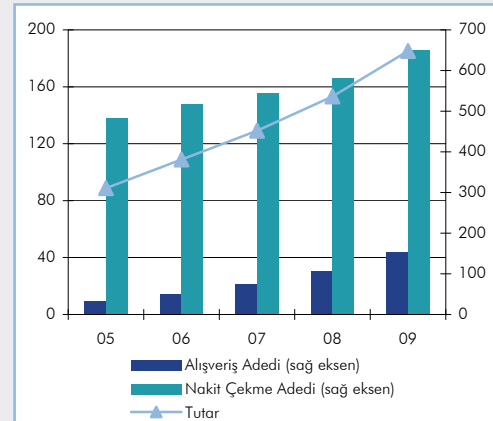
Grafik IV.10.
Kredi Kartı İşlem Adet ve Tutarları (Milyar TL, Milyon Adet)

Kaynak: BKM

(1) Yurtiçinde ihraç edilen kredi kartlarının yurtiçi ve yurtdışı kullanımı

Grafik IV.11.
Banka Kartı İşlem Adet ve Tutarları (Milyar TL, Milyon Adet)

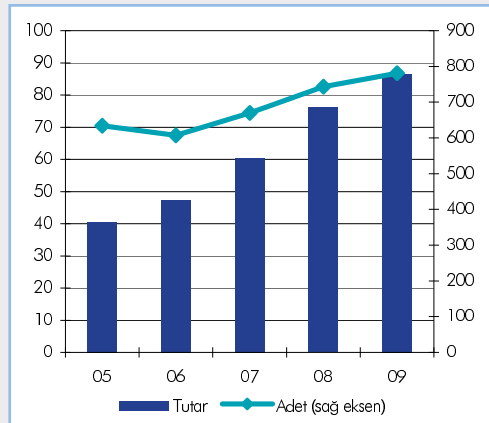
Kaynak: BKM

(1) Yurtiçinde ihraç edilen banka kartlarının yurtiçi ve yurtdışı kullanımı

Kredi kartları ile gerçekleştirilen işlem adedi 2009 yılında bir önceki yıla göre yüzde 8,8, işlem tutarı ise yüzde 9,6 oranında artış göstererek sırasıyla 1,8 milyar adet ve 202,8 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında gerçekleşen kredi kartı işlemlerinin adet bazında yüzde 95,1'ini, tutar bazında ise yüzde 90,4'ünü alışveriş işlemleri oluşturmaktadır (Grafik IV.10).

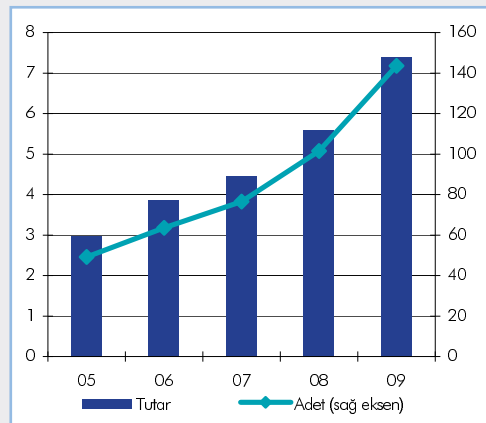
Banka kartı işlemleri incelendiğinde, 2009 yılında banka kartı işlem adedinin yıllık yüzde 17,0 artışla 804 milyon adede, işlem tutarının ise yüzde 20,8 artışla 185,1 milyar TL'ye ulaştığı gözlenmektedir. Banka kartı kullanımının adet bazında yüzde 80,9'unu, tutar bazında ise yüzde 97,3'ünü nakit çekim oluşturmaktadır. Alışveriş amacıyla banka kartı kullanımının adet ve tutar bazında sırasıyla yüzde 19,1 ve yüzde 2,7 seviyelerinde kaldığı görülmektedir. Öte yandan son beş yıllık süreçte banka kartlarının nakit çekme amacıyla kullanımı adet bazında yüzde 34,8 artarken, alışveriş amacıyla kullanımı yüzde 355,8 gibi yüksek bir oranda artış göstermiştir (Grafik IV.11).

Grafik IV.12.
Takasa Konu Kredi Kartı İşlem Adet ve Tutarları
(Milyar TL, Milyon Adet)

Kaynak: BKM

Grafik IV.13.
Takasa Konu Banka Kartı İşlem Adet ve Tutarları (Milyar TL, Milyon Adet)

Kaynak: BKM

2008 yılında kredi kartı takasına konu işlem adedi bir önceki yıla göre yüzde 10,9 artış göstermiş, ancak 2009 yılında bu artış oranı yavaşlayarak yüzde 5,0'e gerilemiş ve işlem adedi 780,6 milyon olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, 2008 yılında bir önceki yıla göre yüzde 26,1 olan işlem tutarındaki artış oranı, 2009 yılında yavaşlayarak yüzde 13,7, toplam işlem tutarı ise 86,6 milyar TL olmuştur (Grafik IV.12).

BKM verilerine göre, 2009 yılında banka kartları takasına konu işlem adedi bir önceki yıla göre yüzde 41,4 oranında artarak 143,5 milyona, işlem tutarı ise yüzde 32,1 oranında artarak 7,4 milyar TL'ye yükselmiştir. 2009 yılındaki yüksek oranlı işlem ve tutar artışında, 1 Ekim 2009 tarihinden itibaren uygulamaya konulan ATM paylaşım uygulaması ile kart sahiplerinin tüm banka ATM'lerinden para çekebilmeleri etkili olmuştur (Grafik IV.13).

Tablo IV.4. Kart Takas ve Hesaplaşma Sistemi - Netleştirme Oranı (%)

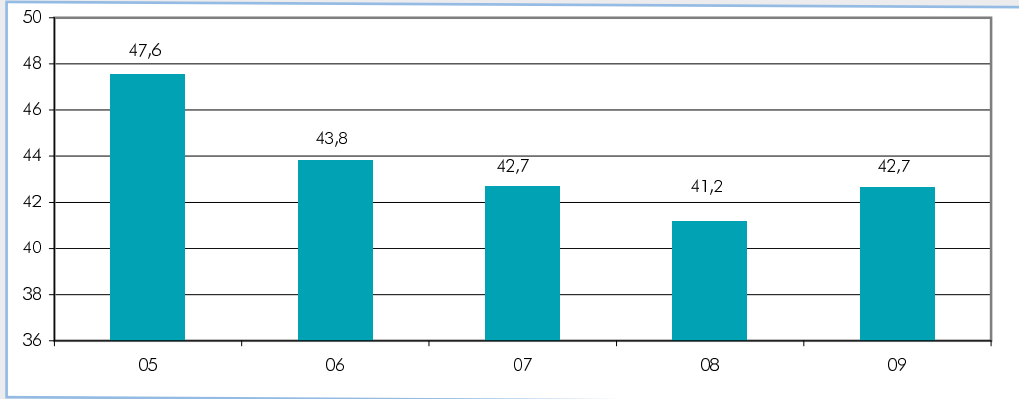
	2005	2006	2007	2008	2009
Kredi Kartı Takas ve Hesaplaşması					
Netleştirme Oranı (%)	77,7	81,7	78,3	76,5	78,1
İşlem Hacmi (Milyar TL)	41	48	60	76	87
Likidite Tasarrufu (Milyar TL)	32	39	47	58	68
Banka Kartı Takas ve Hesaplaşması					
Netleştirme Oranı (%)	58,3	60,8	64,0	61,9	65,1
İşlem Hacmi (Milyar TL)	3,0	3,9	4,5	5,6	7,4
Likidite Tasarrufu (Milyar TL)	1,7	2,4	2,9	3,6	4,8

Kaynak: BKM

Çek takası sisteminde olduğu gibi kart takası da çok taraflı netleştirme yöntemine göre çalıştığı için katılımcıların kart işlemlerinden kaynaklanan likidite ihtiyacı azalmaktadır. Sistemde gerçekleşen kredi kartı işlemlerinin netleştirme oranı 2009 yılında yüzde 78,1 olmuş ve kredi kartı işlemleri ile ilgili likidite ihtiyacı 68 milyar TL azalmıştır. Banka kartı işlemlerinde ise netleştirme oranı yüzde 65,1 olarak gerçekleşmiş ve 4,8 Milyar TL likidite tasarrufu sağlanmıştır (Tablo IV.4).

Grafik IV.14.

Takasa Konu Kredi Kartı İşlem Tutarının Toplam Kredi Kartı İşlem Tutarına Oranı (%)

Kaynak: BKM

Takasa konu kredi kartı işlem tutarının toplam kredi kartı işlem tutarına oranı incelendiğinde, 2005 yılında yüzde 47,6 olan oranın 2008 yılında yüzde 41,2'ye gerilediği görülmektedir. Bu oranın azalmasında, POS ve ATM sayısında yıllar itibarıyla görülen artış ve uygulanan promosyonların da etkisiyle kredi kartlarının bankaların kendi cihazlarında kullanılma eğilimi etkili olmuştur. 2009 yılında ise bir önceki döneme göre takasa konu kredi kartı işlem tutarı artış hızının toplam kredi kartı işlem tutarı artış hızından yüksek olması nedeniyle, 2009 yılında takasa konu kredi kartı işlem tutarının toplam kredi kartı işlem tutarına oranında bir miktar yükselme gerçekleşmiştir (Grafik IV.14).

Kutu 20.**Finansal Piyasa Altyapı (FPA) Kuruluşları**

Finansal Piyasa Altyapı (FPA) Kuruluşları, finansal sistemdeki kritik işlemlerin ödeme ve takasını yürüten kuruluşlardır. FPA Kuruluşlarına örnek olarak yüksek tutarlı ödeme sistemleri, menkul kıymet mutabakat sistemleri ve merkezi karşı taraflar gösterilebilir. FPA Kuruluşlarının katılımcıları arasında bankalar, aracı kurumlar ve diğer finansal kuruluşlar yer almaktadır.

Son dönemlerde finansal piyasalarda yaşanan küresel çaptaki dalgalanmalar finansal istikrara atfedilen önemi daha da artırmıştır. Bu çerçevede, sağlıklı ve etkin işleyen ödeme ve mutabakat sistemleri finansal istikrarın en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Son krizde görüldüğü üzere, katılımcılara mutabakatlarını tam ve zamanında gerçekleştirme imkanı sağlayan FPA Kuruluşları finansal piyasalar açısından önemli bir dayanıklılık unsuru olmuşlardır. Diğer taraftan, FPA Kuruluşları finansal şokların gerek yerel gerekse uluslararası piyasalarda yayılmasında başlıca kanallardan birini oluşturmaktadır. Normal zamanlarda FPA Kuruluşlarına sınır ötesi ülkelerden erişim piyasa etkinliğini artırırken, kriz dönemlerinde önemli sorunlara yol açabilmektedir. Son yıllarda gelişen yerel FPA Kuruluşlarının uluslararası katılımcılara açılması eğilimi bu kanallar ile taşınan riskleri artırmıştır. Özellikle bu durum, FPA Kuruluşlarının risklerinin gözden geçirilmesine ve risk yönetim mekanizmalarının geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede aşağıda yer alan CPSS temel ilkeleri ön plana çıkmaktadır:

- Sistemin, likidite risklerinin yönetiminde izlenecek açıkça tanımlanmış yol ve yöntemlerinin olması, bu yol ve yöntemlerin, risklerin yönetilmesini ve kontrol edilmesini teşvik edici, sistemin işleticisi ile katılımcıların sorumluluklarını belirleyici nitelikte olması,
- Sistemin, işlem günü içerisinde mutabakatı hızla kesinleştirebilmesi, en azından gün sonunda kesin mutabakatı sağlaması,
- Çok taraflı netleşme tekniği ile çalışan bir sistemin, en azından, en büyük mutabakat yükümlülüğüne sahip olan katılımcının yükümlülüğünü yerine getirememesi durumunda dahi günlük mutabakatın zamanında tamamlanmasını sağlayacak önlemleri alması
- Sistemde mutabakat unsuru olarak, merkez bankasında kayıtlı varlıkların kullanılması, aksi takdirde kullanılan varlıkların mutabakat riskinin ya hiç olmaması ya da düşük olması.

Son dönemlerde ele alınan bir diğer önemli husus ise Merkez Bankalarının FPA Kuruluşlarına sağladıkları hizmetler olmuştur. Bu hizmetler arasında FPA Kuruluşlarının Merkez Bankası nezdinde hesap sahibi olmaları, ödeme sistemlerini kullanmaları, teminat yönetimi hizmetleri, gün içi likidite ve gecelik borçlanma imkanları yer almaktadır. Söz konusu kuruluşların Merkez Bankaları kaynaklarına ulaşabilmeleri ise özellikle likidite riskinin yönetimi açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu durum, kritik role sahip bu kuruluşların finansal gücünün ve dayanıklılığının artırılması, finansal sistemin daha sağlıklı işlemesi ve krizlere karşı daha dirençli hale gelmesine yardımcı olmaktadır. Özellikle, karşı taraf riskinin bertaraf edilmesi krizin

finansal piyasalar ve kuruluşlar arasında yayılmasını önleyebilme açısından önemli bir kazanım olarak görülmekte ve Merkez Bankalarının finansal istikrar amacına katkıda bulunmaktadır.

CPSS, FPA Kuruluşlarının sistemik önemini dikkate alarak bu kuruluşların güçlendirilmelerine destek olmak amacıyla çalışmalar başlatmıştır. Çalışma kapsamında, FPA Kuruluşlarının dayanıklılığı, likidite standartları ve merkez bankası hizmetlerine erişimleri konuları yer almaktadır. Bu çerçevede, FPA Kuruluşlarının bir veya birden fazla temel katılımcısında, FPA Kuruluşunun kendisinde veya finansal piyasaların bütününde ortaya çıkabilecek finansal ve operasyonel problemlerin olması halinde, FPA Kuruluşlarının ödeme yükümlülüklerini yerine getirebilme gücünün artırılmasına yönelik önlemler üzerinde durulmaktadır.

FPA Kuruluşlarına ilişkin olarak yapılan değerlendirmelerde ele alınan bir diğer husus ise bu kuruluşlara yönelik düzenleyici kural niteliğindeki tavsiyelerin son dönemlerdeki riskleri de kapsayacak şekilde geliştirilmesi ve bu kuruluşların risk yönetimi ile ilgili standartlara uyumunun etkin denetim ve gözetim yoluyla izlenmesidir. Bu çerçevede, merkez bankaları ve diğer düzenleyici otoriteleri de içine alarak, CPSS ile Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Teşkilatı (IOSCO) FPA Kuruluşlarına yönelik tavsiyelerini gözden geçirmeye başlamıştır.

GRAFİK LİSTESİ

Grafik I.1	Hisse Senedi ve Emtia Fiyatları	1
Grafik I.2	ABD ve Avrupa CDS Endeksleri ve ABD Oynaklık Endeksi	2
Grafik I.3	Seçilmiş Bazı Ülkelerde Büyüme Oranları	2
Grafik I.4	İşsizlik ve TGA Oranları	3
Grafik I.5	Enflasyon Oranları	3
Grafik I.6	Seçilmiş Bazı Ülkelerde Politika Faiz Oranları	4
Grafik I.7	PIIGS Ülkelerinin Tahvil Fiyat Getirileri ile CDS Oranları	6
Grafik I.8	ABD ve Avrupa Bankacılık Sektörü Kredi Anketi Sonuçları	8
Grafik I.9	Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülke Kur ve Ülke Risk Primleri	8
Grafik I.10	Cari Denge'nin GSYH'ye Oranı	12
Grafik I.11	İhracat, İthalat ve Dış Ticaret Açığının Gelişimi	12
Grafik I.12	İthalat ve İhracat Miktar Endeksleri	12
Grafik I.13	İthalat ve İhracat Birim Değer Endeksleri	12
Grafik I.14	Ödemeler Dengesi Kalemlerinin Seyri	13
Grafik I.15	Kısa Vadeli Dış Borçlar ve Uluslararası Rezervler	14
Grafik I.16	Rezervlerin İthalatı Karşılama Oranı	14
Grafik I.17	Uluslararası Bankaların Seçilmiş Ülkelerdeki Net Varlıkları	15
Grafik I.18	Bankacılık Dışı Kesimin ve Bankaların Uzun Vadeli Kredi Yenileme Oranları	15
Grafik I.19	Büyüme Hızı ve Büyümenin Kompozisyonu	16
Grafik I.20	Sektörlerin Büyümeye Katkıları	16
Grafik I.21	Sanayi Üretimi ve Kapasite Kullanım Oranı	17
Grafik I.22	Sanayi Üretimi, Kapasite Kullanım Oranı ve Büyüme	17
Grafik I.23	Reel Kesim Güven Endeksi	17
Grafik I.24	Açılan – Kapanan Şirket ve Kooperatifler	18
Grafik I.25	Takas Odalarına İbraz Edilen ve Karşılıksız Kalan Çek Adet ve Tutarının Toplam Takasa İbraz Edilen Çek Adet ve Tutarı İçindeki Oranı	18

Grafik I.26	12 Aylık ÜFE ve TÜFE Gerçekleşmeleri	18
Grafik I.27	Yıl Sonu TÜFE Beklentileri	18
Grafik I.28	Toplam Kamu Net Borç Stoku ve Kompozisyonu	22
Grafik I.29	Avrupa Birliği Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku	22
Grafik I.30	İç Borç Stokunun Kompozisyonu	23
Grafik I.31	İç Borç Stokunun Vade Yapısının Gelişimi	23
Grafik I.32	İç Borç Stokunun Mülkiyete Göre Dağılımı	23
Grafik I.33	Hanehalkı Yükümlülüklerinin GSYH'ye Oranı	24
Grafik I.34	Bireysel Kredilerin Hanehalkı Tüketim Harcamaları İçindeki Payı	24
Grafik I.35	Hanehalkı Yükümlülüklerinin Dağılımı	28
Grafik I.36	Mevduat Bankalarının Kredi Kartı Bakiyeleri ve Krediyeye Dönüşüm Oranı	28
Grafik I.37	Döviz Endeksli Tüketici Kredisi ve Konut Kredilerinin Gelişimi	29
Grafik I.38	İşsizlik Oranı ve TGA'ya Dönüşüm Oranları	29
Grafik I.39	Hanehalkı TP Yatırım Araçlarının YP Yatırım Araçlarına Oranı	31
Grafik I.40	Hanehalkı Finansal Varlıklarının ve Yükümlülüklerinin Gelişimi	31
Grafik I.41	Reel Sektörün Kullandığı Kredilerin Para Birimi Bazında Dağılımı	33
Grafik I.42	Reel Sektörün Kullandığı Yabancı Para Kredilerin Kaynak Bazında Dağılımı	33
Grafik I.43	Reel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredilerin Kalan Vade Dağılımı	33
Grafik I.44	Reel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredilerin Faiz Dağılımı	33
Grafik I.45	Reel Sektörün Yabancı Para Pozisyonuna İlişkin Oranlar	34
Grafik I.46	Satış Gelirleri	35
Grafik I.47	Dönem Kârı	35
Grafik I.48	Özkaynak ve Aktif Kârlılığı	36
Grafik I.49	Aktif Devir Hızı ve Net Kâr Marjı	36
Grafik I.50	FVÖK Marjı	36
Grafik I.51	Finansal Giderler / FVÖK	36
Grafik I.52	Kaldıraç ve Kısa Vadeli Borçlar	37
Grafik I.53	Yabancı Para Borçlar ve Açık Pozisyon	37
Grafik II.1	Finansal Sektörün Bilanço Büyüklüğünün Dağılımı	39
Grafik II.2	Bankacılık Sektörünün Gelişimi	39

Grafik II.3	Türk Bankacılık Sektörünün Bilanço Büyüklüğünün GSYH'ye Oranının Seçilmiş AB Ülkeleri ile Karşılaştırılması	40
Grafik II.4	Bankacılık Sektörü Bilanço Büyüklüğünün Grup Bazında Dağılımı	40
Grafik II.5	Bankacılık Sektörü Aktif Toplamının Hisse Yapısına Göre Dağılımı	40
Grafik II.6	Bankacılık Sektörünün Aktif Yapısı	44
Grafik II.7	Bankacılık Sektörünün Pasif Yapısı	44
Grafik II.8	Özkaynak ve Aktif Kârlılığı	45
Grafik II.9	Aktif Getirisi ve Kâr Marjı	45
Grafik II.10	Toplam Gelir Kaynakları	46
Grafik II.11	Giderlerin Toplam Gelirlere Oranı	46
Grafik II.12	Bankaların Sermaye Yeterliliği Rasyolarına Göre Aktif Payları	50
Grafik II.13	Sermaye Yeterlilik ve Ana Sermaye Oranı	51
Grafik II.14	Özkaynaklar ve Serbest Sermaye	51
Grafik II.15	Risk Ağırlıklı Kalemlerin Dağılımı	51
Grafik II.16	Risk Ağırlıklı Kalemler ve Ortalama Kredi Riski Ağırlığı	51
Grafik III.1	Brüt Kredilerin Gelişimi	55
Grafik III.2	Grup Bazında Brüt Kredilerin Reel Değişimi	55
Grafik III.3	Tahsili Gecikmiş Alacakların (TGA) Gelişimi	56
Grafik III.4	Tahsili Gecikmiş Alacaklar, Ayrılan Karşılıklar ve Alınan Teminatlar	56
Grafik III.5	Kullandırılan Kredilerin TP-YP Kompozisyonu	58
Grafik III.6	Yabancı Para Kredilerin Gelişimi	58
Grafik III.7	Kredilerin İllere Göre Dağılımı	59
Grafik III.8	Kredi Faiz Oranları	59
Grafik III.9	Ticari Kredi - Mevduat Faiz Farkı	59
Grafik III.10	Brüt Kredilerin Türlerine Göre Dağılımı ve Reel Büyüme Hızları	60
Grafik III.11	Firma Kredileri ile Bireysel Kredilerin TGA'ya Dönüşüm Oranlarının Gelişimi	60
Grafik III.12	Firma Kredilerinin Türleri İtibarıyla Gelişimi	60
Grafik III.13	Firma Kredilerinin TGA'ya Dönüşüm Oranının Gelişimi	60
Grafik III.14	Bireysel Kredilerin Gelişimi	64
Grafik III.15	Bireysel Kredilerin TGA'ya Dönüşüm Oranının Gelişimi	64
Grafik III.16	Tüketici Kredilerinin Gelişimi	65

Grafik III.17	Tüketici Kredilerinin TGA'ya Dönüşüm Oranının Gelişimi	65
Grafik III.18	Tüketici Kredisi Faiz Oranları	66
Grafik III.19	Kredi Şokunun Sektörün Kârlılığına Etkisi	66
Grafik III.20	Kredi Şoklarının Sektörün SYR'sine Etkileri	67
Grafik III.21	Döviz Kurları, Faiz Oranları ve Hisse Senedi Fiyatlarındaki Gelişmeler ve Oynaklıklar	68
Grafik III.22	Faiz Oranları	68
Grafik III.23	Beklenen ve Gerçekleşen DİBS Reel Faizleri	68
Grafik III.24	Bankacılık Sektörünün Faize Duyarlı Pozisyonunun Gelişimi	69
Grafik III.25	Bankacılık Sektörünün Yabancı Para Pozisyonunun Gelişimi	69
Grafik III.26	Karşı Para Kodu TL Olan Swap Para ve Faiz Alım İşlemleri	69
Grafik III.27	Senaryoların Banka Bazında Etkisi (İlk 10 Banka)	73
Grafik III.28	Temel Likidite Göstergeleri	73
Grafik III.29	Likit Aktiflerin Dağılımı	73
Grafik III.30	Teminatların Yükümlülükleri Karşılama Oranı	74
Grafik III.31	Krediye Dönüşmeyen Mevduat	74
Grafik III.32	Krediye Dönüşmeyen Mevduat	74
Grafik III.33	Yabancı Para Bankalararası İşlemler	75
Grafik III.34	YP Likidite Yeterlilik Rasyosu	75
Grafik III.35	Toplam Likidite Yeterlilik Rasyosu	75
Grafik III.36	Stok Değerler Üzerinden Hesaplanan Varlık ve Yükümlülükler İlişkin Likidite Yeterlilik Oranı	76
Grafik III.37	Piyasa Likiditesi Endeksi	77
Grafik III.38	Finansal Sağlamlık Alt Endeksleri	82
Grafik III.39	Finansal Sağlamlık Endeksi	83
Grafik IV.1	EFT İşlem Adet ve Tutarı	86
Grafik IV.2	EMKT'de Gerçekleşen DvP İşlem Adet ve Tutarı	86
Grafik IV.3	EFT Sisteminde Yoğunlaşma Oranı	88
Grafik IV.4	EFT-EMKT Sisteminde Ulaşılabilirlik Oranı	88
Grafik IV.5	Çek Takası Sisteminde İşlem Gören Çek Adet ve Tutarı	89
Grafik IV.6	Takasa İbraz Edilen 5.000 TL'den ve 10.000 TL'den Düşük Tutarlı Çeklerin Takasa İbraz Edilen Toplam Çekler İçindeki Oranı	90
Grafik IV.7	Çek Takası Sistemi Mutabakat Saatleri–2009	91

Grafik IV.8	Banka ve Kredi Kartı Sayıları	93
Grafik IV.9	ATM-POS Sayıları	93
Grafik IV.10	Kredi Kartı İşlem Adet ve Tutarları	93
Grafik IV.11	Banka Kartı İşlem Adet ve Tutarları	93
Grafik IV.12	Takasa Konu Kredi Kartı İşlem Adet ve Tutarları	94
Grafik IV.13	Takasa Konu Banka Kartı İşlem Adet ve Tutarları	94
Grafik IV.14	Takasa Konu Kredi Kartı İşlem Tutarının Toplam Kredi Kartı İşlem Tutarına Oranı	95

TABLO LİSTESİ

Tablo I.1	Ödemeler Dengesi	11
Tablo I.2	Finans Hesaplarındaki Gelişmeler	14
Tablo I.3	Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri	20
Tablo I.4	Hanehalkı Harcanabilir Geliri, Yükümlülüğü ve Faiz Ödemeleri	25
Tablo I.5	Seçilmiş Ülkeler İtibarıyla Hanehalkı Yükümlülüklerinin GSYH'ya Oranı	27
Tablo I.6	Tasfiye Olunacak Kredi Kartı ve Tüketici Kredisi Borcu Bulunan Gerçek Kişi Sayısı	29
Tablo I.7	5464 Sayılı Kanunun Geçici 5'inci Maddesi Kapsamında Yeniden Yapılandırılan Kredi Kartları	30
Tablo. I.8	Hanehalkı Finansal Varlıklarının Kompozisyonu	30
Tablo. I.9	Reel Sektörün Finansal Borçları	32
Tablo I.10	Finansal Kesim Dışındaki Firmaların Döviz Varlık ve Yükümlülükleri	34
Tablo II.1	Seçilmiş AB Ülkeleri ile Karşılaştırma	41
Tablo III.1	Seçilmiş Kredi Oranları	56
Tablo III.2	Seçilmiş Ülkeler İtibarıyla Kredilerin TGA'ya Dönüşüm Oranı	57
Tablo III.3	Firma Kredilerinin Sektörel Dağılımı	62
Tablo III.4	Firma Kredilerinin Sektörel Bazda TGA Dönüşüm ve Temerrüde Düşme Oranları	63
Tablo III.5	Faiz ve Kur Artış Senaryoları	70
Tablo III.6	Piyasa Riski Senaryo Analizi Sonuçları	71
Tablo III.7	Finansal Sağlık Alt Endeksleri	81
Tablo IV.1	EFT Sistemindeki Ödemelerin Saatler İtibarıyla Yoğunluğu	86
Tablo IV.2	Gerçek Zamanlı Toptan Mutabakat (RTGS) Gerçekleştiren Ödeme Sistemleri Ülke Karşılaştırması	87
Tablo IV.3	Çek Takası Sistemi-Netleştirme Oranı	90
Tablo IV.4	Kart Takas ve Hesaplaşma Sistemi-Netleştirme Oranı	95

KUTU LİSTESİ

Kutu 1.	Euro Bölgesi Ülkelerindeki Mali Sorunlar ve Bu Sorunların Bankacılık Sektörüne Olası Etkileri	5
Kutu 2.	Avrupa'daki Son Gelişmeler Karşısında Alınan Tedbirler	6
Kutu 3.	Sistemik Risk ve Makro Riskleri Azaltıcı Politikalar	9
Kutu 4.	Mali Kural Kanun Tasarısı Taslağı	21
Kutu 5.	Hanehalkı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması	25
Kutu 6.	İMKB'de İşlem Gören Firmaların Yabancı Para Pozisyonunun Analizi	38
Kutu 7.	Sistemik Öneme Sahip Finansal Kuruluşlar	42
Kutu 8.	Net Faiz Marjı ve Kârlılık Performansı	47
Kutu 9.	Kârlılık Performansı ve Ülke Karşılaştırması	48
Kutu 10.	Basel Bankacılık Denetim Komitesi ve Sermaye Yeterliliği Düzenlemeleri	52
Kutu 11.	Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Yapılan Bazı Değişiklikler	58
Kutu 12.	Türleri İtibarıyla KOBİ Kredileri	61
Kutu 13.	Kredi Garanti Fonu A.Ş.'ye Sağlanacak Hazine Desteği	62
Kutu 14.	T. Eximbank'a ve Ticari Bankalara Kullandırılan İhracat Reeskont Kredileri	64
Kutu 15.	Likidite Yönetimine İlişkin Düzenlemelerdeki Değişiklikler	76
Kutu 16.	Piyasa Likiditesi ve Oynaklık İlişkisi	78
Kutu 17.	Küresel Likidite Standardının Oluşturulması	79
Kutu 18.	Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (CPSS)	88
Kutu 19.	5941 Sayılı Çek Kanunu	91
Kutu 20.	Finansal Piyasa Altyapı Kuruluşları (FPA)	96

KISALTMA LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATM	: Otomatik Vezne Makinası
BCBS	: Basel Bankacılık Denetim Komitesi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDF	: Banque De France
BIS	: Uluslararası Ödemeler Bankası
BKM	: Bankalararası Kart Merkezi
BoE	: İngiltere Merkez Bankası
BTOM	: Bankalararası Takas Odaları Merkezi
CDS	: Kredi İflas Takası
CLS	: Continuous Linked Settlement
CPSS	: Ödeme ve Takas Sistemleri Komitesi
DEK	: Döviz Endeksli Kredi
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
DPT	: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
DTH	: Döviz Tevdiat Hesabı
DvP	: Delivery versus Payment (Ödeme Karşılığı Teslimat)
ECB	: Avrupa Merkez Bankası
ECOFIN	: Avrupa Maliye Bakanları Konseyi
EFT	: Elektronik Fon Transferi
ELLIPS	: Electronic Large-value Interbank Payment System
EMBI	: Gelişmekte Olan Ülkeler Tahvil Endeksi
EMKT	: Elektronik Menkul Kıymet Transfer Sistemi
ESA	: European System of Accounts
EU	: Avrupa Birliği
Fed	: ABD Merkez Bankası
FPA	: Finansal Piyasa Altyapısı
FSB	: Finansal İstikrar Kurulu
FDF	: Faiz Dışı Fazla
FSE	: Finansal Sağlık Endeksi
FVÖK	: Finansal Giderler ve Vergi Öncesi Kar
G-10	: 10'lar Grubu
G-20	: 20'ler Grubu
GES	: Gelire Endeksli Senet
GSM	: Global System for Mobile Communication (Mobil İletişim için Küresel Sistem)

GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
HM	: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
IOSCO	: Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Teşkilatı
İYA	: İktisadi Yönelim Anketi
KAP	: Kamuyu Aydınlatma Platformu
KDV	: Katma Değer Vergisi
KGF	: Kredi Garanti Fonu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKO	: İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
LTRO	: Longer-term Refinancing Operations
MKK	: Merkezi Kayıt Kuruluşu
MRO	: Main Refinancing Operations
MSCI	: Morgan Stanley Capital International
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
OVP	: Orta Vadeli Program
PIIGS	: Portekiz, İtalya, İrlanda, Yunanistan ve İspanya
PLE	: Piyasa Likiditesi Endeksi
POS	: Satış Noktası Terminali
ROA	: Aktif Kârlılığı
ROE	: Özkaynak Kârlılığı
RTGS	: Real Time Gross Settlement
S&P	: Standard and Poor's
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SIC	: Swiss Interbank Clearing
SÖFİK	: Sistemik Öneme Sahip Finansal kuruluşlar
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SRC	: FSB Düzenleme ve Denetime İlişkin İşbirliği Daimi Komitesi
SYR	: Sermaye Yeterlilik Rasyosu
T. EXİMBANK	: Türkiye İhracat ve Kredi Bankası A.Ş.
TARGET	: Trans-European Automated Real Time Gross Settlement Express Transfer System
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TGA	: Tahsili Gecikmiş Alacaklar
TL	: Türk Lirası
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TOKİ	: TC. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TOP	: RTGS system operated by the DNB (De Nederlandsche Bank)
TP	: Türk Parası
TSPAKB	: Türkiye Sermaye Piyasaları Aracı Kuruluşları Birliği
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi
USD	: Amerikan Doları
VIX	: Şikago Opsiyon Borsası Oynaklık Endeksi
WEO	: World Economic Outlook (Dünya Ekonomik Görünüm Raporu)
YP	: Yabancı Para
YPNGP	: Yabancı Para Net Genel Pozisyonu